

BIBLIOTEKA AKADEMII HANDLOWEJ W POZNANIU

WITOLD SKALSKI
PROFESOR AKADEMII HANDLOWEJ W POZNANIU

ZASADY INWENTARYZOWANIA I BILANSOWANIA

W PRZEDSIĘBIORSTWACH
HANDLOWYCH I PRZEMYSŁOWYCH

WYDANIE PIĄTE
WEDŁUG WYDANIA CZWARTEGO, UZUPEŁNIONEGO I UZGODNIONEGO
Z NAJNOWSZYM USTAWODAWSTWEM

POZNAŃ 1939

EDINBURGH 1943

SKŁADNICA KSIĘGARSKA

INNE PRACE TEGO AUTORA:

Sprawunki premiowe na giełdzie wiedeńskiej, 1910.

Temat z działu towarowego do kantoru praktycznego, 1913.

Tematy do korespondencji handlowej, 1913.

Tematy do księgowania, 2 części, 1913 i 1914.

Modèles et exercices de correspondance commerciale élémentaire, 1913.

Podręcznik księgowości pojedynczej do użytku w uzupełniających szkołach handlowych, 1914.

Zwieszły podręcznik księgowości pojedynczej i podwójnej, 1914.

Podręcznik kupieckiej księgowości pojedynczej (trzy wydania, ostatnie 1920).

Podręcznik kupieckiej księgowości podwójnej (cztery wydania, ostatnie 1920).

Bibliografia polskiej literatury handlowej, 1916.

Zarys księgowości bankowej systemu amerykańskiego, 1921.

Znaczenie księgi głównej w księgowości podwójnej, 1928.

Zasady inwentaryzowania i bilansowania w przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych, wyd. I. 1934, wyd. II. 1935, wyd. III. 1937.

Normy prawne dotyczące księgowości kupieckiej w układzie systematycznym (W. Skalski i M. Ratowski) wyd. I. 1935, wyd. II. 1939.

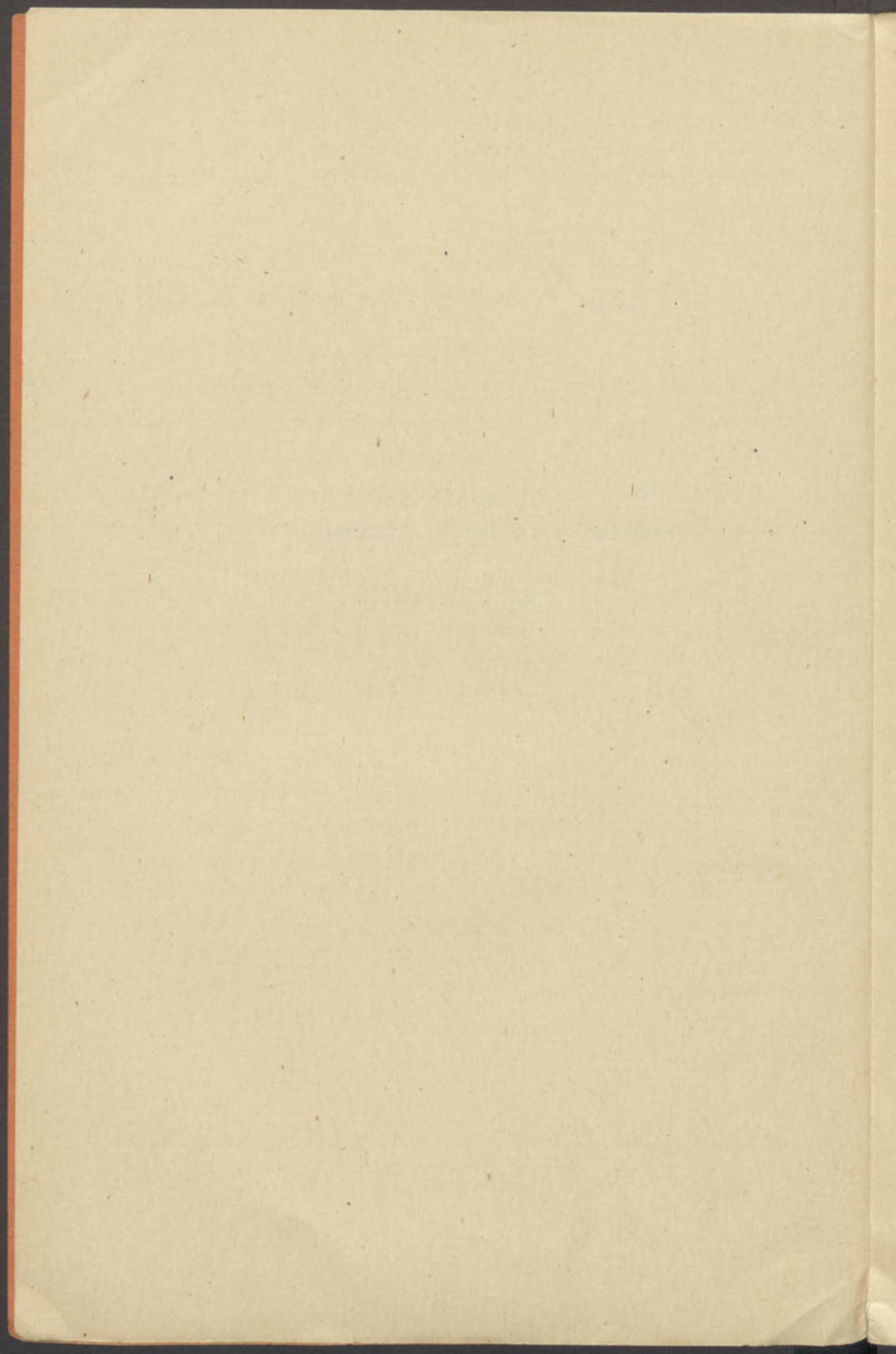
Ocena działalności przedsiębiorstw na podstawie zamknięć rachunkowych, wyd. I. 1936, wyd. II. 1937.

ZASADY
INWENTARYZOWANIA I BILANSOWANIA
W PRZEDSIĘBIORSTWACH HANDLOWYCH
I PRZEMYSŁOWYCH

BIBLIOTEKA AKADEMII HANDLOWEJ W POZNANIU

WITOLD SKALSKI
PROFESOR AKADEMII HANDLOWEJ W POZNANIU

ZASADY INWENTARYZOWANIA I BILANSOWANIA

W PRZEDSIĘBIORSTWACH
HANDLOWYCH I PRZEMYSŁOWYCH

WYDANIE PIĄTE
WEDŁUG WYDANIA CZWARTEGO, UZUPEŁNIONEGO I UZGODNIONEGO
Z NAJNOWSZYM USTAWODAWSTWEM

N-85-
STOWARZYSZENIE STUDENTÓW
POLAKÓW W PARYŻU
Association des Etudiants Polonais
à PARIS
4, Rue de l'Odéon, PARIS VIe

POZNAŃ 1939

EDINBURGH 1943

SKŁADNICA KSIĘGARSKA

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
110 SPADINA AVENUE
TORONTO, ONTARIO M5S 1A5
CANADA
416 978 2072
www.library.utoronto.ca

PRINTED IN GREAT BRITAIN BY
OLIVER AND BOYD LTD., EDINBURGH

1093259

BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
w Torunlu

T R E Ś Ć :

	Str.
Słowo wstępne	vii
CZĘŚĆ I	
Majątek	1
Znaczenie inwentarza i bilansu	5
Inwentarz	6
Bilans	8
Schemat bilansu sprawozdawczego	20
CZĘŚĆ II	
Wstęp	24
Zagadnienie wartości przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu	25
Składniki majątkowe inwestycyjne	29
O składnikach inwestycyjnych w ogólności	29
Odpisy	31
Place i grunty	46
Budowle	48
Ruchomości	50
Udziały w innych przedsiębiorstwach	51
Składniki inwestycyjne nierzeczowe	52
Pozycje korygujące wartość składników inwestycyjnych	56
Składniki majątkowe obrotowe	58
Gotówka	58
Należności w bankach	59
Dywidenda i kupony zapadłe	59
Papiery wartościowe	60
Weksle obce	62
Wierzytelności	65
Towary	68
Pozycje korygujące wartość składników obrotowych	72
Kapitały obce	74
Długi wekslowe	74
Długi książkowe	75
Długi hipoteczne	76
Długi obligacyjne	77
Pozycje korygujące kapitały obce	77

	Str.
Kapitały własne	77
Kapitał zakładowy	77
W przedsiębiorstwach jednostkowych	77
W spółkach jawnych i komandytowych	80
W spółkach z ogr. odp.	81
W spółkach akcyjnych	82
Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy	84
Kapitały rezerwowe	84
Cicha rezerwa	90
Pozycje szacunkowe a kapitały rezerwowe	91
Wynik bilansowy	93
Sumy przechodnie	95
Sumy wyrównawcze i sumy pozabilansowe	100
Rachunek strat i zysków	103
Źródła	105

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA PIERWSZEGO

Praca niniejsza ma za zadanie przedstawić te zasady prawidłowej księgowości, oraz te normy prawne i praktyki, które mają zastosowanie przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu w przedsiębiorstwach handlowych (handel towarowy) i przemysłowych (fabryki).

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA DRUGIEGO

Szybkie wyczerpanie wydania pierwszego (z r. 1934) świadczy o aktualności zagadnień w nim opracowanych. Wydanie drugie staje się jeszcze więcej aktualne z powodu uwzględnienia bogatego materiału ustawodawczego, jakiego dostarczył rok 1934; wystarczy wymienić Kodeks Handlowy w redakcji z 27. 6. 1934 r., rozporządzenie Ministra P. i H. w sprawie wykonania rozp. Prezydenta R. P. o zasadach sporządzania bilansów, ordynację podatkową, nowe redakcje ustaw o podatku dochodowym i o podatku przemysłowym.

Przypuszczać zatem można, że i to nowe wydanie okaże się pracą pożyteczną.

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA TRZECIEGO

Wyczerpanie dwóch wydań pierwszych w niespełna dwóch latach stwierdza pożyteczność niniejszej pracy i uzasadnia potrzebę wydania trzeciego, uzupełnionego najnowszym materiałem.

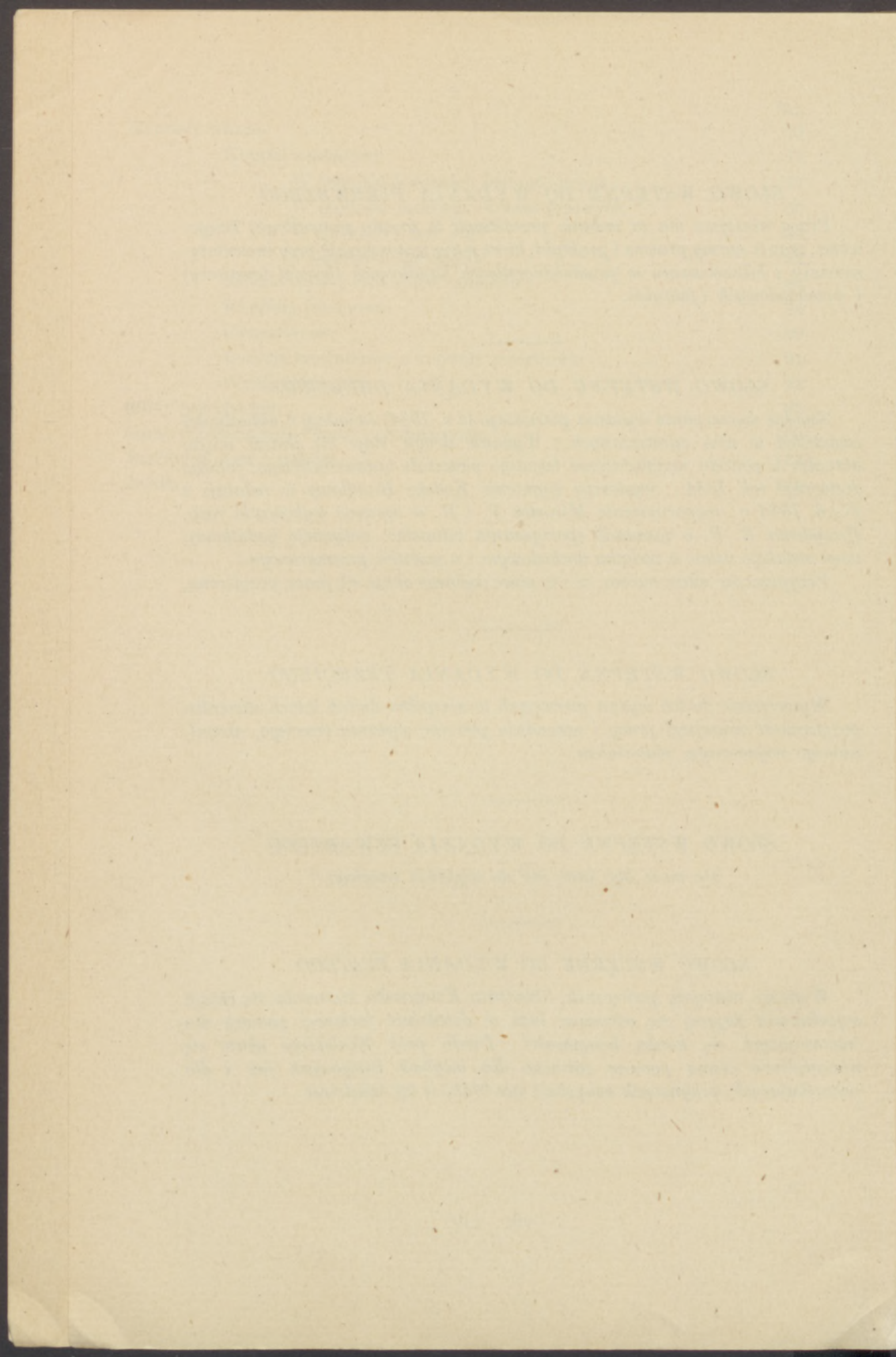
SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA CZWARTEGO

nie może być inne jak do wydania trzeciego.

SŁOWO WSTĘPNE DO WYDANIA PIĄTEGO

Wydając niniejszy podręcznik, Składnica Księgarska kierowała się chęcią wypełnienia dającej się odczuwać luki w dziedzinie fachowej pomocy dla interesujących się nauką księgowości. Dzieło prof. Skalskiego okaże się niewątpliwie cenną pomocą zarówno dla biegłych księgowych jak i dla początkujących, pragnących uzupełnić swe braki w tej dziedzinie.

CZĘŚĆ I.

MAJĄTEK

Do prowadzenia jakiegokolwiek przedsiębiorstwa konieczny jest kapitał, w znaczeniu majątku zarobkowego, który pochodzić może tak od samego właściciela przedsiębiorstwa (w przedsiębiorstwie jednostkowym), względnie od współwłaścicieli (w spółkach) jak i od osób stojących poza przedsiębiorstwem t. j. od wierzycieli przedsiębiorstwa. Kapitał przeznaczony na prowadzenie przedsiębiorstwa przez właściciela, względnie współwłaścicieli, stanowi kapitał własny, a kapitał dostarczony przez wierzycieli przedsiębiorstwa jest kapitałem obcym.

Niekoniecznie obydwaj rodzaje kapitału muszą występować w każdym przedsiębiorstwie, może być zaangażowany tylko kapitał własny albo nawet tylko kapitał obcy.

Kapitał własny, który został wydzielony z prywatnego majątku konsumcyjnego właściciela, wzgl. współwłaścicieli i oddany na założenie przedsiębiorstwa, może być w ciągu istnienia przedsiębiorstwa powiększony nowymi wpłatami właściciela, wzgl. współwłaściciela, lub też zmniejszony przez wycofanie jego części i wcielenie z powrotem do prywatnego majątku konsumcyjnego.

Ale kapitał własny może powstać, wzgl. może się powiększyć nie tylko drogą wpłat, lecz także drogą osiągniętych przez przedsiębiorstwo zysków (o ile one pozostawione zostaną w przedsiębiorstwie), ponieważ zyski należą wyłącznie do przedsiębiorcy i są wobec tego niczym innym jak przyrostem kapitału własnego. Odwrotnie, straty przedsiębiorstwa są ubytkiem kapitału własnego, więc zmniejszają go (straty ponosić ma przedsiębiorca). Chcąc ustalić, czy w pewnym okresie gospodarczym (obrotowym, operacyjnym) kapitał własny niezależnie od nowych wpłat lub wycofań, zwiększył się lub zmniejszył, należy zestawić wszystkie zyski i wszystkie straty z tego okresu; gdy przeważają zyski — nadwyżka zysków ponad stratami (czysty zysk) jest ostatecznym przyrostem kapitału własnego; gdy przeważają straty — nadwyżka strat (czysta strata) stanowi ostateczny ubytek tego kapitału.

K = kapitał wł. na początku okresu, K_k = kapitał z końcem okresu, Z = czysty zysk, S = czysta strata.

$K + Z = K_k$, więc $K_k > K$

lub $K - S = K_k$, więc $K_k < K$.

Kapitały obce dostają się do przedsiębiorstwa od osób stojących poza przedsiębiorstwem, które skutkiem tego stają się jego wierzycielami. Przyjęcie kapitałów obcych powoduje różnego rodzaju długi (zobowiązania), dające się podzielić na ¹⁾

¹⁾ Leitner, Wirtschaftslehre der Unternehmung, 1926 r. str. 46.

A. długi bezwarunkowe

- a) pieniądze, polegające na obowiązku zapłacenia wierzycielowi pewnej sumy pieniężnej, np. za kupiony towar, jako zwrot uzyskanej pożyczki, celem wykupienia akceptu, za zaległe płace, robociznę, dzierżawę, podatki, odsetki, udziały w zysku, jako zwrot kaucji itd.,
- b) zobowiązania do świadczeń rzeczy lub usług (dostawy towarów, wykonania pracy) z tytułu otrzymanego zadatku.

B. zobowiązania warunkowe — aktualne tylko pod pewnymi warunkami, np. z tytułu udzielonych poręczeń lub gwarancji, z tytułu kar umownych, regresu wekslowego itd.

Wśród tych zobowiązań rozróżnić należy terminowe, z których wywiązać się należy w ustalonym z góry terminie i bezterminowe niezwiązane z terminem z góry wyznaczonym. Wypełnienie bezterminowych zobowiązań może być uzależnione od uprzedniego wypowiedzenia lub nie (każdej chwili).

Terminowe zobowiązania podzielić można na krótkoterminowe (np. do 6 miesięcy) i długoterminowe (np. powyżej 6 mies.). Wreszcie pewne zobowiązania są związane z obowiązkiem płacenia odsetek (oprocentowane), inne są wolne od tego obowiązku (bezooprocentowe).

Kapitały tak własne jak i obce dostarczają przedsiębiorstwu tzw. składników majątkowych (środków majątkowych, przedmiotów majątkowych) do spełniania jego celu, tj. zarobkowania (osiągania zysków). Tymi składnikami majątkowymi są gotówka, towary, papiery wartościowe, wierzytelności, ruchomości, maszyny, nieruchomości (budynki, place, grunty) itd.; wszystkie one w większym lub mniejszym stopniu pracują (zarobkują) w przedsiębiorstwie.

Wszystkie więc kapitały muszą występować w postaci jakichś składników majątkowych. Jeżeli przedsiębiorca przeznaczą na prowadzenie przedsiębiorstwa kapitał np. w sumie zł 50.000, to musi go dostarczyć w postaci gotówki, czy papierów wartościowych, czy towarów, czy budynku, czy innych środków majątkowych. Również kapitał obcy; wpływający od jakiegoś wierzyciela, musi wystąpić w postaci gotówki (pożyczka pieniężna), maszyny (kupno maszyny na kredyt) itd.

Stąd wynika, że suma wartości składników majątkowych jest zarazem sumą wartości kapitałów własnych i obcych. Podkreślić tu należy za Lulkem¹⁾, że jakkolwiek może tylko pewne składniki majątkowe pochodzą od właściciela (współwłaścicieli) przedsiębiorstwa a inne od wierzycieli, to jednak wszystkie one są wyłączną własnością przedsiębiorstwa, a wierzycielom przysługuje tylko prawo do wartości pieniężnej dostarczonych przez nich środków majątkowych. Gdy n. p. przedsiębiorstwo zakupiło na kredyt towarów za zł 5.000, — to dostawca towarów nie ma prawa do żądania zwrotu tych towarów, lecz do zapłaty umówionej sumy pieniężnej zł 5.000, —.

Opierając się na teorii matematycznej księgowości, reprezentowanej przez Schära²⁾, można przedstawić stosunek składników majątkowych do

1) Lulek. Teoretyczne podstawy księgowości kupieckiej. Str. 81.

2) Schär-Prion, Buchhandlung und Bilanz, 1932 r., str. 10 i in.

kapitałów za pomocą równania algebraicznego: jeżeli $M =$ sumie składników majątkowych, $K =$ kapitałowi własnemu, a $Ko =$ kapitałom obcym, to:

1. $M = K$

gdy istnieje tylko kapitał własny, lub

2. $M = K + Ko$

gdy występują obok kapitału własnego także kapitały obce, lub

3. $M \neq Ko$

gdy przedsiębiorstwo pracuje tylko kapitałami obcymi.

Te trzy równania t. zw. bilansowe wykazują, że kapitały mają pełne pokrycie w składnikach majątkowych czyli że składniki majątkowe wystarczają na zwrot tak kapitałów obcych jak i kapitału własnego.

Jeżeli w pierwszym wypadku zmniejszy się wartość składników majątkowych skutkiem strat, to i wartość kapitału własnego ulegnie temu samemu zmniejszeniu; zatem t. zw. równowaga bilansowa w dalszym ciągu istnieje ($M = K$).

Jeżeli w drugim wypadku wartość składników majątkowych ulegnie skutkiem strat redukcji o taką wartość, jaką przedstawia kapitał własny, to pozostała wartość składników majątkowych wystarcza jedynie na pokrycie (zwrot) kapitałów obcych, a kapitał własny straci to pokrycie (gdyż straty zmniejszają mają tylko kapitał własny, jak zyski zwiększają ten kapitał), a tym samym nie może być zwrócony właścicielowi przedsiębiorstwa ($K = 0$). Wobec tego równanie bilansowe $M = K + Ko$ przekształci się na $M = Ko$.

Jeżeli zmniejszenie się składników majątkowych przewyższy wartość kapitału własnego, to nie tylko zniknie zupełnie kapitał własny, lecz i kapitały obce nie będą miały pełnego pokrycia w pozostałej wartości składników majątkowych, czyli te ostatnie nie wystarczą na zwrot kapitałów obcych, skutkiem czego powstaje t. zw. niedobór majątkowy a tym samym następuje załamanie równowagi bilansowej, gdyż $M < Ko$.

Również w trzecim wypadku ($M = Ko$), gdy wartość składników majątkowych zmniejszy się poniżej wartości kapitałów obcych, kapitały obce pozbawione będą pełnego pokrycia skutkiem czego powstanie niedobór majątkowy, a zarazem nastąpi załamanie równowagi bilansowej, ponieważ $M < K$.

Zgodnie z zasadami księgowości przedstawia się majątek przedsiębiorstwa, istniejący w pewnym momencie, w formie kontowej jako t. zw. bilans, umieszczając wartość wszystkich składników majątkowych po jednej stronie (Winien) a wartość wszystkich kapitałów (własnego i obcych) po stronie przeciwnej (Ma). W ten sposób unaczni się, że pewna część wartości składników majątkowych przedstawia wartość kapitału należącego do właściciela (właścicieli) przedsiębiorstwa (kapitał własny), a druga część stwierdza wartość kapitałów, pochodzących od wierzycieli przedsiębiorstwa (kapitały obce).

Przykład:

Winien	Bilans	Ma
Gotówka . . . . zł 10.000,—	Kapitał własny . . . zł 25.000,—	
Budynek . . . . „ 50.000,—	Kapitały obce . . . „ 65.000,—	
Towary . . . . „ 30.000,—		
		zł 90.000,—
		zł 90.000,—

Jakkolwiek gotówka, towary i budynek są wyłączną własnością przedsiębiorstwa¹⁾, to jednak kapitał własny przedsiębiorcy (przedsiębiorców) wynosi tylko zł 25.000, podczas gdy reszta wartości składników majątkowych (zł 65.000) przedstawia kapitały obce bez względu na to, w jakiej postaci te kapitały obce weszły do przedsiębiorstwa, w postaci gotówki (pożyczka), towarów (kupno na kredyt) i t. d.

Fakt przeciwstawienia w bilansie składników majątkowych („Winien“) kapitałom („Ma“) spowodował u teoretyków księgowości odróżnianie dwóch odrębnych pojęć — majątek i kapitał — nie pokrywających się zupełnie treścią. Z tego też powodu powstały różne teorie księgowości. Jednakże z podanych powyżej uzasadnień²⁾, że kapitał tak własny jak i obcy wpływa do przedsiębiorstwa zawsze w postaci jakiegoś składnika majątkowego, wynika, że „majątek“ i „kapitał“ oznaczają to samo pojęcie. Można więc równie dobrze mówić o kapitale jak o majątku pracującym w przedsiębiorstwie. Dlatego według Lulka³⁾ — cały bilans (strona „Winien“ i strona „Ma“) przedstawia obraz kapitału, wzgl. majątku przedsiębiorstwa, ale strona „Winien“ podaje poszczególne części tego kapitału wzgl. majątku, podczas gdy strona „Ma“ wykazuje pochodzenie kapitału (majątku) od przedsiębiorcy (przedsiębiorców) wzgl. od wierzycieli. I celem usunięcia wątpliwości, że pojęcie kapitału jest równoznaczne z pojęciem majątku, nazywa Lulek tę część idealną kapitału (majątku), która pochodzi od przedsiębiorcy (przedsiębiorców) wkładką kapitałową własną, a drugą część, która pochodzi od wierzycieli, wkładkami kapitałowymi obcymi. Wobec tego bilans przedstawia się w sposób następujący:

Winien	Bilans	Ma
Wartość składników (przedmiotów) majątkowych	Wartość wkładki kapitałowej własnej	
	Wartość wkładek kapitałowych obcych.	

Mimo zupełnego doceniania stanowiska Lulka, że strona „Ma“ bilansu przedstawia wkładki kapitałowe (własne i obce), to jednak licząc się z

¹⁾ zob, str. 2.

²⁾ Zob. str. 2.

³⁾ Lulek, Teoretyczne podstawy księgowości, str. 84.

nomenklaturą, przyjętą ogólnie w teorii i praktyce, posługiwać się będą w pracy niniejszej określeniami „kapitał własny“ i „kapitały obce“, jednakże w znaczeniu wkładki kapitałowej własnej i wkładek kapitałowych obcych.

ZNACZENIE INWENTARZA I BILANSU

Zadaniem księgowości kupieckiej jest wykazywanie liczebnie stanu majątkowego, dokonanych obrotów i osiągniętych wyników przedsiębiorstwa zarobkowego¹⁾. To zadanie wypływające z teoretycznych zasad prawidłowej księgowości kupieckiej, określa w podobny sposób ustawodawstwo. Mianowicie art. 54 K. H. brzmi: „*Kupiec rejestrowy obowiązany jest prowadzić według zasad prawidłowej rachunkowości kupieckiej taką księgowość handlową, jaka ze względu na rodzaj i rozmiar przedsiębiorstwa jest konieczna celem ujawnienia stanu majątku i interesów handlowych*“.

Do całokształtu systemu księgowości należy nie tylko prowadzenie odpowiednich ksiąg handlowych, w których księguje się wszystkie zmiany majątkowe, lecz także zamknięcie tych ksiąg z końcem roku obrotowego łącznie ze sporządzeniem inwentarza i bilansu. Inwentarz i bilans bowiem są integralnymi częściami księgowości, zwłaszcza podwójnej; inwentarz i bilans mają wykazać stan majątku przedsiębiorstwa, co jest postulatem zasad prawidłowej księgowości jak i cytowanego powyżej art. 54 K. H. Ponadto inwentarz jest podstawą zamknięcia ksiąg szczegółowych czyli obrotowych (kasowej, towarowej, papierów wart. itd.) a tym samym służy do ich kontroli; bez uprzedniego spisania inwentarza nie można prawidłowo zamknąć tych ksiąg. Bilans stanowi ponadto nieodzowny środek do zamknięcia kont w księdze głównej księgowości podwójnej a konto bilansu zamknięcia jest jednym z ogniw zwartego systemu kontowego. Zresztą także przy otwarciu nowego przedsiębiorstwa, wzgl. przy rozpoczęciu nowego okresu gospodarczego inwentarz i bilans otwarcia stanowią punkt wyjścia dla księgowości; wykazane w inwentarzu i bilansie otwarcia środki majątkowe oraz kapitały własne i obce muszą być uwidocznione w księgach szczegółowych i na odpowiednich kontach księgi głównej.

Shusnie więc Gerstner²⁾ zbija teorię, która uważa inwentarz i bilans za rzeczy nie mające nic wspólnego z księgowością; teoria ta bowiem zapoznaje zasady prawidłowej księgowości.

Podanych wyżej wywodów nie osłabia zupełnie fakt, że inwentarz i bilans mogą być sporządzone nawet w takich przedsiębiorstwach, w których albo zupełnie ksiąg handlowych się nie prowadzi albo przynajmniej nie według zasad prawidłowej księgowości. Inwentarz bowiem spisuje się na podstawie faktycznego stanu rzeczy a nie na podstawie ksiąg.

Z faktu, że w ustawodawstwie spotyka się obok ogólnych wymagań stawianych księgom handlowym (art. 54 K. H.) jeszcze przepisy szczegółowe o inwentarzu i bilansie możnaby wnioskować, że ustawodawca nie uważa inwentarza i bilansu za składowe części księgowości; tak jednak nie jest

1) Lulek, Teoretyczne podstawy księgowości kup., str. 3.

2) Gerstner. Bilanz - Analyse str. 26.

i należy zgodzić się z Gerstnerem¹⁾, który wyjaśnia, że ustawodawca przez umieszczenie osobnych przepisów o inwentarzu i bilansie chciał podkreślić doniosłe znaczenie inwentarza i bilansu, które mają wykazać stan majątkowy oraz stanowić kontrolę księgową; to tak ważne zadanie inwentarza i bilansu wywołało konieczność szczegółowego unormowania sposobu ich sporządzania.

INWENTARZ

Inwentarz jest szczegółowym spisem majątku przedsiębiorstwa tak pod względem jakościowym i ilościowym jak i wartościowym. Jest on jedynym środkiem, służącym do wykazania w pewnym momencie majątku, w jego częściach składowych i w całości. Z tego względu sporządzanie inwentarza jest koniecznością w każdym przedsiębiorstwie zarobkowym bez względu na to czy prowadzi się księgowość, czy nie. Za pomocą inwentarza stwierdza się nie tylko stan majątku, lecz także kontroluje księgowość; inwentarz jest ponadto podstawą zamknięcia ksiąg szczegółowych, a w księgowości podwójnej także księgi głównej²⁾.

Sporządza się inwentarz na podstawie rzeczywistego stanu majątku, z którym przy tej sposobności uzgodnić należy stan księgowy.

Od sposobu spisania inwentarza zależy wykazanie prawdziwego stanu majątkowego przedsiębiorstwa oraz ostatecznego wyniku działalności jego; stąd winien inwentarz objąć prawdziwy, rzeczywisty i cały majątek.

Forma inwentarza, przyjęta w praktyce, polega na tym, że najpierw spisuje się w sposób porządkowy wszystkie części składowe majątku, t. zw. składniki majątkowe, w pewnym ugrupowaniu (gotówka, papiery wart., towary, wierzytelności i t. d.); ta część inwentarza otrzymuje napis „aktywa“ lub „stan czynny“.

W drugiej części inwentarza, pod napisem „pasywa“ lub „stan bierny“, spisuje się stan kapitałów własnych i obcych.

Trzecia część obejmuje porównanie wartości wszystkich środków majątkowych (aktywów) ze stanem wszystkich kapitałów (pasywów). Gdy przeważa wartość środków majątkowych, to nadwyżka przedstawia t. zw. czysty zysk; gdy przewaga jest po stronie kapitałów, występuje czysta strata.

Przykłady:

1.	Aktywa	zł 70.000,—
	Pasywa:	
	Kapitał własny	zł 20.000,—
	Kapitały obce	„ 40.000,—
		„ 60.000,—
	Czysty zysk	zł 10.000,—
2.	Aktywa	zł 55.000,—
	Pasywa:	
	Kapitał własny	zł 20.000,—
	Kapitały obce	„ 40.000,—
		„ 60.000,—
	Czysta strata	zł 5.000,—

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 27.

²⁾ Zob. str. 5.

Ten ostateczny wynik (zysk lub strata) określany bywa jako „czysty“ dlatego, że jest albo nadwyżką sumy wszystkich zysków (surowych) całego okresu ponad sumą wszystkich strat (czysty zysk), albo przeciwnie, nadwyżką sumy wszystkich strat ponad sumą wszystkich zysków (czysta strata) — co ustala się dokładnie w księgowości podwójnej na rachunku strat i zysków.

Jeżeli aktywa (składniki maj.) okażą się mniejsze od kapitałów obcych (długów) to stwierdzony zostanie brak pewnej części aktywów na pokrycie długów, co oznacza się „niedoborem majątkowym“¹⁾.

Przykład:

Aktywa	zł 70.000,—
Kapitały obce	„ 80.000,—
Niedobór majątkowy	<u>zł 10.000,—</u>

Z istoty swej jest inwentarz szczegółowym spisem majątku przedsiębiorstwa tak pod względem jakościowym i ilościowym jak i wartościowym. Kodeks handlowy nie zawiera żadnego przepisu, co ma obejmować inwentarz, pozostawia tę sprawę zasadom prawidłowej księgowości. Ale rozporządzenie o wykonaniu Ordynacji Podatkowej w § 76 (1) określa dokładnie, jak należy sporządzać inwentarz w przedsiębiorstwach, prowadzących uproszczone księgi handlowe: „Przedsiębiorstwa, prowadzące księgi handlowe uproszczone powinny przy założeniu ksiąg i w końcu każdego okresu obrotowego sporządzić z natury inwentarz majątku nieruchomego i ruchomego nie wyłączając wierzytelności i długów.

W tym sensie wypowiedział się N. T. A. w r. 1927: „Inwentarz powinien obejmować dane ilościowe i wartościowe“, (L. Rej. 4768/27) i w r. 1930: „Brak księgi składowej na surowce, półfabrykaty i artykuły pomocnicze nie może uzasadnić uznania ksiąg handlowych spółki akcyjnej za nieprawidłowe, brak natomiast w inwentarzu danych, dotyczących ilości poszczególnych przedmiotów, wchodzących w skład majątku firmy, uzasadnia uznanie ksiąg za nieprawidłowe“ (L. Rej. 4768/27). W uzasadnieniu powyższego wyroku podano między innymi: „Z samego bowiem pojęcia inwentarza wynika, że jest to spis i wyliczenie majątku i długów osoby handlującej; w przeciwstawieniu do bilansu, który jest zestawieniem sumarycznym według kont, aktywów i pasywów osoby handlującej, powinien inwentarz dawać dokładny obraz stanu majątkowego kupca w pewnym czasie przez wyliczenie poszczególnych części składowych jego aktywów i pasywów. Skoro inwentarz jest spisem majątku kupca, to z natury rzeczy wynika, że winien on obok danych, dotyczących wartości poszczególnych części składowych, zawierać także dane ilościowe przedmiotów, wchodzących w skład jego majątku“.

Inwentarz sporządza się wtedy, gdy zachodzi potrzeba wykazania stanu majątku i ewent. osiągniętego wyniku działalności przedsiębiorstwa. Zatem sporządza się inwentarz przy założeniu przedsiębiorstwa i normalnie w końcu każdego okresu gospodarczego; ponadto w razie likwidacji przedsiębiorstwa, sprzedaży całego przedsiębiorstwa, przemiany formy prawnej

¹⁾ Zob. str. 3.

przedsiębiorstwa i w wielu innych wypadkach. W pracy niniejszej będzie mowa o zasadach sporządzania inwentarza w dniu zamknięcia ksiąg handlowych z końcem okresu gospodarczego.

Art. 57 § 1 K. H.: „*Kupiec obowiązany jest przy rozpoczęciu przedsiębiorstwa, tudzież na koniec każdego roku obrotowego sporządzić inwentarz i bilans*“. Zatem tak kupiec jednostkowy jak i spółki handlowe obowiązane są sporządzać inwentarz z końcem każdego roku obrotowego. Obowiązek ten nakłada również rozporządzenie o wykonaniu Ordynacji Podatkowej w cytowanym § 76 (1).

Inwentarz musi być zatem sporządzony z końcem roku obrotowego tak ze względów cywilno-prawnych jak i dla celów podatkowych. Potwierdzają to wyroki N. T. A.: „*Brak inwentarza . . . . . uzasadnia zdyskwalifikowanie mocy dowodowej ksiąg handlowych przy wymiarze podatku przemysłowego*“ (N. T. A. 1931 L. Rej. 2465/29) i „*Brulion inwentarza, ani odnotowanie ołówkowe w księdze inwentarzowej przedmiotów, które mają być przeniesione do inwentarza roku następnego, nie mogą zastąpić wymaganego ustawy inwentarza*“ (N. T. A. 1931 L. Rej. 2465/29).

Tak w Kodeksie Handlowym jak i w cytowanym rozporządzeniu o wykonaniu Ordynacji Podatkowej mowa jest o roku obrotowym, wzgl. operacyjnym, należy więc uważać okres gospodarczy jako rok, t. j. 12 miesięcy, ale rok obrotowy, wzgl. operacyjny nie musi pokrywać się z rokiem kalendarzowym (od 1 stycznia do 31 grudnia).

Art. 245 K. H. (Spółki z ogr. odpow.) i art. 419 (Spółki akcyjne) postanawiają identycznie: „*Jeżeli umowa spółki nie stanowi inaczej, rokiem obrotowym spółki jest rok kalendarzowy*“. Zasadniczo zatem rokiem obrotowym winien być rok kalendarzowy, ale statut spółki może przyjąć inny rok obrotowy, np. od 1 kwietnia jednego roku do 31 marca roku następnego. Ze względu na to, że rokiem podatkowym jest rok kalendarzowy, należałoby uznać we wszystkich przedsiębiorstwach rok kalendarzowy za rok obrotowy.

Inwentarze mogą być sporządzane na luźnych arkuszach lub w księgach oprawnych.

Sposób sporządzania inwentarza zgodnie z przepisami prawnymi i praktyką omówiony będzie w części II.

BILANS

Bilans sporządza się na podstawie inwentarza w ten sposób, że w formie konta przeciwstawia się składniki majątkowe (aktywa) kapitałom własnym i obcym (pasywa) w odpowiednim ugrupowaniu z podaniem tylko wartości. Tak zestawiony bilans jest nie tylko wtórnym przedstawieniem stanu majątkowego przedsiębiorstwa obok pierwotnie wykazanego majątku w inwentarzu, lecz służy ponadto w księgowości podwójnej do zamknięcia kont księgi głównej. Wreszcie jest on razem z rachunkiem strat i zysków instrumentem sprawozdawczym dla organów nadzorczych.

Strona formalna bilansu przedstawia się w ten sposób, że różnicę pomiędzy aktywami z jednej strony a kapitałem własnym i kapitałami

obcymi z drugiej strony wpisuje się bądź po stronie pasywów¹⁾, bądź po stronie aktywów, skutkiem czego konto bilansu wyrównuje się (bilansuje się). Zachodzą więc dwa wypadki: albo aktywa są większe od pasywów, albo odwrotnie. W pierwszym wypadku nadwyżka aktywów przedstawia czysty zysk (zob. str. 6), który jako przyrost kapitału własnego pomieszcza się w bilansie po stronie pasywów, w drugim wypadku różnica przedstawia czystą stratę, którą jako zmniejszenie kapitału własnego pomieszcza się po stronie aktywów.

Przykład 1:

Bilans															
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;">Różne aktywa</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 70.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 70.000,—</td> </tr> </table>	Różne aktywa	zł 70.000,—		zł 70.000,—	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Pasywa:</td> </tr> <tr> <td style="width: 60%;">Kapitał wł. (początkowy)</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 20.000,—</td> </tr> <tr> <td>Kapitały obce</td> <td style="text-align: right;">„ 40.000,—</td> </tr> <tr> <td>Czysty zysk</td> <td style="text-align: right;">„ 10.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 70.000,—</td> </tr> </table>	Pasywa:		Kapitał wł. (początkowy)	zł 20.000,—	Kapitały obce	„ 40.000,—	Czysty zysk	„ 10.000,—		zł 70.000,—
Różne aktywa	zł 70.000,—														
	zł 70.000,—														
Pasywa:															
Kapitał wł. (początkowy)	zł 20.000,—														
Kapitały obce	„ 40.000,—														
Czysty zysk	„ 10.000,—														
	zł 70.000,—														

Przykład 2:

Bilans															
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;">Różne aktywa</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 55.000,—</td> </tr> <tr> <td>Czysta strata</td> <td style="text-align: right;">„ 5.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 60.000,—</td> </tr> </table>	Różne aktywa	zł 55.000,—	Czysta strata	„ 5.000,—		zł 60.000,—	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Pasywa:</td> </tr> <tr> <td style="width: 60%;">Kapitał wł. (początkowy)</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 20.000,—</td> </tr> <tr> <td>Kapitały obce</td> <td style="text-align: right;">„ 40.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 60.000,—</td> </tr> </table>	Pasywa:		Kapitał wł. (początkowy)	zł 20.000,—	Kapitały obce	„ 40.000,—		zł 60.000,—
Różne aktywa	zł 55.000,—														
Czysta strata	„ 5.000,—														
	zł 60.000,—														
Pasywa:															
Kapitał wł. (początkowy)	zł 20.000,—														
Kapitały obce	„ 40.000,—														
	zł 60.000,—														

W przedsiębiorstwach jednostkowych (jednoosobowych) można od razu czysty zysk doliczyć do kapitału zakładowego, a czystą stratę od niego odliczyć:

Przykład 1:

Bilans													
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;">Różne aktywa</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 70.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 70.000,—</td> </tr> </table>	Różne aktywa	zł 70.000,—		zł 70.000,—	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Pasywa:</td> </tr> <tr> <td style="width: 60%;">Kapitał własny końcowy</td> <td style="text-align: right; width: 40%;">zł 30.000,—</td> </tr> <tr> <td>Kapitały obce</td> <td style="text-align: right;">„ 40.000,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; border-bottom: 3px double black;">zł 70.000,—</td> </tr> </table>	Pasywa:		Kapitał własny końcowy	zł 30.000,—	Kapitały obce	„ 40.000,—		zł 70.000,—
Różne aktywa	zł 70.000,—												
	zł 70.000,—												
Pasywa:													
Kapitał własny końcowy	zł 30.000,—												
Kapitały obce	„ 40.000,—												
	zł 70.000,—												

¹⁾ Stern (Buchhaltungs-Lexikon, tom II, str. 219) rozumie pod pasywami w obszernym znaczeniu wszystkie kapitały (własne i obce), a w ściślejszym znaczeniu tylko kapitały obce. Lulek (Teoretyczne podstawy księgowości kup., str. 83) stwierdza, że w praktyce jako pasywa oznaczone bywają w inwentarzach kapitały obce, a w bilansach wszystkie kapitały (własne i obce).

Przykład 2:

Bilans

		Pasywa :	
Różne aktywa . . .	zł 55.000,—	Kapitał własny koń-	
		cowy . . .	zł 15.000,—
		Kapitały obce . . .	„ 40.000,—
	<u>zł 55.000,—</u>		<u>zł 55.000,—</u>

Z treści bilansu wynika, że wykazuje on nie tylko stan majątku w pewnym momencie, lecz ponadto ustala ostateczny wynik z okresu ubiegłego. I na tej podstawie powstała teoria, że głównym zadaniem bilansu jest nie tyle wykazywanie stanu majątku już uprzednio ustalonego w inwentarzu, ile wypośrodkowanie czystego wyniku, co zresztą odpowiada postulatowi ustawy o podatku dochodowym, dla którego podstawą wymiarową ma być zysk bilansowy (zysk wykazany w bilansie). Według tej teorii taki bilans ma charakter dynamiczny, jest bilansem dynamicznym¹⁾ w odróżnieniu od statycznego, mającego na celu wykazanie tylko stanu majątkowego.

Jakkolwiek inwentarz i bilans pod względem materialnym niczym się od siebie nie różnią (odmienna jest tylko forma), to jednak tak zasady prawidłowej księgowości, jak i przepisy prawne wymagają sporządzenia nie tylko inwentarza, lecz i bilansu. Art. 57 § 1 K. H. : „Kupiec obowiązany jest przy rozpoczęciu przedsiębiorstwa, tudzież na końcu każdego roku obrotowego sporządzić inwentarz i bilans“.

Wyrok N. T. A. z 15. V. 1936 L. rej. 7252—5/34 : „Brak bilansu otwarcia uzasadnia zarzut formalny wadliwości odnośnej rachunkowości kupieckiej“.

Wyrok N. T. A. z 4. XI. 35. L. rej. 9587/35 i 9588/33 : „Nie wpisanie inwentarza do osobnej księgi i brak bilansu zamknięcia są uchybieniami w zakresie formalnej prawidłowości ksiąg, lecz nie mają cechy uchybienia, któreby później nie można było usunąć ; w razie usunięcia takiego uchybienia, stwierdzonego w postępowaniu wymiarowym, w toku postępowania odwoławczego, przepisy ustawy o pod. przem. nie stają na przeszkodzie ponownemu zbadaniu ksiąg i uznaniu ich za prawidłowe“.

Zasadę prawidłowej księgowości, według której bilans sporządza się na podstawie inwentarza, stwierdza N. T. A. w motywach swoich do wyroku z 29. I. 1930 r. (L. Rej. 4768/27) : „O ile chodzi o potwierdzenie odnośnych pozycji bilansu, to dokumentem dowodowym jest w tym względzie prawidłowo sporządzony inwentarz, obejmujący spis aktywów i pasywów danego przedsiębiorstwa w dniu zamknięcia okresu operacyjnego“.

Ze względu na to, że bilans jest — jakkolwiek tylko w uproszczonej formie — odbiciem inwentarza, cytowane w poprzednim rozdziale („Inwentarz“) normy prawne, odnoszące się do strony materialnej inwentarza, dotyczą także bilansu.

Kodeks Handlowy zawiera tylko odnośnie do bilansu spółki z ogr. odp.

¹⁾ Schmalenbach, Dynamische Bilanz, 1931 r.

(art. 247 p. 7) i spółki akcyjnej (art. 422 p. 7) identyczny, acz bardzo lakoniczny, postulat: „w bilansach należy odrębnie wykazać płynne środki, zobowiązania krótkoterminowe i długoterminowe“. Ponadto odnośnie do bilansów spółek z ogr. odp. i spółek akcyjnych ogłoszone zostało rozporządzenie Prezydenta Rz. P. z 27. X. 1933 r. (Dz. U. Nr 84, p. 623) o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych treści następującej:

Art. 1: „Osoby prawne¹⁾, obowiązane do prowadzenia ksiąg handlowych powinny sporządzać bilanse, zamknięcia rachunkowe (rachunek strat i zysków) oraz sprawozdania roczne z zachowaniem postanowień rozporządzenia niniejszego. Rozporządzenie niniejsze nie dotyczy spółek jawnych (firmowych) i komandytowych, a nadto przedsiębiorstw bankowych, zakładów ubezpiecz. oraz przedsiębiorstw państwowych“.

Art. 2: „W bilansach, zamknięciach rachunkowych oraz sprawozdaniach rocznych należy uwidocznic wszystkie dane, które niezbędne są do dokładnego przedstawienia stanu i rozwoju gospodarczego osoby prawnej. W szczególności należy w bilansie ujawnić majątek, znajdujący się w nieruchomościach, ruchomościach, gotówce, papierach procentowych, wierzytelnościach, kaucjach, udziałach i zapasach, jako też wszelkie zobowiązania“.

„Sprawozdania roczne powinny wykazać koszty administracji, fabrykacji oraz koszty finansowe, a to: wynagrodzenie naczelnich władz, personelu administracyjnego i technicznego, zarobki pracowników, świadczenia socjalne oraz odsetki od pożyczek krajowych i zagranicznych“.

Art. 3: „Upoważnia się Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu do wydania w drodze rozporządzenia szczegółowych przepisów o sposobie sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, których dotyczy rozporządzenie niniejsze“.

Art. 4: „Wykroczenia przeciwko przepisom rozporządzenia niniejszego lub rozporządzeń na jego podstawie wydanych stanowi występki z art. 280 Kod. Karnego“.

Art. 5: „Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrom Przemysłu i Handlu, Skarbu i Sprawiedliwości“.

Art. 6: „Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia“.

„Przepisy rozporządzenia niniejszego stosują się do bilansów, zamykanych po dniu 31. XII. 1933 r. oraz do sporządzanych po tym terminie zamknięć rachunkowych i sprawozdań“.

„Postanowienia rozporządzenia niniejszego nie włączają przepisom, dotyczącym zasad sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań, wydanych dla poszczególnych rodzajów osób prawnych, objętych art. 1“.

Rozporządzenie Ministrów: Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 20 kwietnia 1934 r. (Dz. U. nr 37, poz. 337) w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych:

„Na podstawie art. 3 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia

¹⁾ Spółki akcyjne, spółki z ogr. odpow., spółdzielnie, gwarectwa.

27 października 1933 r. o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych (Dz. U. R. P. Nr 84, poz. 623) zarządza się co następuje :

§ 1: W sprawozdaniu z działalności osoby prawnej zarząd powinien omówić stan majątkowy i sytuację przedsiębiorstwa, wyjaśnić poważniejsze zmiany, które zaszyły w porównaniu ze stanem przedstawionym w poprzednim sprawozdaniu i bilansie, wartość i rodzaj dokonanych inwestycji oraz podać następujące dane :

- a) przynależność przedsiębiorstwa do związków gospodarczych, mających na celu drogą wzajemnych zobowiązań kontrolę lub regulowanie produkcji, zbytu, cen i warunków wymiany dóbr ;
- b) koszty administracji ogólnej, fabrykacji oraz finansowe, ujawniając : wynagrodzenie i koszty zarządu (dyrekcji), rady nadzorczej i komisji rewizyjnej, udział wymienionych władz przedsiębiorstwa w rocznych zyskach, wynagrodzenie personelu technicznego, zarobki pracowników fizycznych, świadczenia socjalne obciążające przedsiębiorcę, koszty surowców oraz innych materiałów, dyskonto weksli, odsetki od akceptów, odsetki i koszty od innych pożyczek osobno krajowych i osobno zagranicznych, oraz wysokość ich oprocentowania, koszty przynależności do związków i organizacji oraz różne wydatki (remont maszyn i aparatów, ubezpieczenie od ognia, magazynowanie, opakowanie, ekspedycja i t. d.).

§ 2. Zamknięcie rachunkowe powinno być sporządzone tak jasno i przejrzyste, aby poszczególne pozycje należycie przedstawiały stan majątkowy i wyniki działalności przedsiębiorstwa.

§ 3. (1) W rachunku strat i zysków należy uwidocznic ogólnej, koszty fabrykacji, koszty sprzedaży, koszty kredytów, po stronie strat w oddzielnych pozycjach koszty administracji podatki państwowe i komunalne, różnice kursowe i odpisy amortyzacyjne, co nie wyłącza możliwości szczegółowszego podziału pozycji i ich uzupełnienia.

(2) Wydatki i wpływy związane z nabyciem i sprzedażą kontyngentów powinny być wyszczególnione w rachunku strat i zysków.

§ 4. (1) Bilans powinien obejmować cały majątek przedsiębiorstwa wraz z jego oddziałami (filiami), lub odrębnymi zakładami oraz ujawnić ostateczny wynik wszystkich czynności przedsiębiorstwa.

(2) Majątek stanowiący własność przedsiębiorstwa, powinien być uwidoczniiony w bilansie z podziałem na majątek stały i płynny, stosownie do podziału podanego w ustępie 6.

(3) Wartość nieruchomości, maszyn, urządzeń technicznych, praw, koncesyj, patentów i w ogóle przedmiotów nieprzeznaczonych do zbytu, powinna być określona w kwocie nieprzekraczającej ceny nabycia lub kosztów wytworzenia.

(4) Obiekty lub prawa nabyte za własne akcje lub udziały bądź wniesione jako aport powinny być przyjęte do bilansu w kwocie, która została wypłacona w akcjach lub udziałach.

(5) Majątek stały przedsiębiorstwa powinien być wykazany z uwzględnieniem podziału na poszczególne zakłady.

(6) Bilans należy sporządzić z podziałem na niżej wyszczególnione pozycje, o ile odpowiadają one rodzajowi interesów przedsiębiorstwa, co jednakże nie wyłącza możliwości szczegółowszego podziału tych pozycji i ich uzupełnienia.

PO STRONIE AKTYWÓW

I. Majątek stały¹⁾.

Grunty.

Budynki :

- a) fabryczne,
- b) gospodarcze,
- c) mieszkalne.

Urządzenia techniczne (maszyny, kolejki, bocznice, tabor kolejowy, statki i t. p.)

Inwentarz zakładowy i biurowy :

- a) żywy,
- b) martwy (ruchomości).

Koncesje i patenty, licencje i t. d.

II. Majątek płynny²⁾.

Gotówka w kasie i bankach.

Papiery procentowe.

Weksle w portfelu i w inkasie.

Akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach.

Materiały :

- a) surowce,
- b) pomocnicze i pędne.

Półfabrykaty.

Gotowe wyroby i towary.

Dłużnicy :

a) akcjonariusze lub udziałowcy :

- 1. zaległe wpłaty na kapitał zakładowy lub udziałowy,
- 2. należności z tytułu kredytów finansowych,

b) należności z tytułu umów kartelowych :

- 1. z tytułu operacji handlowych,
- 2. z tytułu operacji finansowych,

c) odbiorcy,

d) dostawcy,

e) różni,

f) wątpliwe należności :

- 1. weksle protestowane,
- 2. należności w postępowaniu rewindykacyjnym,
- 3. inne.

Inne aktywa (z wyszczególnieniem ważniejszych).

Sumy przechodnie :

a) wydatki dotyczące okresu przyszłego,

b) inne (wyszczególnić ważniejsze).

Sumy pozabilansowe (gwarancje, żyra, kaucje, depozyty i t. d.).

¹⁾ inwestycyjny.

²⁾ obrotowy.

PO STRONIE PASYWÓW.

I. Kapitały własne :

Kapitał zakładowy.

Wpłaty akcjonariuszów lub udziałowców na powiększenie kapitału zakładowego przed zarejestrowaniem.

Kapitał zapasowy :

a) saldo z roku ubiegłego,

b) dopisano w roku sprawozdawczym lub odpisano na pokrycie strat.

Kapitały rezerwowe (z wyszczególnieniem).

II. Kapitał amortyzacyjny :

a) saldo z roku ubiegłego,

b) dipisano w roku sprawozdawczym.

III. Kapitał obligacyjny.

IV. Zobowiązania :

Wierzyciele :

a) akcepty,

b) banki,

c) kredyty hipoteczne,

d) zaległe podatki,

e) dostawcy,

f) odbiorcy,

g) różni.

Zobowiązania z tytułu umów kartelowych :

a) z tytułu operacyj handlowych,

b) z tytułu operacyj finansowych.

Fundusze i zobowiązania specjalne (z wyszczególnieniem).

Sumy przechodnie :

a) dochody dotyczące okresu przyszłego,

b) inne (wyszczególnić ważniejsze).

Sumy pozabilansowe (różni za gwarancje, żyra, kaucje, depozyty i t. d.).

§ 5. Czysty zysk lub strata pozostałe z lat ubiegłych powinny być wykazane w bilansie w oddzielnej pozycji.

§ 6. Zobowiązania z tytułu żyr na wekslach tak handlowych jak i finansowych, niewidocznych w bilansie, należy podać oddzielnie w pozycji „Sumy pozabilansowe“.

§ 7. W uwadze do bilansu należy podać ogólną kwotę zobowiązań zagranicznych.

§ 8. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Rozporządzenie Prezydenta R. P. z 27 października 1933 r. i rozporządzenie wykonawcze z 20 kwietnia 1934 r. odnoszą się jedynie do tych bilansów spółek z ogr. odp. i spółek akcyjnych, które mają być opublikowane i przedłożone Ministerstwu Przemysłu i Handlu, a nie bilansów (kont bilansów) służących do celów wewnętrznych, w szczególności do zamknięcia księgi głównej. K-to bilansu powinno ściśle odpowiadać systemowi (planowi) kont księgi głównej. Oczywiście pożądaną jest jednak rzeczą, ażeby k-to bilansu i bilans t. zw. sprawozdawczy zgadzały się nawet pod względem formalnym.

Na str. 20—23 podany jest schemat bilansu sprawozdawczego, który odpowiada ściśle wymaganiom cytowanych rozporządzeń a nawet uwzględnia jeszcze szczegółowy podział pozycji (zob. § 4 (6) rozp. wykon.).

Bilans, jeżeli ma spełnić swoje zadanie, powinien odpowiadać czterem ważnym postulatom, mianowicie: jasności i przejrzystości, zupełności, prawdziwości oraz ciągłości.

Postulat jasności i przejrzystości polega na tym, aby bilans mógł służyć za podstawę do oceny położenia majątkowego przedsiębiorstwa; dlatego to § 2 rozp. z 20 kwietnia 1934 postanawia: „Zamknięcie rachunkowe powinno być sporządzone tak jasno i przejrzysto, aby poszczególne pozycje należycie przedstawiały stan majątkowy i wyniki działalności przedsiębiorstwa“.

Jasność i przejrzystość bilansu zostaje niweczona przez zaciemnianie bilansu, np. skutkiem umieszczania różnych pozycji pod nieodpowiednimi nazwami, skutkiem łączenia w jedną pozycję różnorodnych i t. p. Zaciemnianie bilansu dotyczy z reguły tylko strony formalnej i nie zmienia ostatecznego wyniku. W każdym razie w układzie bilansu należy utrzymać pewien porządek, ażeby istniała możność porównania z sobą poszczególnych pozycji i pewnych grup tych pozycji. Jak kapitały dzieli się na dwie grupy: kapitały własne i kapitały obce, tak i ogół składników maj. (aktywów) podzielić można na dwie grupy: jedne składniki majątkowe mają przeznaczenie pozostawać stale w przedsiębiorstwie, służąc do stałego użytku (np. budynki, place, grunty, maszyny, różnego rodzaju sprzęty t. zw. ruchomości i t. p.) i noszą nazwę składników (aktywów) uż y t k o w y c h, inwestycyjnych lub stałych; drugie służą do wymiany na inne, mają na celu obrót (gotówka, weksle, wierzytelności, towary i t. p.) i nazywane są składnikami (aktywami) o b r o t o w y m i lub p ł y n n y m i. Wobec tego rozróżniamy w bilansie (a także w inwentarzu) cztery grupy:

Aktywa :
Składniki inwestycyjne
Składniki obrotowe

Pasywa :
Kapitały własne
Kapitały obce

Ze względu na to, że składniki inwestycyjne są z reguły trudniejsze do zrealizowania (spieniężenia), aniżeli składniki obrotowe, t. zn. są one mniej płynne od składników obrotowych, lokują się w nich zasadniczo kapitały własne, których wycofanie z przedsiębiorstwa jest znów mniej pilne, niż kapitałów obcych, t. zn. wymagalność ich jest mniejsza od wymagalności kapitałów obcych. Przeciwnie kapitały obce, których wymagalność jest większa, powinno się zasadniczo lokować w składnikach obrotowych, jako więcej płynnych od składników inwestycyjnych. Logiczne zatem zestawienie tych czterech grup powinno być takie, że kapitałom własnym przeciwstawia się składniki inwestycyjne, zaś kapitałom obcym składniki obrotowe¹⁾, porządek ten jednak w praktyce rzadko bywa zachowywany z

¹⁾ Zob. str. 20 i 21.

ujmą dla przejrzystości bilansów. Przyjął się zwyczaj taki, że wprawdzie w pasywach wylicza się najpierw kapitały własne, a następnie kapitały obce, ale w aktywach spotyka się często, w przedsiębiorstwach handlowych prawie zawsze, najpierw składniki obrotowe, a dopiero później składniki inwestycyjne.

Ale i w poszczególnych grupach powinien być zachowany odpowiedni porządek: w aktywach w zależności od ich płynności, a w pasywach od ich wymagalności. Zatem np. wśród składników obrotowych wyliczałyby należało najpierw najpłynniejsze (gotówka, należności w bankach natychmiast płatne), a zakończyć najmniej płynnymi np. wierzytelnościami długoterminowymi. Spis kapitałów obcych rozpoczynać się winien długami natychmiast wymagalnymi (płatnymi *à vista*) a kończyć długoterminowymi.

Ponieważ tylko tak zestawiony bilans może być, bez konieczności pręgrupowania jego pozycji, podstawą różnych badań, przeto istnieje dążność do zastosowania stałych wzorów (schematów, typów) bilansowych, t. zw. bilansów znormalizowanych, dla poszczególnych gałęzi handlu i przemysłu¹⁾.

W Polsce wprowadziło Ministerstwo Skarbu znormalizowane bilanse dla banków i zakładów ubezpieczeń, a Ministerstwo Przemysłu i Handlu ogłosiło schemat bilansu dla przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych w § 4 (6) rozporządzenia z dnia 20 kwietnia 1934 r., (Dz. U., R. Nr 37, poz. 337)²⁾. Ponadto niektóre związki poszczególnych przedsiębiorstw zastosowały jednolite schematy bilansowe dla swoich członków, np. Związek Rewizyjny spółdzielni rolniczo-handlowych.

Postulat z u p e ł n o ś c i wymaga, ażeby bilans obejmował wszystkie bezwzględnie składniki majątkowe, należące do przedsiębiorstwa w dniu bilansowania, oraz wszystkie kapitały własne i obce, ulokowane w tych składnikach majątkowych. Opuszczenie chociażby jednego składnika maj. lub niewykazanie jakiejś wkładki kapitałowej powoduje, że bilans nieprzedstawia całego majątku przedsiębiorstwa i że jest wobec tego niezupełny.

§ 4 (1) rozporz. z 20 kwietnia 1934 r. (dla osób prawnych): „*Bilans powinien obejmować cały majątek przedsiębiorstwa wraz z jego oddziałami (filiami), lub odrębnymi zakładami oraz ujawnić ostateczny wynik wszystkich czynności przedsiębiorstwa*“.

Zasada prawdziwości domaga się, ażeby bilans przedstawiał rzeczywisty stan majątku przedsiębiorstwa i ażeby odpowiadał odnośnym normom prawnym. Objęte więc bilansem pozycje muszą wypływać z opartych na dowodach (kwitach, fakturach, wekslach, korespondencji i t. p.), zaksięgowanych faktów. Przy inwentaryzowaniu zostają one ponownie skontrolowane i ewentualnie — zgodnie z rzeczywistością i normami prawnymi — skorygowane (np. przez odpisy na zużycie, dopisanie odsetek, odliczenie dyskontu od weksli i t. p.).

Niezgodność bilansu z rzeczywistością może być spowodowana albo tylko t. zw. z a b a r w i e n i e m (upiększeniem) bilansu albo jego s f a ł s z o w a n i e m.

¹⁾ Lulek, Normalizacja bilansów, Czasopismo księgowych w Polsce z r. 1932 nr. 78, str. 203.

²⁾ Zob, str. 12 i in.

Morozewicz¹⁾ wylicza przykłady na zabarwienie bilansów: sztuczne podniesienie wartości rewanentów towarów lub surowców; zmniejszenie odpisów przy składnikach inwestycyjnych; zamianę składników mniej płynnych na więcej płynne, np. przez zamianę wierzytelności ksiązkowych na wekslowe; wysaldowanie dłużników i wierzycieli, zwłaszcza gdy prze-ważają dłużnicy; pomijanie w bilansie udzielonych akceptów skutkiem stosowania metody, polegającej na tym, że akcepty księguje się dopiero przy ich wykupieniu; ukrywanie różnych pozycji, zwłaszcza zobowiązań w t. zw. sumach przechodnich; i wiele innych.

Falszowanie bilansu dotyczy strony materialnej, jest rozmyślnym przedstawianiem stanu majątku niezgodnie z rzeczywistością, wpływa na zmianę ostatecznego wyniku i z tego powodu jest karalne (art. 281 K. K.).

Ciągłość bilansowa polega głównie na tym, że bilanse tego samego przedsiębiorstwa z roku na rok sporządzane być winny stale według tych samych zasad, np. przy wycenianiu wartości aktywów, przy stosowaniu stawek procentowych na umorzenie nieruchomości i ruchomości i t. p. Również formalna strona układu bilansów nie powinna ulegać zmianom, ażeby możliwe było porównywanie bilansów z kilku lat. Ta ciągłość bilansowa ujawnia się także w tym, że bilans sporządzony na ostatni dzień roku obrotowego przedstawia zarazem stan majątku, z jakim rozpoczęty zostanie następny okres. Stwierdza tę zasadę wyrok N. T. A. z 21 listopada 1927 r. (L. Rej. 3446/25): „Wymogiem prawidłowości ksiąg handlowych jest, nie tylko zgodność z przepisami formalnymi kodeksu handlowego, lecz także z zasadami buchalleryjnymi. Te zaś nakazują stosowanie stałych prawideł oraz ciągłości bilansowej, czyli, że punktem wyjścia każdego następującego okresu bilansowego winien być bilans zamknięcia okresu bezpośrednio poprzedzającego. Bilans zamknięcia ubiegłego okresu zatem stanowi z reguły bilans otwarcia bieżącego okresu bilansowego.

Ala ustawa o podatku dochodowym nie zobowiązuje płatnika do prostowania bilansu zgodnie z ustaleniami władz wymiarowych.

Wyrok N. T. A. z dnia 16. V. 1934 r. L. rej. 2348/30:

- 1) Nie ma przepisu w ustawie o pod. doch., zobowiązującego płatnika do prostowania bilansu handlowego zgodnie z ustaleniami władzy, a zatem powstanie rozbieżności pomiędzy bilansami handlowymi a podatkowymi jest tylko konsekwencją prawa władzy z art. 21 ustawy.
- 2) Osobie prawnej przysługuje prawo dokonania korektury swego bilansu, zgodnie z ustaleniami władz skarbowych, dokonanymi przy badaniu ksiąg handlowych, w księgach następnego roku operacyjnego, o ile o ustaleniach tych dowiedziała się już po zatwierdzeniu bilansu przez walne zgromadzenie akcjonariuszów spółki.

Na pytanie, w jakiej walucie mają być sporządzane inwentarz i bilans odpowiada art. 55 § 1 Kod. Handl.: „Księgowość handlowa powinna być prowadzona w walucie polskiej“, oraz § 77 (1) rozporządzenia o wykonaniu Ordynacji Podatkowej: „Księgi handlowe uproszczone prowadzi się w języku polskim i w walucie polskiej; zapisy do ksiąg mogą być uskutecznione

¹⁾ Morozewicz, Wykłady o bilansach, str. 26 i n.

jednak i w innych językach, dopuszczonych w sądach siedziby przedsiębiorstwa lub oddziału“.

Inwentarz i bilanse mają być podpisane :

Art. 57 § 2 Kod. Handl. : „Inwentarz i bilans podpisze kupiec, przy spółkach jawnych i komandytowych podpiszą wszyscy spółnicy, upoważnieni do prowadzenia spraw spółki“.

§ 76 (6) rozporz. o wykonaniu Ordynacji Podatkowej (przedsiębiorstwa, prowadzące uproszczone księgi handlowe) : „Inwentarz powinien być podpisany przez właściciela (właścicieli) przedsiębiorstwa lub jego (ich) pełnomocnika“.

Art. 420 § 2 K. H. nakłada na zarząd spółki akc., a art. 246 § 2 K. H. na zarząd sp. z ogr. odp., obowiązek przedkładania władzom nadzorczym bilansu i sprawozdań — więc zarząd ma ten bilans podpisać, a „odmowa podpisu powinna być umotywowana“.

Rozp. Min. Sprawiedliwości o rejestrze handlowym (Dz. U. Nr 59 z r. 1934, poz. 511) § 65 : „Kupiec rejestrowy jest obowiązany w ciągu trzech miesięcy po upływie roku obrotowego przedstawić sądowi rejestrowemu inwentarz i bilans, sporządzone na koniec roku obrotowego (art. 57 Kodeksu handlowego). — Osoby prawne powinny przedstawić sądowi rejestrowemu wymienione dokumenty w ciągu dwóch tygodni po zatwierdzeniu rocznego bilansu przez organ do tego powołany. — Jeżeli z mocy szczególnego przepisu prawa przedsiębiorstwo jest obowiązane składać w określonym terminie roczne bilanse władzy administracyjnej, równocześnie należy skutecznie przedstawić inwentarza i bilansu sądowi rejestrowemu“.

§ 66 : „Dokumenty, przedstawione sądowi rejestrowemu stosownie do przepisów § 65, powinny być podpisane przez kupca (art. 57 § 2 Kodeksu handlowego), jak również przez księgowego, jeżeli on je sporządził. Do przedstawionych dokumentów kupiec dołączy odpis bilansu, poświadczony w ten sam sposób przez kupca i księgowego i złoży go w sądzie rejestrowym“¹⁾.

---

¹⁾ Zbiór przepisów prawnych, dotyczących księgowości, zebrany został w broszurze : W. Skalski i M. Ratowski p. n. „Normy prawne dotyczące księgowości kupieckiej w układzie systematycznym“.

SCHEMAT BILANSU
SPRAWOZDAWCZEGO

SCHEMAT BILANSU

		AKTYWA :	zł	zł	zł
I.		Majątek stały (inwestycyjny) :			
	1.	Nieruchomości :			
		Grunty			
		Budynki			
		a) fabryczne			
		b) gospodarcze			
		c) mieszkalne			
	2.	Urządzenia techniczne			
	3.	Inwentarz zakładowy i biurowy			
		a) żywy			
		b) martwy (ruchomości)			
	4.	Koncesje, patenty, licencje			
		Wartość majątku stałego			
II.		Majątek płynny (obrotowy) :			
	1.	Gotówka w kasie :			
		a) krajowa			
		b) zagraniczna			
	2.	Należności :			
		a) w bankach państw. i PKO			
		b) w innych bankach			
	3.	Dywidenda i kupony zapadłe			
	4.	Papiery procentowe :			
		a) obligacje państwowe			
		b) obligacje prywatne			
		c) akcje			
		d) losy			
		e) zastawione			
	5.	Papiery proc. na zabezp. kap. zapasowego			
	6.	Weksle :			
		a) płatne à vista			
		b) „ do 3 miesięcy			
		c) „ po 3 miesiącach			
		d) w inkasie			
	7.	Akcje i udziały w innych przedsięb.			
	8.	Materiały :			
		a) surowce			
		b) pomocnicze i pędne			
	9.	Półfabrykaty			
	10.	Gotowe wyroby :			
		a) na składzie			
		b) w konsygnacji			
		c) w zastawie			
		przeniesienie			

SPRAWOZDAWCZEGO

		PASYWA :	zł	zł	zł
I.		Kapitały własne:			
	1.	Kapitał zakładowy			
	2.	Wpłaty akcjonariuszów na powiększenie kap. zakł. przed zarejestrowaniem			
	3.	Kapitał zapasowy :			
		a) saldo z roku ubiegłego			
		b) dopisano lub odpisano w roku sprawoz- dawczym			
	4.	Kapitały rezerwowe :			
		a)			
		b)			
		Wartości kapitałów własnych			
II.		Kapitał amortyzacyjny:			
		a) saldo z roku ubiegłego			
		b) dopisano w roku sprawozdawczym			
III.		Delcredere:			
		a) wierzytelności			
		b) wekslowe			
IV.		Kapitał obligacyjny			
V.	1.	Zobowiązania:			
		a) niepodjęta dywidenda			
		b) akcepty :			
		1. płatne à vista			
		2. „ do 3 miesięcy			
		3. „ po 3 miesiącach			
		c) banki			
		d) kredyty hipoteczne			
		e) zaległe podatki			
		f) dostawcy			
		g) odbiorcy			
		h) różni			
	2.	Zobowiązania zastawnicze :			
		a) z tytułu złomb. towarów			
		b) „ „ „ pap. wart.			
	3.	Obligo wekslowe			
	4.	Zobowiązania z tytułu umów kartelowych :			
		a) z tyt. operacji handlowych			
		b) „ „ „ finansowych			
		przeniesienie			

		zł	zł	zł
	przeniesienie			
11.	Dłużnicy :			
	a) akcjonariusze :			
	1. zaległe wpłaty na kap. zakład			
	2. należności z tytułu kredytów finansowych			
	b) należności z tytułu umów kartelowych :			
	1. z tytułu operacji handlowych			
	2. z tytułu operacji finansowych			
	c) odbiorcy			
	d) dostawcy			
	e) różni			
	f) wierzytelności hipoteczne			
	g) wątpliwe należności :			
	1. weksle protestowane			
	2. należności w postępowaniu rewindykacyjnym			
	3. inne			
12.	Inne aktywa :			
	a)			
	b)			
13.	Sumy przechodnie :			
	a) koszty organizacyjne			
	b) dzierżawa nadpłacona			
	c) odsetki nadpłacone			
	d) dzierżawa należna			
	e) odsetki należne			
	f) dyskont od akceptów			
	Sumy pozabilansowe :			
	gwarancje			
	żyra			
	kauceje			
	depozyty			

CZEŚĆ II.

WSTĘP

W tej części omówię inwentaryzowanie i bilansowanie poszczególnych składników majątkowych i kapitałów, przy czym zastosuję nieco odmienne ich ugrupowanie w porównaniu z podanym w schemacie bilansu na str. 20—23, mianowicie tego rodzaju :

A k t y w a :

Składniki inwestycyjne.
Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy.
Składniki obrotowe.
Pozycje korygujące wartość kapitałów obcych.
Sumy przechodnie.
Sumy pozabilansowe.

P a s y w a :

Kapitały własne.
Pozycje korygujące wartość składników inwestycyjnych.
Kapitały obce.
Pozycje korygujące wartość składników obrotowych.
Sumy przechodnie.
Sumy pozabilansowe.

Celem zaś systematycznego przedstawienia poszczególnych pozycji bilansowych postępować będę w porządku niżej podanym :

Składniki inwestycyjne,
Pozycje korygujące wartość składników inwestycyjnych,
Składniki obrotowe,
Pozycje korygujące wartość składników obrotowych,
Kapitały obce,
Pozycje korygujące wartość kapitałów obcych,
Kapitały własne,
Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy,
Sumy przechodnie,
Sumy pozabilansowe.

ZAGADNIENIE WARTOŚCI PRZY INWENTARYZOWANIU I BILANSOWANIU

Problem wyceniania poszczególnych części majątkowych w inwentarzu i bilansie jest pierwszorzędno znaczenia, ponieważ od niego zależy ustalenie nie tylko ogólnej wartości majątku lecz także wyniku bilansowego, do którego w spółkach mają prawo wszyscy spółnicy i który we wszystkich przedsiębiorstwach jest podstawą do obliczenia rentowności i do wymiaru podatku dochodowego. Dlatego to tym problemem zajmują się nie tylko bilansiści-praktycy, lecz także ekonomiści. Powstały w tej dziedzinie różne teorie.

Nie jest zadaniem pracy niniejszej rozważanie tych teorii¹⁾; tu chodzi o przedstawienie tych zasad wyceniania składników majątkowych i kapitałów, które są przyjęte w praktyce i w ustawodawstwie obecnie obowiązującym.

Sprawę wartości bilansowej w przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych reguluje Kodeks Handlowy w art. 58 oraz w art. 248—251 (sp. z ogr. odp.) i w art. 423—426 (sp. akc.).

Najogólniejszą normę zawiera art. 58 § 1 K. H.: „W inwentarzach i bilansach należy wartość poszczególnych przedmiotów majątkowych oznaczać podług ich wartości rzeczywistej“.

§ 32, 2) Rozp. wyk. Pod. Doch. dopuszcza stosowanie zasad, przyjętych przez zwyczaj kupiecki: „Dla oszacowania przedmiotów majątkowych i wierzytelności przy sporządzaniu inwentarza oraz dla uwzględnienia stosowności odpisań w ogóle dopuszczalnych należy przy ustalaniu dochodu z przedsiębiorstwa stosować przepisy kodeksu handlowego, a jeżeli kodeks handlowy nie zawiera konkretnych przepisów — zasady przyjęte przez zwyczaj kupiecki w ramach prawidłowej księgowości. Według tych samych zasad należy postępować przy odpisywaniu niepewnych wierzytelności, jak również przy tworzeniu rezerw na pokrycie dających się przewidzieć i konkretnie ustalić strat“.

Co należy rozumieć pod określeniem „rzeczywista wartość“ tego Kodeksu nie wyjaśnia. Wychodząc jednak z założenia, że inwentarz i bilans mają wykazywać stan majątku w dniu bilansowym, to tym samym mają podawać wartość rzeczywistą poszczególnych składników majątkowych i kapitałów także z dnia bilansowego.

Dla oceny składników inwestycyjnych punktem wyjścia jest ich koszt własny t. j. cena nabycia wzgl. cena wytworzenia, którą w

¹⁾ Problemem wartości bilansowej zajmują się w szczególności: Fr. Fiedler, Grundsätze der Privatwirtschaftslehre, str. 355; P. Gerstner, Bilanz-Analyse, z roku 1933, str. 63; F. Leitner, Wirtschaftslehre der Unternehmung, str. 170; F. Tomanek, Zagadnienie wartości a bilans (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 1 z r. 1933). M. Scheffs, Oznaczenie wartości przedmiotów bilansowych, 1938 r.

drodze corocznych odpisów na zużycie (amortyzację) sprowadza się do „wartości rzeczywistej“ w dniu bilansowania. Takie też stanowisko zajmuje Kodeks Handlowy w art. 248 (sp. z ogr. odp.) i 423 (sp. akc.): § 1. „*Grunty, budynki, maszyny, środki transportowe, narzędzia pracy, ruchomości, prawa, koncesje, patenty, licencje i inne inwestycje, przeznaczone do stałego użytku, powinny być przyjęte do bilansu według ceny nabycia lub wytworzenia*“. § 2. „*Corocznie należy czynić odpisy na umorzenie, które odpowiadać będą zmniejszonej wartości inwestycji wskutek zużycia, istnienia praw osób trzecich, upływu czasu i t. p.*“.

Zatem we wszystkich przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych, bez względu na ich formę prawną, podać należy w inwentarzu i bilansie przy inwestycjach ich cenę nabycia, względnie wytworzenia i równocześnie uwzględnić odpisy na umorzenie. Szczegółowo będzie omówione wycenianie inwestycji w rozdziale p. n. „*Składniki inwestycyjne*“.

Sprawa wartości składników obrotowych została w ustawodawstwie zróżniczkowana w zależności od rodzaju tych składników. Wprawdzie art. 58 K. H. odnosi się nie tylko do inwestycji lecz i do wszystkich składników obrotowych — to jednak dla sp. z ogr. odp. i sp. akc. podane są szczegółowe normy dla różnych rodzajów tych składników, o czym będzie mowa w rozdziale p. n. „*Składniki obrotowe*“. Ale już tutaj należy przedstawić to ogólne stanowisko, jakie zajmuje art. 58 K. H. odnośnie do wszystkich składników obrotowych.

Należy zatem podać zgodnie z tym artykułem wartość rzeczywistą — oczywiście z dnia inwentaryzowania; niemiecki kodeks handlowy, na którym polski Kodeks Handlowy głównie się opiera, wyraźnie stwierdza, że chodzi o wartość z dnia inwentaryzowania: § 40 niem. kod. handl.: „*Wszelkie przedmioty majątkowe i długi winny być policzone przy ułożeniu inwentarza i bilansu według tej wartości, jaką im należy przypisać w chwili sporządzania inwentarza i bilansu*“.

Co jest w dniu inwentaryzowania wartością rzeczywistą towarów, surowców, gotowych fabrykatów, papierów wartościowych, walut zagranicznych i t. d., a także długów w walucie zagr.? Na to pytanie można odpowiedzieć za Gerstnerem¹⁾: cena nabycia, wzgl. wytworzenia, należyście skalkulowana, stanowi cenę maksymalną, którą jednak należy obniżyć do ceny z dnia inwentaryzowania i bilansowania. A redukcja tej maksymalnej ceny następuje przy przedmiotach obrotowych, mających cenę giełdową lub rynkową, w ten sposób, że przyjmuje się do inwentarza i bilansu tę cenę giełdową lub rynkową, gdy ona jest niższa od ceny nabycia wzgl. wytworzenia (jako ceny maksymalnej). Zachodzi tu zupełna analogia do wartości inwestycji, którym nadaje się cenę nabycia, wzgl. wytworzenia z uwzględnieniem odpisów na umorzenie.

Gerstner uzasadnia swoją tezę mniej więcej w następujący sposób: Księgowość zna tylko dwie ceny, mianowicie nabycia (t. j. cenę kupna po doliczeniu kosztów z tym kupnem związanych, a zatem cenę skalkulowaną), wzgl. wytworzenia (także skalkulowaną) i cenę sprzedaży. Kupiony towar księguje się po skalkulowanej cenie nabycia, wzgl. wytworzony (wyproduk-

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 71.

wany) u siebie produkt po skalkulowanej cenie wytworzenia. Natomiast po cenie sprzedaży, t. j. cenie opartej na cenie nabycia, wzgl. wytworzenia po doliczeniu kosztów sprzedaży, premii na ryzyko i zysku, księguje się dopiero w razie sprzedaży przedmiotów obrotowych t. j. w chwili, gdy one już z przedsiębiorstwa wychodzą. Więć nie można stosować przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu ceny sprzedaży¹⁾, ponieważ tych przedmiotów, dla których ta cena sprzedaży została zaksięgowana, już w przedsiębiorstwie nie ma, a zresztą nie można wykazywać ani w inwentarzu, ani w bilansie zysków, których się jeszcze nie osiągnęło. Jedyną zatem wartością, którą księgowość notuje dla pozostających jeszcze w przedsiębiorstwie składników obrotowych jest cena nabycia wzgl. wytworzenia i tę cenę należy uwzględnić przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu pod warunkiem obniżenia jej do ceny giełdowej lub rynkowej, gdy ta cena jest niższa od ceny nabycia, wzgl. wytworzenia. — Skoro zaś art. 58 K. H. zastrzega stosowanie wartości rzeczywistej to właśnie tą granicą maksymalną jest cena nabycia lub wytworzenia wzgl. cena giełdowa lub rynkowa. Jako cenę rynkową przyjęć należy tę cenę, jakąby należało w danej chwili zapłacić na rynku za dany przedmiot (zatem cenę kupna a nie cenę sprzedaży). Granicy dolnej nie zakresła Kodeks Handlowy pozostawiając rozsądnej gospodarce możliwość zejścia poniżej maksymalnej granicy i tworzenia w ten sposób cichej rezerwy. Dodać należy wyjaśnienie Kona²⁾, że nie stanowi cichej rezerwy wypadek, gdy przedmioty przeznaczone do obrotu, bilansuje się po cenie kosztów własnych, chociażby cena rynkowa lub giełdowa w dniu bilansowania była wyższą. Zysk bowiem nieosiągnięty nie jest jeszcze cichą rezerwą i w żadnym razie nie powinien być ujawniony.

Art. 249 i 424 K. H. (dla sp. z ogr. odp. i sp. akc.) przyjmują dla składników obrotowych również cenę kosztów własnych (nabycia wzgl. wytworzenia) jako punkt wyjścia do ich oceny.

Okólnik Min. Skarbu z 24 marca 1931 r. (L. D. V. 1040/2/31) podaje takie samo wyjaśnienie w sprawie szacowania remanentów; podaje niektóre ustępy tego okólnika: „*Sprawa szacowania remanentów dotyczy tylko płatników, którzy prowadzą prawidłowe księgi handlowe lub księgi gospodarcze. Sama ustawa o podatku dochodowym nie normuje w sposób wyraźny sprawy szacowania remanentu towarów, surowców, półfabrykatów i t. p. Rozporządzenie wykonawcze w § 32 ustęp drugi postanawia, że dla oszacowania przedmiotów majątkowych przy sporządzaniu inwentarza, decydują postanowienia ustawy handlowej i zwyczaj kupiecki; zaś w granicach zakreślonych ustawą handlową i zwyczajem kupieckim, również własne uznanie płatnika z tym jednak, aby przepisy buchalterii były przestrzegane*“.

„Z zestawienia przepisów co do szacowania remanentów, obowiązujących w Państwie Polskim widzimy, że zasadniczo tak dzielnicowe przepisy, jak i przepisy ogólne, holdują na ogół zasadzie, iż wartość remanentów w zamknięciach rocznych będących podstawą obliczenia podatków, winna być szacowana

1) Wyrok N. T. A. z dn. 9. 6. 1933 r. L. Rej. 10473/31: „*Szacunek remanentu z uwzględnieniem wszystkich kosztów związanych z osiągnięciem dochodu, jest niezgodny z zasadami kupieckimi*“.

2) Kon. Prawo o sp. akc., str. 248.

według cen kosztów własnych, a gdyby te koszty były wyższe od ceny rynkowej, to według ceny rynkowej“.

„W związku z wyrokami N. T. A. zastrzeżenia pewne co do wyżej wypowiedzianej zasady mogłyby budzić przepisy co do oszacowania rimanentów spółek akcyjnych, obowiązujące w byłym zaborze pruskim. Mianowicie w jednym z orzeczeń N. T. A. wypowiedział zasadę, że skoro w § 261¹⁾ Kodeksu Handlowego zakreślone są tylko granice górne co do szacowania rimanentu (koszta własne lub cena rynkowa), to spółki akcyjne mają prawo oszacować rimananety nawet poniżej kosztów własnych lub ceny rynkowej i w ten sposób tworzyć t. zw. ciche rezerwy. Zasada ta jednak wcale nie stoi na przeszkodzie, aby władza wymiarowa, rozpatrując bilans przy wymiarze podatku, skorygowała wartość rimanentu — do kosztów własnych lub ceny rynkowej, a to na podstawie art. 6 ustawy, który stoi na stanowisku rzeczywiście osiąganego dochodu — i upoważnia do korygowania bilansów handlowych dla celów podatkowych, zawartego w art. 21 ustawy“.

„Przy badaniu szacowania rimanentów należy stosować zasadę, że jeśli płatnik obowiązany do prowadzenia prawidłowych ksiąg handlowych, rok rocznie stosuje te same normy szacowania rimanentów, to zasadniczo nie należy kwestionować tego szacowania, chociażby ono było nieco niższe od kosztów własnych wzgl. od ceny rynkowej. Należy natomiast podwyższać do kosztów własnych lub cen rynkowych szacowanie rimanentów u płatników, którzy często zmieniają zasady szacowania rimanentów i u płatników, którzy nie są zobowiązani do prowadzenia ksiąg handlowych; w tym ostatnim wypadku dlatego, że płatnik taki może w następnym roku zaniechać prowadzenia ksiąg i wtedy różnica w rimanencie ujdzie opodatkowaniu“.

W sprawie dolnej granicy szacunku zajął N. T. A. (Wyrok N. T. A. z dn. 18. 3. 1932 r. L. Rej. 159/29) stanowisko następujące: „Dolna granica rimanentów nie jest pozostawiona dowolnemu uznaniu przedsiębiorcy; winien on przy szacowaniu postępować według zasad kupieckich i kierować się staranną oceną wszystkich momentów gospodarczych“.

Tomanek²⁾ proponuje wycenianie składników obrotowych dla celów bilansowych po cenie sprzedaży (zamiennej) z równoczesnym wstawieniem w pasywach w osobnej pozycji kwoty niezrealizowanych zysków, „a to w tym celu, aby wynik gospodarowania za dany okres przedstawić w jego prawdziwej wysokości“. Następnie stawia T. te „spodziewane i niezrealizowane“ zyski, umieszczone w pasywach, na równi z sumami przechodnimi, dotyczącymi przyszłego okresu gospodarowania. Trudno się jednak zgodzić z tym zapatrywaniem; wykazany w ten sposób zysk nie może przedstawiać wyniku gospodarowania za dany okres, ponieważ jest on fikcją w bieżącym roku, a może i w roku następnym, gdy przed sprzedażą cena spadnie. Następnie ten „spodziewany a niezrealizowany“ zysk nie może być uważany za sumę przechodnią, ponieważ sumą przechodnią (wzgl. antycypacją) jest zrealizowany już zysk (wzgl. poniesiona już strata) w jednym okresie ale należący do innego okresu (n. p. odsetki należne za rok następny

¹⁾ Obecny art. 423 K. H.

²⁾ Tomanek, Zagadnienie wartości a bilans (Czasopismo Księgowych, Nr. 1 z r. 1933).

ale otrzymane już w roku bieżącym — zob. rozdział „Sumy przechodnie“ — byłyby to raczej t. zw. pozycja szacunkowa (korygująca) podobnie jak odpis na zysanie przy inwestycjach.

Na pytanie, czy wypadki, jakie mają miejsce po dniu bilansowym jeszcze przed zakończeniem prac bilansowych, powinny wpłynąć na zestawienie bilansu, odpowiada Kon¹⁾, że „praktyka kupiecka przyjmuje, iż z wypadków tych względnie należy tylko te, które wpływają na pogorszenie stanu majątkowego, względnie zmniejszają pozytywne wyniki“.

SKŁADNIKI MAJĄTKOWE INWESTYCYJNE

O składnikach inwestycyjnych w ogólności

Składniki inwestycyjne (użytkowe, stałe) t. j. środki majątkowe służące do stałego użytku w przedsiębiorstwie (zob. str. 15-16), podzielić można na rzeczowe i niereczowe, a rzeczowe jeszcze na nieruchomości i ruchomości. Zestawienie składników inwestycyjnych zgodnie z Gerstnerem²⁾, z pewnymi uzupełnieniami, przedstawia się następująco :

I. Składniki inwestycyjne rzeczowe :

1. Nieruchomości

- a) place, grunty, lasy, wody, kopalnie i t. d. ;
- b) budynki mieszkalne, biurowe i fabryczne, składy, garaże, stajnie i t. d. ;
- c) bocznice kolejowe, przystanie rzeczne i t. d.

2. Ruchomości

- a) urządzenia biurowe : meble, przybory biurowe i t. d. ;
- b) urządzenia techniczne : instalacje elektryczne i gazowe, windy, narzędzia, modele i t. d. ;
- c) maszyny i środki komunikacyjne (wozy, samochody, wagony) ;
- d) zwierzęta pociągowe (konie)³⁾.

3. Udziały w innych przedsiębiorstwach :

- a) udziały ;
- b) papiery wart. jako stałe lokaty.

II. Składniki inwestycyjne niereczowe (idealne) :

- a) nabyte uprawnienia n. p. patenty, licencje, koncesje, znaki ochronne, wartość firmy i t. d. ;
- b) nabyte dobra niematerialne n. p. klientela, tajemnice fabrykacji, plany rozszerzenia przedsiębiorstwa i t. p.

W inwentarzu należy przy zachowaniu powyższego układu, podać ponadto szczegóły : n. p. przy placach i gruntach położenie, nr księgi gruntowej, obszar w m² lub ha, cenę za 1 m² lub ha i wartość ogólną ; przy budynkach ich nazwę, przeznaczenie, położenie, kubaturę i wartość ;

¹⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 241.

²⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 100.

³⁾ W praktyce natomiast bywają nazywane inwentarzem : pod a), b), c) martwym, pod d) żywym.

urządzenia biurowe, techniczne, maszyny, środki komunikacyjne i t. d. szczegółowo wyliczyć z podaniem ceny każdego przedmiotu osobno (przy większej ilości tych przedmiotów można sporządzić ich spis na osobnych arkuszach, które stanowią następnie załącznik do inwentarza); udziały w poszczególnych przedsiębiorstwach wymienić należy odrębnie, a w spisie papierów wart. podać ich numery porządkowe. W bilansie wystarczy składniki inwestycyjne wymienić w wyszczególnionym wyżej ugrupowaniu z podaniem ogólnej wartości n. p.:

1. Nieruchomości			
a) place i grunty	zł 60.000,—		
b) budynki	„ 200.000,—		zł 260.000,—
2. Ruchomości			
a) urządzenia biurowe	zł 30.000,—		
b) urządzenia techn.	„ 140.000,—		zł 170.000,—

Spółka Akc. „Polonia“ w Katowicach wykazuje w bilansie z dnia 31. 12. 1931 r. inwestycje w ten sposób:

Place i zabudowania:

1. place pod budowę:			
w Katowicach	85.731,60		
w Rybniku	18.000,—		zł 103.731,60
2. zabudowania własne:			
w Sosnowcu	24.080,—		
w Rybniku	37.000,—		
w Katowicach	492.036,34		zł 553.116,34

Urządzenia maszynowe i ruchomości:

3. instalacja siły i światła	53.941,94		
4. instalacja central. ogrzew.	38.587,31		
5. instalacja telef.	21.845,21		
6. motocykle i auta	73.859,52		
7. a) drukarnia handl.	304.411,62		
b) drukarnia gazet.	352.713,35		
c) zecernia ręczna	152.543,21		
d) zecernia maszyn.	274.887,01		
8. narzędzia	5.069,01		
9. ruchomości biur i fabr.	105.434,13		
10. fotochemigrafia	73.856,92		
11. wartość urządzeń oddz.	9.079,27		
12. biblioteka redakcji	5.933,10		zł 1.472.161,60

Jaką wartość nadać środkom inwestycyjnym w inwentarzu i bilansie? O ile chodzi o przedsiębiorstwo jednostkowe oraz spółki jawne i komandytowe to wchodzi tu w grę art. 58 K. H. (zob. str. 25), który dopuszcza nadawanie przedmiotom majątkowym wartości rzeczywistej.

Natomiast dla spółek z ogr. odp. objęta jest odpowiednia norma art. 248 K. H. a dla spółek akc. art. 423 K. H. o treści identycznej: „*Grunty,*

budynki, maszyny, środki transportowe, narzędzia pracy, ruchomości, prawa, koncesje, patenty, licencje i t. p. inwestycje, przeznaczone do stałego użytku, powinny być przyjęte do bilansu według ceny nabycia lub wytworzenia“.

Jako maksymalną granicę przyjęto cenę nabycia lub wytworzenia również w § 4(3) rozp. Min. Przem. i Handlu z 20. 4. 1934 r. (dla osób prawnych): „Wartość nieruchomości, maszyn, urządzeń technicznych, praw, patentów i wogóle przedmiotów nieprzeznaczonych do zbytu, powinna być określona w kwocie nieprzekraczającej ceny nabycia lub kosztów wytworzenia“ (zob. str. 12).

Według Kodeksu Handlowego stanowi wartość rzeczywista z dnia bilansowania podstawę do oceny środków inwestycyjnych, ponieważ jednak ustalenie tej wartości natrafia na trudności i ponieważ ta wartość z dnia bilansowania mogłaby być wyższa od ceny nabycia, wzgl. wytworzenia (kosztów budowy) a tym samym zawierałaby w sobie zysk jeszcze nie osiągnięty, przeto punktem wyjścia do oceny inwestycji powinna być cena nabycia, względnie wytworzenia jak to już stwierdzone zostało na str. 34. W spółkach z ogr. odp. i w spółkach akcyjnych jedynie miarodajną jest cena nabycia lub wytworzenia. W rezultacie praktyka przyjmuje zgodnie z zasadami prawidłowej księgowości i z normami prawnymi cenę nabycia lub wytworzenia za podstawę oceny środków stałych we wszystkich przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych.

Cenę nabycia stanowi cena kupna z doliczeniem wszelkich kosztów, n. p. przy nieruchomościach kosztów aktu notarialnego i wpisu do księgi wieczystej, prowizji pośrednika i t. p. Cenę wytworzenia stanowi suma wydatków związanych z produkcją (budową) n. p. materiał budowlany, robocizna, honorarium architektki i t. p.

Odpisy

Powiedziano powyżej, że podstawą oceny inwestycji stanowi cena nabycia lub wytworzenia; ponieważ jednak ta cena nie odpowiada wartości inwestycji w dniu bilansowym, gdyż inwestycje (przynajmniej z reguły) ulegają częściowemu zużyciu a tym samym tracą część swojej wartości, to zamiast ponownego oszacowywania ich z końcem każdego roku, wytworzyła się praktyka, zgodna z zasadami prawidłowej księgowości, polegająca na tym, że każdego roku odlicza się od wartości poszczególnych środków inwestycyjnych pewien procent, jako t. zw. odpis (amortyzacja, umorzenie) mający przedstawiać wartość zużycia tych środków. Czy zredukowana w ten sposób wartość środków inwestycyjnych odpowiada ich rzeczywistej wartości w dniu bilansowym, zależy od wysokości odpisu. Doświadczony przedsiębiorca, może z góry ustalić przez ile lat prawdopodobnie dany składnik inwestycyjny będzie mógł być w normalnym użyciu (n. p. 10 lat) i wtedy w każdym roku odpisywać będzie odpowiednią część wartości (n. p. $\frac{1}{10}$ czyli 10%), ażeby po upływie tych lat wykazać wartość 0. Nawet przy największej jednak skrupulatności ustalona w ten sposób wartość często nie odpowiada rzeczywistej wartości z dnia bilansowego, lecz przedstawia tylko wartość t. zw. książkową, a dopiero w razie sprzedaży tego

przedmiotu okaże się czy była wyższą czy niższą od rzeczywistości. Jeżeli była niższą od rzeczywistej, to różnica przedstawiała t. zw. cichą rezerwę, ujawniającą się dopiero po sprzedaży tego przedmiotu.

Praktykę czynienia odpisów od inwestycji sankcjonuje ustawodawstwo.

Identyczne brzmienie mają art. 248 § 2 K. H. (sp. z ogr. odp.) i art. 423 § 2 K. H. (sp. akc.): „Corocznie należy czynić odpisy na umorzenie, które odpowiadać będą zmniejszonej wartości inwestycji wskutek zużycia, istnienia praw osób trzecich, upływu czasu i t. p.“.

Art. 6 ust. 1 ustawy o państwowym podatku dochodowym (tekst jednolity): „Za dochód uważa się sumę wszystkich przychodów w pieniądzech lub wartościach pieniężnych, otrzymanych z poszczególnych źródeł, wymienionych w art. 3 po strąceniu kosztów osiągnięcia, zachowania i zabezpieczenia tych przychodów, łącznie z corocznym prawidłowym odpisaniem na zużycie budynków, maszyn i wszelkiego rodzaju martwego inwentarza, oraz po potrąceniu strat częściowych i całkowitych w przedmiotach, podlegających zużyciu i służących do osiągnięcia dochodu, o ile odpisań na zużycie oraz strat nie uwzględniono już w kosztach wyżej wymienionych“.

§ 11 Rozp. wyk. Pod. Doch.: „Dochodem w rozumieniu art. 6 ustawy jest suma wszystkich przychodów podatnika, otrzymanych w pieniądzech lub wartościach pieniężnych z każdego poszczególnego źródła dochodu, po potrąceniu z przychodów poszczególnego źródła:

b) corocznego prawidłowego odpisania na zużycie budynków, maszyn i wszelkiego rodzaju martwego inwentarza oraz urządzeń“.

Teksty wszystkich wyżej cytowanych artykułów wskazują na to, że ustawodawca miał na myśli nie tylko techniczne zużycie się inwestycji (np. maszyny), lecz w ogóle t. zw. gospodarcze zużycie wskutek jakichkolwiek okoliczności, wpływających na wartość inwestycji (np. upływ czasu przy patentach¹⁾).

Art. 6 ustawy o państwowym podatku dochodowym dopuszcza dla celów tego podatku tylko p r a w i d ł o w e odpisy, t. j. zgodne z zasadami prawidłowej księgowości, co stwierdza wyrok N. T. A. z dnia 5. 9. 1930 r. L. rej. 2482/28 (treść tego wyroku będzie podana poniżej). Skoro art. 6 nie wyszczególnia, jakie odpisanie na zużycie i pod jakimi warunkami należy uważać za prawidłowe, to wynika z tego, że ustawodawca ustalenie prawidłowości uskuteczionych odpisów, tudzież ocenę ich potrącalności z sumy przychodów pozostawia władzy wymiarowej przy współudziale płatnika²⁾. Ust. 4 art. 6 postanawia: „W razie gdy okaże się wątpliwość co do wysokości odpisów za zużycie w niniejszym artykule (6 ust. 1) wymienionych, należy odpowiednio sumy ustalić przez znawców (biegłych)“.

Wysokość stawek procentowych dla odpisów nie jest w żadnej ustawie ustalona, zależy więc ona od rodzaju inwestycji i faktycznego zużycia, co zostało stwierdzone w § 14 ust. 2 rozporządzenia wykonawczego do ustawy o państwowym podatku dochodowym: „Wysokość tego potrącenia zależy od natury przedmiotu, przy czym miarą wysokości dopuszczalnych odpisów jest wyłącznie faktyczne zużycie. Zużycie to ustala się w stosunku procentowym

¹⁾ Kon, Prawo o spółkach akcyjnych, str. 255.

²⁾ Hasfeld, Orzecznictwo podatkowe, 1932, poz. 504.

upoważnia tylko władze wymiarowe do przyjmowania przeciętnych i procentowo obliczonych sum amortyzacji bez przeprowadzenia dalszych dochodzeń; a to w normach podanych w tym przepisie, a zatem ani nie nakłada na władze obowiązku przyjmowania amortyzacji w tych granicach bez dochodzeń, ani z drugiej strony nie wyklucza przekroczenia tych granic w przypadkach faktycznie wyższego zużycia przedmiotu.

Jeżeli jednak odpisanie nasuwa wątpliwości, należy je ustalić przez znawców“.

Wyrok N. T. A. z dnia 15. VI. 1934 r. L. Rej. 8900/30 :

- I. Z przepisów art. 6 i 21 ustawy o pod. doch. nie wynika, że procent zużycia może być obliczony jedynie od wartości przedmiotów, wykazanej w księgach za dany okres gospodarczy, podstawą bowiem odpisów jest pierwotna wartość przedmiotów.
- II. Uwidoczniona w księgach wartość przedmiotów, nie wyrażająca, skutkiem dewaluacji pieniądza, istotnej wartości początkowej tych przedmiotów, nie może być miarodajna dla oceny wysokości odpisów.

Ust. 7 § 14 Rozp. wykon. do Pod. Doch. : „Od podatników, którzy w myśl obowiązujących przepisów są obowiązani do prowadzenia prawidłowych ksiąg handlowych, władze wymiarowe mogą żądać przedstawienia tabeli amortyzacyjnej. W tabeli tej winna być uwidoczniona wartość poszczególnych przedmiotów majątkowych, od której są uskuteczniane odpisy z tytułu zużycia, oraz coroczne odpisy z tytułu zużycia“.

W sprawie amortyzacji maszyn w przedsiębiorstwach nieczynnych N. T. A. orzekł w wyroku z dnia 14. X. 1935 r. L. Rej. 1934/33 co następuje : „Sam fakt, że skutkiem niewykonywania przedsiębiorstwa maszyny były nieczynne, nie uzasadnia jeszcze wniosku, że nie uległy one zużyciu“.

Tabela amortyzacyjna¹⁾

L. p.	Przedmiot amortyzacji	Sposób oszacowania	Rok rozpoczęcia amortyz.	Okres amortyzacji (lat)	Wartość przedm. amortyzowanego	% amortyzacji	Suma amortyzacji		Wartość do bilansu ²⁾	Uwagi (cechy użycia, np. budynek drewniany itp.)
							za lata ubiegłe	za rok bieżący		

¹⁾ Według wzoru umieszczonego w Dz. Urzęd. Min. Skarbu Nr 4 z 1935 r. str. 142.

²⁾ Kolumna „Wartość do bilansu“ nie jest przewidziana we wzorze Min. Skarbu, uwzględnienie jej jest jednak pożądane.

Powyższy wzór tabeli amortyzacyjnej ma tę niedogodność, że trzeba corocznie całą tabelę sporządzać od nowa, co przy dużej ilości pozycji wymaga znacznego nakładu pracy. W umieszczonym poniżej na str. 37 opracowanym przez A. Deloffa¹⁾ niedogodność ta została usunięta. Zaznaczyć jednak należy, że zastosowanie tego wzoru, ze względu na układ grupowy jest możliwe tylko przy prowadzeniu szczegółowej księgi inwentarzowej.

Jako przykład zastosowanych w praktyce stawek umorzenia niech posłużą odpisy przyjęte przez „Luboń - Wronki“, Przemysł Ziemniaczany, Spółka Akcyjna, Luboń (bilans z r. 1932): budynki $\frac{3}{4}\%$, maszyny $2\frac{3}{4}\%$, bocznice 3%, zaprzęg 3%, ruchomości 3%, samochody 10% — i przez fabrykę czekolady „Goplana“, Sp. Akc. w Poznaniu (bilans z 31. 12. 1931 r.): maszyny $7\frac{1}{2}\%$, formy 5%, ruchomości 10%, budynki fabryczne $2\frac{1}{2}\%$, dom mieszkalny 1%.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu opracowała przy współudziale fachowców tabelę odpisów i przedłożyła ją za pośrednictwem Izby Skarbowej Ministerstwu Skarbu z prośbą o zaakceptowanie wymienionych w niej stawek jako stałych norm. Wprawdzie Ministerstwo Skarbu nie wypowiedziało się za takim znormalizowaniem odpisów z tytułu amortyzacji dla poszczególnych przedmiotów majątkowych ze względu na konieczność indywidualnego ustalenia odpisów z uwagi na różnorodne warunki, to jednak ustalone przez Izbę Przemysłowo-Handlową stawki odpisów mają doniosłe znaczenie orientacyjne i dlatego przytaczam je dosłownie na str. 38.

---

¹⁾ II Poradnik Księgowego, Wydawnictwo Zbiorowe Zw. Księgowych w Polsce, 1936, str. 61.

Tabela amortyzacyjna maszyn i urządzeń (według układu A. Deloffa)

T r e ś ć	1 9 2 4			1 9 2 5			1 9 2 6			1 9 2 7			1 9 2 8 (i dalsze...)			R a z e m	
	Wart. maszyn	Amort.		Wart. maszyn	Amort.		Wart. maszyn	Amort.		Wart. maszyn	Amort.		Wart. maszyn	Amort.		Wart. maszyn	Amort.
		%	Kwota		%	Kwota		%	Kwota		%	Kwota		%	Kwota		
Bilans otwarcia I./I. 1924	90000	12	10800													90000	10800
Amortyzacja za r. 1924		10	9000														9000
W/g bilansu 31./XII. 1924	90000	22	19800													90000	19800
Przybyło masz. w r. 1925				6000												6000	
Amortyzacja za r. 1925		10	9000		5	300											9300
W/g bilansu 31./XII. 1925	90000	32	28800	6000	5	300										96000	29100
Ubyło maszyn w r. 1926	—3000	32	—960													—3000	—960
Przybyło „ „ „ „							7200									7200	
Amortyzacja za r. 1926		10	8700		10	600		6	432								9792
W/g bilansu 31./XII. 1926	87000	42	36540	6000	15	900	7200	6	432							100200	37872
Amortyzacja za r. 1927		10	8700		10	600		10	720								10020
W/g bilansu 31.XII. 1927	87000	52	45240	6000	25	1500	7200	16	1152							100200	47892
i t. d.																	

UWAGI :

- 1) Tabele zakłada się dla grup majątkowych według stawek amortyzacyjnych.
- 2) Sumę nowych inwestycji, zamortyzowanych w 100% w roku zainwestowania, należy wykazać w oddzielnej rubryce.
- 3) Rubryki, które wykazują 100% amortyzacji, można w następnych latach łączyć w jedną rubrykę z wyjątkiem inwestycji, o których mowa w punkcie poprzednim. Te inwestycje można łączyć dopiero po całkowitym zamortyzowaniu wszystkich inwestycji danego roku.
- 4) W księdze inwentarzowej należy przy każdej pozycji majątku stałego, podlegającego amortyzacji, wykazywać rok nabycia.

TABELA ODPISÓW Z TYTUŁU AMORTYZACJI

(w procentach od początkowej wartości przedmiotów)

Przedmiot	Norma stała	Norma przy pracy przedsiębior.	
		przez I zmianę	przez więcej zmian
<i>Budowle :</i>			
Budynki mieszkalne masywne	2		
„ „ ryglówki	3		
„ „ drewniane	5		
„ fabryczne masywne		4	5
„ „ ryglówki		5,5	7
„ „ drewniane		8	10
<i>Produkcja siły wraz z urządzeniem :</i>			
Kotły parowe wraz z rurociągami, przegrzewaczem i podgrzewaczem, urządzeniem oczyszczania wody i t. p.		10	15
Maszyny i turbiny parowe		10	15
Silniki gazowe, motory Diesla		13	17
Silniki wodne (turbiny i koła wodne)		10	15
Transmisje		10	15
Urządzenia ogrzewcze		10	15
Oświetlenia elektr.		10	15
Baterie akumulator		10	15
<i>Urządzenia transportowe :</i>			
Kolejki polowe włącznie lokomotywy	10—15		
Kolejki żelazne (w ruchu prywatnym)	8—10		
Zórawie, dźwigi, kolejki na linach stal	10—15		
Auta ciężarowe	25		
Auta osobowe	25		
<i>Sprzęty i narzędzia :</i>			
Sprzęty wszelkiego rodzaju (wagi, taczki i t. p.)	25		
Narzędzia dla wszystkich zakładów, (młoty, pilniki, łopaty i t. p.)	33½		
Urządzenia biur, kantorów, sklepów	10		
<i>Maszyny robocze w poszczególnych gałęziach przemysłu :</i>			
Fabryki maszyn i kotłarnie		10	15

Zasady prawidłowej księgowości oraz wymagana art. 6 ust. o państwowym podatku dochodowym „prawidłowość“ odpisów dopuszczają stosowanie z roku na rok dla tej samej inwestycji jednolitego umorzenia (ciągłość odpisów) a nie zmiennego.

Zagadnienie, czy odpisy procentowe obliczać należy od wartości pierwotnej (ceny nabycia, wzgl. wytworzenia) inwestycji czy od umieszczonej w ostatnim bilansie umorzonej już dotąd wartości znajduje rozwiązanie przede wszystkim w samym założeniu umorzenia, które ma na celu doprowadzenie wartości książkowej po upływie odpowiedniej ilości lat do zera. Przy jednolitym corocznie odpisywaniu można ten rezultat osiągnąć tylko przy obliczaniu odpisów zawsze od pierwotnej wartości. Potwierdza tę zasadę zdanie drugie ustępu 2) § 14 rozp. wykon. do ust. o podatku doch. : „*Zużycie to ustala się w stosunku procentowym do kosztów nabycia lub wytworzenia przedmiotu*“. — Ponadto potwierdza zasadność tego postępowania dla celów podatku dochodowego wyrok N. T. A. z dnia 5. 9. 1930 r. Ł. Rej. 2482/28 wspomniany już wyżej na str. 32. Wyrok ten opiewa : „*W myśl art. 6 ustawy, który mówi o corocznym prawidłowym odpisywaniu na zużycie, a zatem przyjmuje zasady prawidłowej księgowości, wynika, że podstawą do obliczenia procentu zużycia może być tylko wartość pierwotna (zakupu lub wytworzenia), a nie wartość wstawiona w danym okresie gospodarczym w bilansie, która z natury rzeczy ulega zmianie w wypadku, jeśli potrącenia na amortyzację są — zgodnie zresztą z ustęp. 7 § 16 rozp. wyk. — uskutechnione bezpośrednio z wartości przedmiotów, ulegających zmniejszeniu się wartości z powodu zużycia. Nie inaczej należy też rozumieć przepis § 16 rozp. wyk., który omawia jedynie rozmaite sposoby uwzględniania w bilansie odpisów na zużycie, nie narusza atoli w niczym przedstawionych wyżej zasad prawidłowej księgowości odnośnie do amortyzowania przedmiotów uległych zużyciu*“.

Praktycznie przedstawia się ta właściwa metoda odpisywania w ten sposób np. : Zakupiono na początku pewnego roku budynek za zł 120.000,— ; ta cena jest wartością pierwotną (nabycia). W pierwszym bilansie (po upływie pierwszego roku) należy podać wartość budynku zamortyzowaną, np. 3%, t. j. o zł 3.600,—, zatem zł 116.400,—. W drugim roku opisać należy znów 3% od wartości pierwotnej zł 120.000,—, t. zn. znów 3.600,—, a w bilansie drugiego roku figurować ma wartość zamortyzowana już przez dwa lata, t. j. zł 112.800,—. W następnych latach postępuje się tak samo.

Dla przejrzystości należałoby wpisać w pierwszym bilansie w ten sposób :

Budynek zakupiony za	zł 120.000,—	
mniej 3% odpisu	zł 3.600,—	zł 116.400,—

W drugim bilansie :

Budynek wartości wg. ostat. bilansu . . .	zł 116.400,—	
mniej 3% odpisu od wartości pierwotnej		
zł 120.000,—	zł 3.600,—	zł 112.800,—

Jeszcze przejrzystsza metoda :

W bilansie roku pierwszego :

Budynek zakupiony za	zł 120.000,—	
mniej 3% odpisu	zł 3.600,—	zł 116.400,—

W bilansie drugiego roku :

Budynek zakupiony za	zł 120.000,—	
mniej 3% odpisu za dwa lata	zł 7.200,—	zł 112.800,—
i t. d.		

„Waleska“ Kopalnia Węgla, Sp. Akc. podaje w bilansie z 31. 12. 1932 r. umorzenie w ten sposób :

Rachunek maszyn	zł 593.150,—	
+ przychód w r. 1932	zł 21.807,98	
	<u>zł 614.957,98</u>	
— odpis	<u>zł 18.447,98</u>	zł 596.510,—

Uwidoczniło tu zatem również, że w r. 1932 dokupiono maszyn za zł. 21.807,98.

Odpisy mają być dokonywane corocznie bez względu na to, czy wykazany zostanie ostateczny zysk bilansowy czy strata, a dla celów podatku dochodowego jest niedopuszczalne przeprowadzenie odpisów równocześnie za dwa lub więcej lat, celem uzupełnienia nieprzeprowadzonych w ubiegłych latach odpisów. Stwierdza tę zasadę zdanie drugie ust. 1 § 14 rozp. wyk. do ustawy o podatku dochodowym: „Odpisanie te powinny odpowiadać rzeczywistości zmniejszeniu się wartości, jakiemu uległy budynki, maszyny oraz inwentarz martwy i urządzenia w okresie miarodajnym do wymiaru podatku“.

W praktyce przyjął się zwyczaj, że w razie zupełnego zamortyzowania jakiegoś składnika majątkowego umieszcza się w bilansach lat następnych przy tym przedmiocie wartość zł 1,— (pro memoria), co ma stwierdzać, że wprowadzono ten przedmiot został zupełnie umorzony, ale mimo to przedstawia dla przedsiębiorstwa pewną wartość użytkową, a tym samym bilans wykazuje z tego tytułu pewną cichą rezerwę, która może być ujawniona w razie sprzedaży tego przedmiotu.

„Sp. Akc. Norblin, Bracia Busch i T. Werner w Warszawie wykazuje w bilansie z 30. 6. 1930 r. pozycję: nieruchomości w Moskwie zł 1,—“.

Wyrok N. T. A. z dnia 14. II. 1934 r. L. Rej. 2220/30: „Wysokość potrącenia na zużycie zależy od natury przedmiotu, przy czym decydujące jest wyłącznie faktyczne zużycie w czasie miarodajnym dla wymiaru podatku, a nie inne okoliczności, jak wyższy stopień ryzyka, wynikającego z rodzaju produkcji, możliwość zmiany rodzaju produkcji, fakt dłuższego istnienia budynków i t. p.“.

Wyrok N. T. A. z dnia 12. IX. 1934 r. L. Rej. 198/31: „Amortyzacja kosztów zawarcia umowy dzierżawnej stoi w związku jedynie z upływem czasu i winna być zatem ustalana proporcjonalnie do bieżącego okresu dzierżawy“.

Wyrok N. T. A. z dn. 10. III. 1933 r. L. Rej. 3105/30: „Amortyzowanie, a w konsekwencji zupełne zamortyzowanie przez osoby prawne przedmiotów majątkowych w bilansach handlowych w szybszym tempie, aniżeli na to pozwalają w bilansach podatkowych obowiązujące w tym względzie przepisy, nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu przy wymiarze podatku na lata następne w bilansach podatkowych prawidłowego odpisania na zużycie w rozumieniu art. 6 ustawy jednak — z uwagi na postanowienia art. 21 — tylko pod tym

warunkiem, iż wspomniane szybsze amortyzowanie znajdowało wyraz w bilansach handlowych samego podatnika“.

Wyrok N. T. A. z dn. 30. X. 1935 r. L. Rej. 8895/32 : „Wydatki na wymianę części składowych, uzupełnienie lub ulepszenie obiektów, całkowicie zamortyzowanych, stanowią niepotrącalne wydatki na inwestycje“ (Teza)

Wyrok N. T. A. z dn. 25. XI. 1933 L. Rej. 21. 2346/33 :

„1. Decydujące dla ustalenia wysokości odpisów na zużycie zmniejszenie się wartości obiektów w okresie operacyjnym wyraża, wynikający z zestawienia cyfr wartości nabycia i okresu używalności, iloraz, dający zarazem procent wartości pierwotnej; przy tej metodzie obliczania wysokości odpisów na zużycie ustaje podstawa do potrącania odpisów na zużycie z chwilą, kiedy zużywanie się obiektu według powyższego założenia doszło do kresu, jakkolwiek zamortyzowany już obiekt faktycznie jeszcze istnieje i jest nadal używany lub że odpisy w latach poprzednich z tych czy innych powodów nie były przez podatnika dokonywane wcale lub w pełnej wysokości.

2. Władza na podstawie do uwzględnienia odpisów na zużycie od takich obiektów, których kres używalności już upłynął.

Jak to bowiem trafnie wyjaśnia przepis wykonawczy do art. 6 (§ 16 rozp., poz. 298/21 Dz. Ust.), odpisania na zużycie powinny odpowiadać rzeczywistemu zmniejszeniu się wartości, jakiemu uległy przedmioty majątkowe w czasie miarodajnym do wymiaru podatku wskutek używania ich według przeznaczenia, w normalnym trybie. To zmniejszenie się wartości obiektów w okresie operacyjnym wyraża wynikający z zestawienia cyfr wartości nabycia i okresu używalności iloraz, dający zarazem procent wartości pierwotnej. Przy tej metodzie obliczenia wysokości odpisów na zużycie, która w niczym nie wykracza przeciw przepisom ustawy o podatku dochodowym, ani przeciw prawidłom buchalterii, ustaje oczywiście podstawa do potrącania odpisów na zużycie z chwilą, kiedy zużywanie się obiektu według powyższego założenia doszło do kresu, t. zn. kiedy używalność jego przyjmuje się jako równą zeru. Nie można bowiem przy tym założeniu, że obiekt musi się zużywać co roku w pewnym procencie i że amortyzacja jest z tym zużywaniami się najściślej związana, przyznać istotnego znaczenia okolicznościom, że zamortyzowany już obiekt faktycznie jeszcze istnieje i jest nadal używany, lub że odpisy w latach poprzednich z tych czy innych powodów nie były przez podatnika dokonywane wcale lub w pełnej wysokości“.

Normalnie odpisywania przerywają się z chwilą, gdy dana inwestycja zyskała na wartości skutkiem wydatku t. zw. inwestycyjnego (remont kapitalny) np. dobudowa, nadbudowa i t. p. Wtedy należy rozpocząć na nowo proceder odpisywania, biorąc za podstawę nową wartość całego przedmiotu inwestycyjnego. Wydatki, wywołane koniecznością utrzymania środka inwestycyjnego w stanie używalnym, nie wpływają na przyrost jego wartości, a tym samym nie mogą zmienić toku odpisywania.

Władze skarbowe uwzględniają przy wymiarze podatku dochodowego osób prawnych tylko te odpisy na zużycie inwestycji, które zostały uwidocznione w bilansie, zatwierdzonym przez odpowiedni organ. Tę praktykę władz skarbowych sankcjonował N. T. A. Wyrok N. T. A. z dnia 17. XII. 1929 r. (L. Rej. 4931/27) : „Przystługujące płatnikom, opodatkowanym na zasadzie art. 21 ust. o pod. doch. prawo strącania, na mocy art. 6 ustawy, z

przychodów corocznego prawidłowego odpisania na zużycie budynków, maszyn i martwego inwentarza odnosi się jedynie do odpisań, przeprowadzonych przez zatwierdzone zamknięcie rachunkowe. Nie wyklucza to prawa prostowania zysku bilansowego przez dodatkowe zgłoszenie potrącenia na amortyzację za zużycie na podstawie prawidłowo sprostowanego zamknięcia rachunkowego, to jest drogą powzięcia odpowiedniej decyzji przez organ, powołany do zatwierdzenia zamknięcia rachunkowego". — Wyrok N. T. A. z dnia 19. XI. 1928 r. (L. Rej. 3660/26): „Postanowienia art. 21, 50 i 54 ustawy o pod. doch. nie wykluczają prostowania zysku bilansowego w odwołaniu przez dodatkowe zgłoszenie potrącenia na amortyzację za „zużycie“ w myśl art. 6 leg. cit. na podstawie prawidłowo sprostowanego i zatwierdzonego zamknięcia rachunkowego". — Wyrok N. T. A. z dnia 8. V. 1929 r. (L. Rej. 756/27): „Płatnicy podatku dochodowego, opodatkowani na zasadzie art. 21 ust. o pod. doch., nie mają prawa domagać się, by przy wymiarze strącono z przychodów odpisania na zużycie budynków, maszyn i wszelkiego rodzaju martwego inwentarza, nie wykazane w zatwierdzonym zamknięciu rachunkowym“.

Wyrok N. T. A. z dnia 29. IV. 1936 r. L. Rej. 4029/34: „Żaden przepis ustawowy o podatku dochodowym nie nakłada obowiązku na władze, aby jakichkolwiek w ogóle potrąceń była obowiązana dokonywać bez żądania strony“.

Wyrok N. T. A. z dnia 14. IV. 1930 r. L. Rej. 2861/27: „Odpis na amortyzację koncesji w przedsiębiorstwie elektrowni, obowiązany w myśl umowy koncesyjnej do bezpłatnego oddania gminie budynków i urzędzeń po upływie okresu koncesyjnego, nie podlega potrąceniu z przychodów“.

Wyrok N. T. A. z dn. 25. XI. 1933 r. L. Rej. 4507/32: „Zasada, wiążąca potrącalność odpisów z wymogiem ich prawidłowego wykazania w bilansie, jest jedną z konsekwencji przepisu art. 21 ustawy o pod. doch.“.

Wyrok N. T. A. z dn. 25. XI. 1933 r. L. Rej. 4507/32: 1. Zasada, wiążąca potrącalność odpisów na zużycie z wymogiem ich prawidłowego wykazania w bilansie, nie rozciąga się na osoby fizyczne, prowadzące księgi handlowe.

2. Podatnik jako osoba fizyczna, ma dostateczną podstawę do żądania potrącenia prawidłowych odpisów na zużycie w danym przepisie art. 6 ust. 1 ustawy o pod. doch.

Cytowany przez powyżej podane wyroki N. T. A. § 21 ustawy o państw. podatku dochodowym odnosi się do osób prawnych, zarówno obowiązanych, jak i nieobowiązanych do publicznego składania rachunków, lecz prowadzących prawidłowe księgi handlowe.

Ust. 8 § 14 Rozp. Wyk. Pod. Doch.: „Straty, częściowe lub całkowite na przedmiotach majątkowych, podlegających zużyciu i służących do osiągnięcia dochodu, są potrącalne pod warunkiem, że nie zostały pokryte sumą ubezpieczeniową i odpisami z tytułu zużycia. Straty te można jednak potrącać tylko z dochodu tego roku, w którym strata rzeczywiście nastąpiła; potrącanie takich strat z dochodu lat następnych nie jest dopuszczalne“.

Okólnik Ministerstwa Skarbu z dnia 18 listopada 1936 r. L. D. V. 24674/2/36 w sprawie odpisań na zużycie w podatku dochodowym:

Do wszystkich Izb Skarbowych, Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego (Wydział Skarbowy) w Katowicach oraz wszystkich Urzędów Skarbowych.

W związku z szeregiem wątpliwości, nasuwających się przy ocenie prwidło-

wości odpisań na zużycie przy ustalaniu dochodu podatkowego, Ministerstwo Skarbu wyjaśnia co następuje :

I. Podmiot amortyzacji

„Pod tym względem rozróżnić należy :

a) Osoby prawne, prowadzące prawidłowe księgi handlowe, a opodatkowane na zasadach art. 21 ustawy o podatku dochodowym, którym nie przysługuje prawo do potrąceń z tytułu odpisów na zużycie, o ile odpisy te nie zostały wykazane w zatwierdzonym zamknięciu rachunkowym. Jedyne wyjątek od tej zasady ma miejsce — w myśl wyroku Najwyższego Trybunału Administracyjnego z dnia 19. XI. 1936 r. L. Rej. 10032/32, podanego przez Ministerstwo Skarbu do wiadomości reskryptem z dnia 26. I. 1935 r. L. D. V. 2047/2/35 w tym wypadku, gdy osoba prawna żąda potrącenia odpisów na zużycie od wartości przedmiotów majątkowych niewykazanych w bilansie zamknięcia miarodajnego roku operacyjnego, która to wartość, odpisana w latach ubiegłych na straty, została przez władze przy wymiarze podatku dochodowego za te lata zaliczona do inwestycji i włączona do dochodu podatkowego. Tego rodzaju pozabilansowe odpisanie winny być przy ustalaniu dochodu podatkowego uwzględniane pod warunkiem szczegółowego wykazania wydatków zaliczonych w latach ubiegłych do inwestycji oraz wysokości żądanych potrąceń na zużycie.

b) Pozostałych płatników podatku dochodowego, którzy w każdym wypadku mają prawo żądać potrącenia odpisów na zużycie, bez względu na to, czy są obowiązani do prowadzenia prawidłowych ksiąg handlowych i czy odpisanie na zużycie w księgach handlowych wykazali.

II. Przedmiot amortyzacji

Stosownie do postanowień art. 6 ustawy o podatku dochodowym oraz § 14 rozporządzenia wykonawczego, amortyzacji podlegać mogą maszyny, budynki i wszelkiego rodzaju inwentarz martwy i urządzenia oraz nabyte odpłatnie prawa terminowe. Z przytoczonych przepisów wynika po nad to, że amortyzację traktować należy na jednym poziomie z kosztami uzyskania dochodu, albowiem nakład inwestycyjny w postaci np. nabycia maszyny w przedsiębiorstwie przemysłowym nie jest w istocie niczym innym, jak wyłożonym z góry kosztem uzyskania dochodu tych lat, na przestrzeni których nabyta maszyna jest w przedsiębiorstwie używana. Konsekwencją tej zasady jest, iż nie mogą podlegać odpisanom z tytułu zużycia przedmioty dzierżawione, ponieważ koszty ich nabycia względnie wytworzenia nie obciążają dzierżawcy.

Przepis § 14 rozporządzenia wykonawczego stanowiący, iż odpisanie powinny odpowiadać rzeczywistemu zmniejszeniu się wartości, jakiemu uległy budynki, maszyny oraz inwentarz martwy i urządzenia w okresie miarodajnym do wymiaru podatku — wyklucza po nad to dopuszczalność amortyzowania takich urządzeń, które, przy ponoszonych w miarę potrzeby nakładach, zapewniających im zdolność do użytku według przeznaczenia, nie tracą stopniowo na wartości i, teoretycznie, trwać mogą okres nieograniczony. Do tego rodzaju urządzeń zaliczone zostały przykładowo okólnikiem Ministerstwa Skarbu z dnia 15. IX. 1936 r. L. D. V. 23736/2/36 (Dz. Urz. Min. Sk. Nr 25, poz. 767)

tory kolejowe. Oczywiście wyżej wspomniane nakłady podlegają zawsze potrąceniu z przychodów, o ile poniesione zostały celem utrzymania wartości i sprawności urządzenia na poziomie dotychczasowym; natomiast nakłady nadające urządzeniu większą wartość lub sprawność stanowią pozycję doliczalną zgodnie z przepisem art. 8 pkt 1 ustawy. Np. w razie wymiany szyn kolejowych na nowe cięższego typu, umożliwiające przelot cięższych pociągów, podlega opodatkowaniu różnica pomiędzy wartością szyn nowych a wartością szyn wycofanych z użycia.

III. Wartość, będąca podstawą amortyzacji

1) Zasadniczo podstawę amortyzacji stanowi cena nabycia lub koszt wytworzenia amortyzowanego przedmiotu. Gdy nabycie występuje drogą spadkobrania, obliczać należy odpisania na zużycie od szacunku, przyjętego za podstawę wymiaru podatku spadkowego. Przy nabyciu drogą kupna do ceny nabycia dolicza się koszty transportu, cła itp. koszty, związane z wejściem w posiadanie.

2) Jeżeli cena nabycia, poniesiona przez obecnego właściciela, wyrażona jest w walutach b. państw zaborczych lub w markach polskich, a data nabycia jest wiadoma, należy zapłaconą cenę kupna przeliczyć na złote według relacji miarodajnej dla przerachowania zobowiązań prywatno-prawnych, a podanej w § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 maja 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr 42, poz. 441).

3) W wypadkach, w których cena nabycia, ustalona zgodnie z zasadami przytoczonymi w ust. 1) i 2), obejmuje zespół przedmiotów majątkowych, podlegających, różnym stawkom amortyzacyjnym bądź nawet zupełnie nie podlegających amortyzacji (np. nabyto za cenę łączną majątek ziemski z budynkami, maszynami i inwentarzem, lub dom wraz z placem) — wartość poszczególnych rodzajów przedmiotów (maszyny, budynki drewniane i murowane, grunty) ustalić należy przez biegłych w granicach łącznej ceny kupna.

4) Jeżeli podstawa amortyzacji nie da się w myśl zasad powyższych ustalić, wówczas należy ją określić posilkując się wartością ubezpieczenia od ognia (z dodatkiem — przy budynkach — 10% na fundamenty), a w ostatecznym dopiero razie — przez biegłych, którzy winni ustalić wartość danego przedmiotu majątkowego na podstawie danych z okresu jego nabycia lub wytworzenia. Przy ustalaniu wartości budynków na podstawie wartości ubezpieczenia od ognia należy się posilkować pierwszym oszacowaniem po wybudowaniu, a jeżeli chodzi o budynki będące w posiadaniu obecnego właściciela w okresie przed wprowadzeniem złotego, oszacowaniem miarodajnym do ubezpieczenia w roku 1924. Na podstawie wartości ubezpieczenia z roku 1924 przyjmować należy do amortyzacji budynki również wtedy, gdy wartość ich, obliczona w sposób przytoczony pod pkt 2), jest niższa od tego szacunku.

5) U osób prawnych, prowadzących prawidłowe księgi handlowe, oblicza się wysokość odpisów na amortyzację od ceny nabycia lub kosztów wytworzenia z uwzględnieniem ponadto szacunku wynikającego z bilansu otwarcia w złotych (rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25. VI. 1924 roku Dz. U. R. P. Nr 55, poz. 542 oraz rozp. wykonawczego z dnia 1. VII. 1924 r. Dz. U. R. P. Nr 61, poz. 612 oraz z bilansu na 1. VII. 1928 r., sporządzonego na podstawie

IV. Roczna norma odpisu i dopuszczalny okres trwania amortyzacji.

Wysokość rocznego odpisania winna odpowiadać rzeczywistemu zużyciu w danym roku, wyrażającemu ubytek wartości amortyzowanego przedmiotu, spowodowany jego użytkowaniem według przeznaczenia lub nawet bezczynnością, o ile wskutek bezczynności przedmiot podlega zniszczeniu.

Wysokość rocznych norm zużycia, które władze skarbowe przyjmować winny bez przeprowadzania dalszych dochodzeń, zawierają przepisy § 14 rozporządzenia wykonawczego do ustawy o podatku dochodowym. Odpisania obliczonego według tych norm nie należy kwestionować nawet wtedy, gdy amortyzowany przedmiot nie był czynny w przedsiębiorstwie w ciągu całego roku, — np. maszynę zakupiono i uruchomiono w połowie roku. O ile jednak płatnik żąda wyższych potrąceń na amortyzację, wówczas należy wysokość rzeczywistego zużycia ustalić przez biegłych, którzy, przyjmując pod uwagę całokształt okoliczności świadczących o stopniu zużycia w danym roku, ustalają na tej podstawie teoretyczny okres używalności. Dzieląc wartość przedmiotu przez ilość lat tego okresu, otrzymamy wysokość odpisu na dany rok.

Np. przedsiębiorstwo czynne było w roku 1935 w ciągu 16 godzin na dobę. Biegły, powołany do określenia stopnia zużycia maszyn, orzeka, że gdyby maszyny te stale pracowały przez 16 godzin w ciągu doby, wówczas zużyłyby się w okresie 7 lat od daty nabycia. Dzieląc wartość maszyn, np. 70.000 zł przez 7, otrzymujemy dopuszczalny odpis na rok 1935 w wysokości zł 10.000.

Gdy suma odpisów w latach ubiegłych osiągnie wysokość równą kwocie będącej podstawą amortyzacji, prawo do odpisów wygasa, nawet gdy dany przedmiot nie został wycofany z użycia.

Ministerstwo Skarbu poleca również, by władze skarbowe nie kwestionowały odpisów na amortyzację dokonywanych do dnia 31 grudnia 1940 r. z tego powodu, że w latach ubiegłych odpisania były bądź nierównomierne, bądź też nawet wcale nie były dokonywane.

V. Księgowanie amortyzacji

1) Z punktu widzenia podatkowego jest rzeczą obojętną, czy płatnik uwidacznia w księgach odpisania na zużycie przez tworzenie w pasywach bilansu funduszu amortyzacyjnego, nie zmniejszając pierwotnej wartości przedmiotów wykazanej w aktywach, czy też odpisuje amortyzację bezpośrednio z wartości amortyzowanych obiektów. Należy jednak mieć na uwadze, że przy drugim sposobie księgowania amortyzacji podstawą do ustalenia wysokości odpisu przez zastosowanie procentowych potrąceń jest zawsze jedna i ta sama wartość pierwotna, a nie wartość każdorazowo wykazana w bilansie otwarcia.

2) Obliczając wysokość straty lub zysku na skutek wycofania lub sprzedaży amortyzowanego przedmiotu, należy, przyjmując cenę jego nabycia jako pozycję rozchodową, uwzględnić jednocześnie sumę dotychczasowych odpisów jako pozycję przychodową.

VI. Uwagi dotyczące osób prawnych

Jak już wspomniano w ust. IV zarządzenia niniejszego, prawo do odpisów wygasa, gdy łączna suma odpisów osiągnie wysokość równą kwocie będącej podstawą amortyzacji, nawet gdy dany przedmiot jest nadal w przedsiębiorstwie używany.

Zasadę tę należy brać w szczególności pod uwagę przy wymiarze podatku dochodowego dla osób prawnych, które bardzo często obliczają odpisy na amortyzację od globalnej sumy wartości bilansowej maszyn, urządzeń itp., nie uwzględniając zupełnie stopnia dotychczasowego zamortyzowania poszczególnych przedmiotów, względnie grup przedmiotów, pochodzących z tego samego okresu operacyjnego. Przy takim sposobie postępowania zdarzyć się może, iż za podstawę amortyzacji przyjęta została wartość przedmiotów już całkowicie zamortyzowanych. Ma to miejsce w szczególności o ile chodzi o maszyny, amortyzowane z reguły w okresie lat 10. Ponieważ od chwili sporządzenia złotych bilansów otwarcia okres dziesięcioletni już upłynął, przeto ustalenie właściwe podstawy do obliczania odpisów na amortyzację maszyn, posiada z punktu widzenia dokładnego oszacowania dochodu podatkowego, znaczenie istotne. Dlatego też władze wymiarowe winny, w oparciu o postanowienie art. 71 oraz art. 83 ordynacji podatkowej (Dz. U. R. P. z 1936 r. Nr 14, poz. 134) żądać sporządzania i przedstawiania wykazów zawierających wartość majątku według bilansu otwarcia w złotych (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 25. VI. 1924 r. — Dz. U. R. P. Nr 55, poz. 542) z podziałem na grupy podlegające różnym stawkom amortyzacyjnym (maszyny, budynki itp.) oraz przybytki i ubytki po bilansie otwarcia w złotych za każdy rok oddzielnie, jak również dokonane odpisy na amortyzację za poszczególne lata w każdej grupie.

Powyżej przytoczone zasady ustalania dopuszczalnej wysokości odpisów za zużycie stosować winny władze skarbowe również wtedy, gdy przedstawione na uzasadnienie prawidłowości amortyzacji tabele amortyzacyjne nie odpowiadają wymogom wynikającym z niniejszego zarządzenia.

VII. Uwagi końcowe

Wreszcie Ministerstwo Skarbu poleca nie kwestionować podstawy amortyzacji, która była uwzględniona dotychczas przy stosowaniu odpisów na zużycie już dokonanych, jeżeli wysokość tej podstawy nie odbiega w sposób zbyt rażący od zasad ustalonych w okólniku niniejszym“.

Podsekretarz Stanu : (—) F. Świtalski.

Na podstawie tego, co powiedziano dotychczas ogólnie o środkach inwestycyjnych i o odpisach, przedstawiają się zasady ustalania wartości inwestycji w inwentarzu i bilansie dla poszczególnych ich grup następująco :

Place i grunty

Place i grunty umieszcza się w inwentarzu i bilansie z wartością kupna, ale po doliczeniu kosztów związanych z aktem nabycia np.

kosztów notarialnych, wpisu do księgi gruntowej, prowizji pośrednika i t. p. Doliczyć należy również do powyżej podanej wartości te wydatki, które poniesione zostały celem podniesienia wartości placów i gruntów np. wydatki na odwodnienie, meliorację, splantowanie, rozparcelowanie i t. p.¹⁾ Natomiast gospodarczy przyrost wartości skutkiem np. nowo zbudowanej w pobliżu linii komunikacyjnej (tramwajowej, kolejowej) nie może być zdaniem Gerstnera w bilansie uwzględniony, ponieważ spowodowałaby wykazanie nieosiągniętego jeszcze zysku, który niekoniecznie nawet w razie sprzedaży tego gruntu wystąpi. Według Gerstnera nawet w razie ponownego oszacowania nakładów nie można w bilansie spółki akcyjnej podawać wyższej wartości od ceny nabycia.

Natomiast § 3 art. 248 i § 3 art. 423 K. H. dopuszczają ujawnienie w bilansie sp. z ogr. odp. i spółki akcyjnej przyrostu wartości: „*Przyrost wartości majątku wymienionego w § 1²⁾, może być ujawniony w bilansie jedynie w razie ustalenia nowego szacunku przez komisję szacunkową, której skład i sposób działania określi rozporządzenie Min. Przemysłu i Handlu*“.

To rozporządzenie ogłoszone zostało w roku 1934 w Dz. U. Nr 13, poz. 110 treści następującej :

„*Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 30 stycznia 1934 r. o składzie i sposobie działania komisji szacunkowych, powoływanych do ustalania wartości majątku spółek akcyjnych.*

Na podstawie art. 105 prawa o spółkach akcyjnych z dnia 22 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr 39, poz. 383) i art. 122 tego prawa w brzmieniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1930 r. (Dz. U. R. P. Nr 86, poz. 664) zarządzono co następuje :

§ 1. *Czynności przewidziane w artykułach 105 ust. 3 i 122 ust. 3 prawa akcyjnego wykonywują komisje szacunkowe, których skład i sposób działania określa niniejsze rozporządzenie dla wszystkich kategorii spółek akcyjnych z wyjątkiem spółek akcyjnych bankowych i ubezpieczeniowych.*

§ 2. *Komisje działają w składzie przewodniczącego i co najmniej dwóch członków.*

Przewodniczących wyznacza Minister Przemysłu i Handlu z pośród urzędników działu Ministerstwa Przemysłu i Handlu ; dwóch członków powołuje z pośród osób, wskazanych przez Izby Przemysłowo-Handlowe, innych według każdorazowego uznania.

§ 3. *Zarząd spółki akcyjnej, której majątek ma być oszacowany, obowiązany jest przedstawić komisji szacunkowej spis wszystkich przedmiotów i praw, stanowiących majątek spółki, z wyszczególnieniem kosztów nabycia lub wytworzenia, stopnia zużycia i ich wartości według oceny zarządu.*

Nadto zarząd obowiązany jest złożyć komisji szacunkowej dowody i materiały potrzebne do przeprowadzenia szacunku, a w szczególności bilans, rachunek zysków i strat, wyciągi hipoteczne, dowody nabycia i t. p.

Komisja ma prawo żądać uzupełnienia dowodów oraz składania wyjaśnień.

§ 4. *Przy ustalaniu szacunku Komisja bierze pod uwagę ceny nabycia*

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 112.

²⁾ W § 1 tych art. wymienione są inwestycje (zob. str. 29).

szacowanych wartości, obecne ceny rynkowe i stopień zużycia szacowanych przedmiotów.

Komisja szacunkowa nie jest związana szacunkiem, dokonany przez zarząd, i ma prawo swobodnego badania wartości majątku spółki.

Waluty i papiery wartościowe komisja przyjmuje według przeciętnych cen giełdowych z dnia poprzedzającego szacunek; jeżeli nie są one notowane na giełdzie — według cen rynkowych, jeżeli zaś papiery nie są przedmiotem obrotu — według uznania komisji.

§ 6. W miarę potrzeby komisje szacunkowe mają prawo powoływania na koszt spółki biegłych.

Zarząd spółki przydziela komisji szacunkowej niezbędny personel techniczny i kancelaryjny.

§ 6. Decyzje komisji szacunkowych zapadają większością głosów. W razie równości głosów rozstrzyga przewodniczący.

Szacunek dokonany przez komisje i wszelkie jej protokoły i sprawozdania podpisują wszyscy członkowie komisji szacunkowych“.

§ 7 zawiera normy wynagrodzenia komisji szacunkowych, a § 8 postanawia, że rozporządzenie to wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

„Rozp. Min. Przem. i Handlu z dnia 26 lutego 1936 r. (Dz. U. Nr 19 poz. 162):

§ 1. Komisje szacunkowe, przewidziane w rozp. Min. Przem. i H. z dnia 30 stycznia 1934 r. o składzie i sposobie działania komisji szacunkowych, powoływanych do ustalania wartości majątku spółek akcyjnych (Dz. N. Nr 13, poz. 110) są właściwe również dla ustalenia przyrostu wartości majątku spółek z ograniczoną odpowiedzialnością“.

Place i grunty nie podlegają odpisom, z wyjątkiem terenów, gdzie następuje zmniejszenie się substancji (wyczerpanie się) np. w kopalniach, kamieniołomach, torfowiskach, pokładach gliny lub piasku i t. p. Dla tych terenów stosuje się specjalne sposoby odpisywania, odpowiadające stopniowemu wyczerpaniu się substancji, co stwierdza ust. 5 § 14 rozp. wykon. Pod. Doch. (zob. str. 32).

Budowle

Budowle wszelkie jak budynki mieszkalne, biurowe, fabryczne, magazyny, stajnie, garaże, szopy, ogrodzenia i t. p. umieszcza się w bilansie, jak już podano na str. 30, z wartością nabycia, t. j. ceną kupna po doliczeniu kosztów, związanych z kupnem, jak kosztów aktu notarialnego, wpisu do księgi wieczystej, prowizji pośrednika i innych, względnie z wartością kosztów własnych budowy. Poniesione następnie wydatki na przebudowę, nadbudowę, instalacje wodociągowe, gazowe, elektryczne i t. p., które powodują podniesienie wartości budowli, należy doliczyć do wartości budowli celem uwidocznienia ich w inwentarzu i bilansie.

Z przyrostami wartości budynków, spowodowanymi nie nowymi wydatkami, o których dopiero była mowa, lecz skutkiem innych okoliczności gospodarczej natury, np. przeprowadzenie obok nowej ulicy, kanalizacji i

t. d., postąpić należy tak, jak z placami i gruntami po myśl art. 248 (§ 3) i 423 (§ 3) K. H. (zob. str. 47).

Wydatki spowodowane koniecznością utrzymania budynków w stanie używalnym (wydatki konserwacyjne), nie mogą być doliczane do wartości budynków, a tym samym nie mogą występować w bilansie.

Znaczne zmniejszenie się wartości budowli nie skutkiem normalnego zużycia, lecz skutkiem nadzwyczajnych okoliczności np. pożaru, wilgoci, grzybu i t. p. powinno być wykazane przez odpowiedni nadzwyczajny odpis. Ale wydatki poczynione na przywrócenie tych budynków do stanu używalności powodują, że wartość tych budynków pozostaje niezmieniona (jak przed wystąpieniem okoliczności, które wywołały zmniejszenie wartości). Maksymalne normalne odpisy, dopuszczalne dla celów podatku dochodowego, podane zostały na str. 33, ale teoretycy i praktycy starają się wypośredkować odpowiednie stawki procentowe dla odpisów różnych rodzajów budynków w zależności od ich przeznaczenia i czasu, w przeciągu którego mogą być w użyciu. Bauer¹⁾ oblicza, że solidnie zbudowany dom miejski dla celów mieszkalnych, może egzystować 200 lat, a podobny wiejski 100—150 lat; Calmes²⁾ ustala egzystencję budynków mieszkalnych na 60—100 lat, a budynków fabrycznych 35—40 lat. W zależności od tych obliczeń dążą do ustalenia stawek procentowych np. Calmes: dla budynków mieszkalnych 1%, dla fabrycznych 2—3%, dla budowli z t. zw. pruskiego muru 10—15%. Z powyżej podanych przykładów widać wielką pod tym względem rozbieżność zdań.

§ 76 (3) rozp. wyk. Ord. Pod. (księgowość uproszczona):

„a) *Budynki i place przyjmuje się do inwentarza według cen nabycia lub kosztów wytworzenia łącznie z wartością zużytych przy wytworzeniu materiałów własnych.*

b) *Gdy nabycie nastąpiło drogą spadkobrania, wartość ustala się według szacunku przyjętego za podstawę do wymiaru podatku spadkowego.*

c) *W przypadku, gdy cena nabycia wyrażona jest w walutach byłych państw zaborczych, należy zapłaconą cenę nabycia przeliczyć na złote według relacji miarodajnej dla przerachowania zobowiązań prywatnoprawnych, a podanej w § 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 maja 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr 42, poz. 441).*

d) *W razie trudności w ustaleniu szacunku nieruchomości w myśl zasad powyższych — należy szacunku tego dokonać na podstawie wartości ubezpieczenia od ognia (z dodatkiem przy budynkach — 10% na fundamenty), posilkując się pierwszym oszacowaniem po wybudowaniu lub na życzenie właściciela nieruchomości przez biegłych.*

e) *Wartość budynków nabytych wraz z ziemią (placem) ustala się przez biegłych w stosunku do ceny nabycia całej nieruchomości“.*

Budynki niewykończone należy podawać w inwentarzu i bilansie z wartością dotychczasowych kosztów budowy bez dokonywania odpisu. Wskazaną jest rzeczą podawać tę wartość nawet w bilansie w odrębnej pozycji pod nazwą np. „Nowa budowa“.

¹⁾ Bauer, Inwentur u. Bilanz, str. 58.

²⁾ Calmes, Fabrikbetrieb, str. 146.

Gerstner¹⁾ zwraca uwagę na niedopuszczalną, tak ze stanowiska zasad prawidłowej księgowości jak i ze stanowiska norm prawnych, praktykę wstawiania do bilansu wartości budynku, zmniejszonej o ciężący na nim dług hipoteczny; inwestycje muszą być w całej swej wartości podane w aktywach, długi hipoteczne mają wystąpić z innymi kapitałami obcymi w pasywach.

Wreszcie zaznaczyć należy, że nawet place, na których stoją budynki, należy podawać w inwentarzu i bilansie w pozycji: „Place i grunty“ z odnośną wartością, podczas gdy stojące na nich budynki w pozycji „Budynki“ z własną wartością. Jakkolwiek podział wartości pomiędzy place i budynki nastęrcza często pewne trudności, ale jest konieczny chociażby ze względu na to, że przy placach nie czyni się odpisów, podczas gdy budynki podlegają odpisom.

Ruchomości

Zwykle urządzenia biurowe amortyzują się powoli (maksymalna stawka odpisu dla celów podatku dochodowego 5% — zob. str. 45), ale np. maszyny do pisania, liczenia i t. p. wymagają szybszej amortyzacji np. 10%. Narzędzia techniczne mogą się zużywać niejednokrotnie już w 2—3 latach, a nawet w 1 roku, zatem odpisy mogą wynosić 50—100%; podobnie rzecz się ma z modelami. Narzędzia, które mogą wprawdzie służyć swemu celowi nawet przez dłuższy okres czasu, mogą się stać bezwartościowymi wcześniej skutkiem wynalezienia nowych doskonalszych narzędzi dla tego samego celu. Wszelkie maszyny i urządzenia techniczne umarzać należy także z wielką ostrożnością w przewidywaniu ewentualnych nowych wynalazków w tej dziedzinie i nowych metod produkcji. W razie nagłego zmniejszenia się wartości skutkiem uszkodzenia (pożar, eksplozja i t. p.) należy uskutecznić odpowiedni nadzwyczajny odpis.

Inwentarz żywy nie podlega odpisom, a dla celów podatku dochodowego wykluczone jest czynienie odpisów na jego zużycie, ponieważ art. 6 ustawy o państwowym podatku dochodowym mówi wyraźnie tylko o odpisach na zużycie martwego inwentarza. Stwierdza to N. T. A. (Wyrok N. T. A. z dn. 25. XI. 1933 r. L. Rej. 2346/33):

„Odpisania na zużycie inwentarza żywego nie mieszczą się w ramach przepisu art. 6 ustawy o podatku dochodowym“.

Wszystko co powiedziano o odpisach od nieruchomości dotyczy także odpisów od ruchomości.

Postanowienie § 76 (4) rozp. wykon. do Ord. Pod. (dla przedsiębiorstw, prowadzących uproszczone księgi handl.): *„Urządzenia, maszyny i inne rzeczy, nie będące przedmiotem obrotu handlowego, należy szacować do inwentarza według cen nabycia lub własnych kosztów wytworzenia. W razie trudności w ustaleniu szacunku w myśl zasad powyższych, należy wartość danego przedmiotu z okresu jego nabycia lub wytworzenia ustalić przez biegłych“.*

Kupno nowej maszyny stanowi wydatek inwestycyjny, natomiast zastąpienie zużytych części składowych maszyn nowymi składnikami w

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 115.

celu utrzymania ich w stanie zdolnym do pracy, przedstawia się jako koszt handlowy (Wyrok N. T. A. z 18. V. 1932 r. L. Rej. 6896/29).

Art. 6 ust. 2 (Pod. Doch.): „Prowadzący prawidłowe księgi mogą jednorazowo odpisać całkowitą wartość przedmiotów, których zwykły okres zużycia nie przekracza lat pięciu“.

§ 14 (6) Rozp. wyk. Pod. Doch.: „Prawo do jednorazowego odpisania wartości przedmiotów o okresie zużycia, nieprzekraczającym lat pięciu, służy nie tylko płatnikom, prowadzącym prawidłowe księgi handlowe, ale również płatnikom, którzy prowadzą księgi handlowe uproszczone oraz księgi gospodarcze (art. 81 § 2 Ordynacji Pod.). Odpisanie to dokonane być może wyłącznie w tym roku operacyjnym, w którym odpisany przedmiot został nabyty; dokonanie całkowitego odpisu w latach następnych jest niedopuszczalne“.

Okólnik Ministerstwa Skarbu z 10 kwietnia 1937 r. (L. D. V. 20380/2/37) podaje wykaz przedmiotów, których okres zużycia nie przekracza pięciu lat a nadto zawiera następujące postanowienie: „Ponieważ jednak z natury rzeczy wykaz ten nie może obejmować wszystkich przedmiotów, wchodzących pod tym względem w rachubę, przeto Ministerstwo Skarbu poleca nie kwestionować jednorazowego odpisania wartości przedmiotów nie objętych niniejszym wykazem, o ile całkowita wartość przedmiotu nie przewyższa kwoty 200 złotych.

W razie wątpliwości co do okresu używalności przedmiotów, nie wymienionych w tym wykazie względnie, jeżeli całkowita wartość tego rodzaju przedmiotu przekracza 200 złotych, należy zasięgnąć opinii biegłych.

Celem przeprowadzenia kontroli przedmiotów opisywanych od razu na straty winny władze wymiarowe żądać od płatników specyfikacji przedmiotów, spisanych jednorazowo w danym roku operacyjnym na straty.

Specyfikacja ta powinna zawierać nazwę przedmiotu oraz jego wartość i rachunek wynikowy przez który wartość przedmiotu została odpisana na straty“.

Udziały w innych przedsiębiorstwach

Przedsiębiorstwo może brać finansowy udział w innym finansowanym przez siebie przedsiębiorstwie bądź przez wpłatę pewnej sumy pieniężnej jako udziału, bądź przez kupno papierów wartościowych (akcji, obligacji), emitowanych przez to drugie przedsiębiorstwo, z zamiarem zatrzymania ich przez czas dłuższy t. j. w zamiarach lokacyjnych, a nie dla celów obrotowych. Można zatem rozróżnić: udziały (konsorcjalne) w innych przedsiębiorstwach i papiery wartościowe dla celów lokacyjnych¹⁾.

Ponieważ zatem tak udziały jak i papiery wartościowe dla celów lokacyjnych stanowią trwałe (w każdym razie na dłuższy czas) ulokowanie kapitału przedsiębiorstwa w innym przedsiębiorstwie, zaliczać się je powinno do środków inwestycyjnych i w bilansie tworzyć odrębną pozycję inwestycji; w inwentarzu należy wyliczyć szczegółowo każdy udział (przedsiębiorstwo konsorcjalne i suma pieniężna udziału) oraz każdy papier wartościowy z podaniem jego wartości.

¹⁾ Należy tu odróżnić papiery wart. (łącznie z akcjami) zakupione dla celów lokacyjnych od papierów wart. lokacyjnych (z wyłączeniem akcji) dających stałe oprocentowanie (obligacje).

Jakkolwiek więc papiery wartościowe dla celów lokacyjnych uważa się za inwestycyjne, to jednak zdaniem Kona¹⁾, skoro art. 250 K. H. (sp. z ogr. odp.) i art. 425 K. H. (sp. akc.) dotyczące bilansowania papierów wartościowych, nie wyłączają żadnego rodzaju papierów wart., należy stosować również do papierów wart. dla celów lokacyjnych (jak i dla celów obrotowych) zasady bilansowania z art. 250 i 425, a nie normy z art. 248 (1) i 423 (1), przeznaczone dla środków inwestycyjnych. O bilansowaniu papierów wart. będzie mowa później.

Nabywanie udziałów własnych jest w sp. z ogr. odp. ograniczone art. 194 § 1 K. H., a w sp. akc. art. 365 § 1 K. H. „Spółka nie może na swój rachunek nabywać ani przyjmować w zastaw własnych udziałów (akcji). Wyjątek stanowi nabycie w drodze egzekucji na zaspokojenie roszczeń spółki, których nie można zaspokoić z innego majątku spółnika, oraz nabycie celem umorzenia udziałów (akcyj). § 2: „Jeżeli udziały (akcje) nabyte w drodze egzekucji, nie zostaną zbyte w ciągu roku od dnia nabycia, muszą być umorzone według przepisów o obniżeniu kapitału zakładowego (akcyjnego). Znajdujące się jeszcze w dniu bilansowym w posiadaniu Spółki udziały własne wzgl. akcje własne (nabyte zgodnie z powyższymi postanowieniami) należy umieścić w bilansie jako osobną pozycję pod nazwą: „Udziały własne do zbycia“ wzgl. „akcje własne do zbycia“ (art. 194 § 3 i art. 365 § 3).

Straty spółki akcyjnej, poniesione na udziałach w innych przedsiębiorstwach, mogą być zgodnie z zasadami prawidłowej księgowości odpisane w bilansie, jednakże przy wymiarze podatku dochodowego nie są uwzględniane. W tej sprawie wydał N. T. A. dwa wyroki.

Wyrok N. T. A. z dn. 30. XI. 1928 r. (L. Rej. 4547/26): „Uskutecznione w bilansie spółki akcyjnej, choćby prawidłowo, odpisy na straty w udziałach w obcym przedsiębiorstwie przemysłowym winny być doliczone do zysku bilansowego spółki wobec przepisu art. 8 p. 6 ustawy o państwowym podatku dochodowym, poz. 411 Dz. Ust. z 1925 r.“ Wyrok N. T. A. z dnia 30. III. 1931 r. (L. Rej. 2227/28): „Uskutecznione w bilansie osoby prawnej, opodatkowanej na zasadzie art. 21 ustawy, odpisy na straty w udziałach w obcym przedsiębiorstwie przemysłowym winny być doliczone do zysku bilansowego wobec przepisu art. 8 p. 6 ustawy“.

W schemacie bilansowym, podanym w § 4 (6) rozp. z 20. IV. 1934, zaliczone są „akcje i udziały w innych przedsiębiorstwach“ niesłusznie do majątku płynnego (II) zamiast do majątku stałego (I). (zob. str. 13).

Składniki inwestycyjne nierzeczowe (idealne)

Na str. 29 podzielone zostały składniki inwestycyjne nierzeczowe na :

a) nabyte uprawnienia np. patenty, licencje, koncesje, znaki ochronne, wartość firmy i t. p.

b) nabyte dobra niematerialne np. klientela, tajemnica fabrykacji, plany rozszerzenia przedsiębiorstwa i t. p.

Wszystkie te inwestycje nierzeczowe można pomieszczać w inwentarzu i bilansie tylko wtedy, gdy zostały nabyte odpłatnie, gdy mają

¹⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 254.

zatem wartość nabycia np. wykupiony patent, odkupiona tajemnica fabrykacji i t. p. Art. 248 § 1 (sp. z ogr. odp.) i art. 423 § 1 (sp. akc.) K. H. wymieniają przykładowo inwestycje nierzeczowe: „.....prawa, koncesje, patenty, licencje i inne inwestycje“ i polecają umieszczanie ich w bilansie według ceny nabycia.

Inwestycje nierzeczowe (nabyte odpłatnie) należy amortyzować i to tym szybciej, im większe jest prawdopodobieństwo, że one stracą swą wartość n. p. skutkiem nowych wynalazków, nowej mody i t. d. W tej kwestii daje wyjaśnienie ust. 4 § 14 rozporządzenia wykonawczego do ustawy o państwowym podatku dochodowym (zob. str. 33): „*Przy nabytych odpłatnie przywilejach i prawach terminowych (wynalazki, prawa autorskie i t. p.) należy wysokość rocznego odpisania ustalić w stosunku do wartości i czasu korzystania z tych przywilejów i praw n. p. z wartości 60.000,—zł przywileju, trwającego 12 lat, należy potrącać rocznie 1/12 część t. j. po 5.000 zł.*“.

Cytowany na str. 33 okólnik Min. Skarbu z 19. 5. 1925 zawiera wyjaśnienie następujące: „*Odnosnie do amortyzacji praw naftowych — dozwolona jest stawka 10% przy terenach eksploatowanych i stawka 4% — przy terenach nieeksploatowanych. Powyższe normy, dotyczące amortyzacji (odpisań), nie są bezwzględnie obowiązujące przy wymiarze podatku. Normy te mogą być podwyższone w wypadkach szczegółowego udowodnienia przez płatników, po wysłuchaniu opinii rzeczoznawców.*“.

Dr. Lulek¹⁾ porusza bardzo ważne zagadnienie amortyzacji koncesji przedsiębiorstw kadukowych.

Przedsiębiorstwa kadukowe (przepadkowe), t. j. przedsiębiorstwa które prowadzą na podstawie otrzymanej koncesji koleje, gazownie, elektrownie i t. p. i po upływie czasokresu koncesją zakreślonego mają odstąpić koncedentom (państwu, gminie) bezpłatnie i bez ciężarów całe swoje przedsiębiorstwa, sporządzają swoje bilanse nieprawidłowo i skutkiem tego ponoszą wielkie straty opłacając niesłusznie zbyt wysoki podatek dochodowy. Ta nieprawidłowość polega na tym, że nie są w nich wykazywane wartości koncesji, co znow powoduje nieuznawanie przez władze wymiarowe stopniowego umarzania tych koncesji.

„Ani tradycyjna praktyka bilansowa ani odnośna literatura nie zdają sobie sprawy z konieczności bilansowania tak praw koncesyjnych jak zobowiązań kadukowych, ani też z faktu, że bilanse spółek kadukowych, sporządzone z pominięciem tak ważnych praw i ciężarów, oznaczają naruszenie zasady prawdziwości bilansowej z powodu niepełności przytoczonych szczegółów. Odnosne bilanse nie wykazują bowiem wszystkich przedmiotów majątkowych i wszystkich zobowiązań należących do przedsiębiorstwa przy czym pomijają ogromne sumy idące niekiedy w setki milionów, a nawet miliardy, zależnie od wielkości przedsiębiorstwa kadukowego i kapitałów, wydanych na nabycie lub stworzenie urządzeń, przepadających na rzecz koncedenta“ (str. 560).

Autor polemizuje z wywodami N. T. A. (L. Rej. 2861/27) stojącego na stanowisku władzy wymiarowej, głównie odnośnie do dwóch punktów:

¹⁾ Lulek Tomasz, Bilansowanie a opodatkowanie przedsiębiorstw kadukowych (Czasopismo Prawnicze, t. XXX, 1935 r.).

1. N. T. A. twierdzi, że skoro § 16 rozporządzenia wykonawczego do państwowego podatku dochodowego nie wymienia wyraźnie koncesji, nie może być ona zatem amortyzowana; tymczasem brzmienie tego §: „nabyte odpłatnie przywileje i prawa terminowe (wynalazki i prawa autorskie i t. d.)“ bezwzględnie rozciągnąć należy także na koncesję, „której nie można odmówić ani charakteru przywileju ani prawa terminowego“, zwłaszcza wobec dodatku „i t. d.“. Nieodzownym tylko warunkiem jest uwidocznienie wartości tej koncesji w bilansie.

2. N. T. A. uważa koncesję za bezpłatną; tak nie jest gdyż ekwiwalentem koncesji jest zobowiązanie do bezpłatnego odstąpienia całego majątku koncendentowi po upływie czasu koncesji. To zobowiązanie, równe wartości majątku przepadającego na rzecz koncedenta, winno figurować w pasywach bilansu.

Jeżeli zatem przedsiębiorstwo kadukowe ma się obronić przed niesłusznym opodatkowaniem swojego dochodu, to winno, zdaniem autora, wykazać w pasywach zobowiązania z tytułu otrzymanej koncesji, w wysokości odstąpić się mającego koncendentowi majątku, a w aktywach wartość koncesji, którą z roku na rok umarzać należy w stosunku odpowiadającym czasokresowi koncesyjnemu.

Wszelkie inne inwestycje nierzeczowe, które występują w przedsiębiorstwie bez nabycia ich odpłatnie ani w inwentarzu ani w bilansie pomieszczone być nie mogą, ponieważ nie mają wartości nabycia lub produkcji. Rehm¹⁾ wylicza środki inwestycyjne nierzeczowe, nie nadające się do pomieszczenia w bilansie: kredyt, opinia przedsiębiorstwa, znajomość źródeł nabycia i zbytu, obrót, klientela nienabyta, liczba abonentów czasopisma, odznaczenia, tytuły, dyplomy, zdolność ekspansji, korzystne położenie, plany rozbudowy, skład osobowy rady nadzorczej i t. p. Do tej listy dodaje Gerstner²⁾: długoletnie doświadczenie, wyrobiona firma, wybitne osobistości w zarządzie, jeszcze nie chronione prawnie wynalazki i ulepszenia i t. p.

Idealna wartość firmy (goodwill — polegająca na wyrobionej opinii, zdobytej klienteli i t. p.) może być pomieszczona w aktywach tylko wtedy, gdy przy kupnie całego przedsiębiorstwa zapłacono pewną określoną sumę pieniężną, niezależnie od sumy zapłaconej za samo przedsiębiorstwo, chociażby ta suma za firmę mieściła się w podwyższonej o nią sumie za pewne części tego przedsiębiorstwa n. p. budynki. W każdym razie wartość, zapłaconą za samą firmę, należy pomieścić w inwentarzu i bilansie w odrębnej pozycji. Polskie ustawodawstwo nie zawiera żadnych norm, odnoszących się do wartości firmy, ale zasady prawidłowej księgowości pozwalają na umieszczenie jej w aktywach pod warunkami wyżej omówionymi. Natomiast kodeks handlowy niemiecki w § 261 p. 4 postanawia: „*Jeżeli świadczenie za przejęte przedsiębiorstwo przewyższa wartość poszczególnych przedmiotów majątkowych tego przedsiębiorstwa w chwili jego przejęcia, to tę różnicę można pomieścić odrębnie wśród aktywów*“.

Ponieważ jednak idealna wartość firmy, zdobyta dzięki poprzedniemu

¹⁾ Rehm, Die Bilanzen der Aktiengesellschaften, str. 181.

²⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 102.

przedsiębiorcy, zwykle nie jest długotrwałą, nie może ona być przez dłuższy czas wykazywaną w bilansach, a zatem musi podlegać umarzaniu i to w kilku najbliższych latach. Na tym stanowisku stoi też kodeks handlowy niemiecki, normując, że wartość firmy należy umarzać przez odpowiednie roczne odpisy. Według Gerstnera¹⁾ idealną wartość firmy umarza się zwykle w 3—5 latach.

Jak może kupujący całe przedsiębiorstwo obliczyć jego wartość firmową (goodwill)? Różni autorzy podają różne metody. Przytoczę tu przykład takiego obliczenia, omówiony przez Gerstnera²⁾.

A. Środki inwestycyjne i obrotowe	69 525,—
Długi	4 750,—
	64 775,—
Czysty majątek	64 775,—
B. Przeciętny zysk roczny z 6 lat 8 310,50	
Przy 10% oprocentowaniu kapitałów przedstawia	
skapitalizowany przeciętny zysk wartość dochodową	83,105,—
	83,105,—
C. Czysty majątek (wg. A.) . . . . . 64 775,—	
Wartość dochodowa (wg. B.)	83 105,—
	147 880,—:2=
	=73 940,—, co przedstawia gospodarczą wartość.
D. Gospodarcza wartość (wg. C.) . . . . . 73 940,—	
mniej czysty majątek	64 775,—
	9 165,—
wartość firmowa	9 165,—

Nabywca powinienby zapłacić za to przedsiębiorstwo nie tylko wartość czystego majątku (64 775,—), lecz ponadto wartość firmy (9 165,—) a bilans nabywcy przedstawiałby się w myśl powyższych wywodów w sposób następujący :

Bilans

<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 5px;">Środki inwestycyjne i</td> <td style="padding: 2px 5px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 5px;">obrotowe . . . . .</td> <td style="text-align: right; padding: 2px 5px;">69 525,—</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 5px;">Wartość firmy . . . . .</td> <td style="text-align: right; padding: 2px 5px;">9 165,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; padding: 2px 5px;">78 690,—</td> </tr> </table>	Środki inwestycyjne i		obrotowe	69 525,—	Wartość firmy	9 165,—		78 690,—	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 2px 5px;">Kapitał własny . . . . .</td> <td style="text-align: right; padding: 2px 5px;">73 940,—</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 5px;">Długi . . . . .</td> <td style="text-align: right; padding: 2px 5px;">4 750,—</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: right; border-top: 1px solid black; padding: 2px 5px;">78 690,—</td> </tr> </table>	Kapitał własny	73 940,—	Długi	4 750,—		78 690,—
Środki inwestycyjne i															
obrotowe	69 525,—														
Wartość firmy	9 165,—														
	78 690,—														
Kapitał własny	73 940,—														
Długi	4 750,—														
	78 690,—														

Wartość 9 165,— należałoby w następnych latach stopniowo umarzać.

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 121.

²⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 356.

POZYCJE KORYGUJĄCE WARTOŚĆ SKŁADNIKÓW INWESTYCYJNYCH

Odpisy na zużycie środków inwestycyjnych mogą być uwidocznione w inwentarzu i bilansie albo w ten sposób, że w aktywach umieszcza się już zmniejszoną o odpisy wartość tych inwestycji (zob. str. 39-40) — metoda bezpośrednia — albo w ten sposób, że w aktywach występują inwestycje z pierwotną wartością (nabycia lub wytworzenia), a w pasywach suma dotychczasowych odpisów — metoda pośrednia — wobec czego saldo tych dwóch pozycji bilansowych przedstawia obecną wartość ksiązkową inwestycji. Odpisy, wstawione w pasywach, mają zatem na celu skorygowanie, przeszacowanie za wysokiej wartości inwestycji pomieszczonych w aktywach i dlatego są one pozycjami szacunkowymi; zupełnie bałamutne są nazwy: fundusz szacunkowy, fundusz amortyzacyjny, rezerwa amortyzacyjna — nie są to bowiem żadne fundusze ani rezerwy (o rezerwach będzie mowa w rozdziale p. n. „Kapitały własne“).

Nie można się również zgodzić na nazwę „kapitał amortyzacyjny“, którą proponuje Kierst¹⁾, (zob. również schemat bilansu w rozp. wyk. z 20. 4. 1934, str. 14), ponieważ odpisy na zużycie pod żadnym warunkiem nie stanowią kapitału bez względu na to, czy one zostały od razu odjęte od wartości inwestycji w aktywach czy wpisane do pasywów przy zachowaniu w aktywach pierwotnej wartości inwestycji. Na ksiązkową wartość inwestycji nie ma żadnego wpływu, jak sam Kierst stwierdza, metoda odpisywania, bezpośrednia czy pośrednia. Więc tak w jednym jak i w drugim wypadku w razie n. p. zupełnego spieniężenia wszystkich aktywów w wartości wyrażonej w bilansie i po spłaceniu długów, pozostanie kapitał własny w tej samej wysokości.

Z powyżej przytoczonych powodów uważam, że najwłaściwsze nazwy dla odpisów, umieszczonych w pasywach (przy metodzie pośredniej) są „Odpisy na umorzenie“, „Amortyzacja inwestycji“, „Amortyzacja nieruchomości“ i t. p. bez żadnych dodatków w tym rodzaju jak kapitał, fundusz lub rezerwa.

Metoda pośrednia umarzania ma tę wyższość nad bezpośrednią, że z każdego bilansu można wyczytać, jaką była pierwotna wartość inwestycji i ile wynoszą w sumie dotychczasowe odpisy, ale może być stosowana tylko wtedy, gdy odpisy oblicza się zawsze od pierwotnej wartości, a nie od każdorazowo już o odpis pomniejszonej wartości.

Przykład :

Bilans pierwszego roku

Budynek . . . . zł 120.000,—	Amortyzacja budynku zł 3.600,—
------------------------------	--------------------------------

¹⁾ Kierst, Amortyzacja w praktyce (Czasopismo księgowych w Polsce nr. 11 z r. 1932, str. 294).

Bilans drugiego roku

Budynek	zł 120.000,—	Amortyzacja budynku	zł 7.200,—
-------------------	--------------	---------------------	------------

Tę amortyzację inwestycji uwidacznia się w bilansach tak długo, jak długo nie dorównuje ona pierwotnej wartości inwestycji (w podanym wyżej wypadku zł 120.000,—), gdy to nastąpi pomija się zupełnie w pasywach amortyzację, a w aktywach pomieszcza się inwestycje z wartością zł 1,— (pro memoria — zob. str. 40).

Zauważyć należy, że w praktyce stosuje się pośrednią metodę umarzania zwykle tylko dla nieruchomości, podczas gdy dla ruchomości i dla inwestycji rzeczowych częściej bezpośrednią metodę.

Dopuszczalność metody pośredniej dla celów podatku dochodowego stwierdza ustęp 7 § 14 rozp. wykonawczego do ustawy o państwowym podatku dochodowym. „W przypadkach prowadzenia ksiąg handlowych lub gospodarczych — odpisania z tytułu zużycia mogą być uskuteczniane, bądź bezpośrednio z wartości przedmiotów, podlegających zużyciu, bądź też przez wstawienie w pasywach bilansu kwoty, wyrażającej zmniejszenie się wartości w danym roku operacyjnym (gospodarczym). W tym ostatnim przypadku, kwota odpisania musi być w ten sposób uwidoczniiona, aby władza wymiarowa mogła zbadać stosowność tego potrącenia“.

Według schematu bilansu w rozp. wykon. z 20. 4. 1934 r. (Pasywa II) podać należy osobno saldo umorzenia z roku ubiegłego, a osobno umorzenie w roku sprawozdawczym (str. 14).

Przykład: *Spółka Akcyjna Fabryki Portland Cementu „Szczakowa“* przedstawiła w bilansie z 31. 12. 1930 r. amortyzację metodą pośrednią w ten sposób:

Aktywa:

Maszyny	zł 9.360.920,12	
Przyrost w r. 1930	„ 386.112,37	zł 9.747.032,49
Przyrządy fabryczne	zł 390.262,87	
Przyrost w r. 1930	„ 3.302,54	zł 393.565,35
Wozy	zł 86.649,86	
Przyrost w r. 1930	„ 766,52	zł 87.416,38
Inwentarz	zł 57.295,15	
Przyrost w r. 1930	„ 7.886,40	zł 65.181,55
		<u>zł 10.293.195,77</u>

Pasywa:

Amortyzacja na dzień 31. 12. 1929	zł 3.825.443,94
Przyrost w r. 1930	„ 1.207.487,38
	<u>zł 5.032.931,32</u>

Rachunek strat i zysków, Winien:

Amortyzacja	zł 1.207.487,38
-----------------------	-----------------

SKŁADNIKI MAJĄTKOWE OBROTOWE

Gotówka

a) Gotówka krajowa. W inwentarzu i bilansie podać należy w jednej pozycji wartość imienną krajowych monet kruszcowych i banknotów faktycznie posiadanych przez przedsiębiorstwo w dniu bilansowym. Manko lub nadwyżkę, wykazaną w księdze kasowej przy porównaniu salda księgi kasowej z faktycznym stanem gotówki, należy w księdze kasowej w odpowiedni sposób uwidocznic.

b) Gotówka zagraniczna. W inwentarzu winien być podany spis walut zagranicznych, tak kruszcowych, jak i banknotów, znajdujących się rzeczywiście w kasie, przy czym każdy rodzaj waluty należy przeliczyć po odpowiednim kursie.

N. p. :			
M 10.000,—	à 212,—	zł 21.200,—	
\$ 900,—	à 5,75	„ 5.175,—	zł 26.375,—

W bilansie wystarczyć podać ogólną wartość wszystkich walut zagranicznych w jednej pozycji, n. p. :

Waluty zagraniczne (obce) . . . . . zł 26.375,—

Przeliczenie walut obcych na złote przeprowadza się według zasad następujących :

1. W przedsiębiorstwach jednostkowych, spółkach jawnych i spółkach komandytowych, zgodnie z art. 58 K. H.¹⁾ podać należy waluty obce podług ich wartości rzeczywistej; zatem na podstawie wywodów w rozdziale p. n. „Zagadnienie wartości“²⁾ i okólnika Min. Skarbu³⁾ wycenić należy waluty obce po kursie nabycia, a gdyby te waluty były w dniu bilansowym notowane na giełdzie po niższym kursie od kursu nabycia, to po tym kursie z dnia bilansowego.

2. Dla spółek z ogr. odp. i spółek akcyjnych obowiązują normy art. 258 i 425 K. H. : (§ 1.) „*Papiery wartościowe i waluty obce, notowane na giełdzie, powinny być przyjęte do bilansu według ceny nabycia; jeśli cena ta jest wyższa od przeciętnego kursu giełdowego z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym — według tego kursu giełdowego.* (§ 2.) *Papiery wartościowe i waluty obce, nie notowane na giełdzie, wolno przyjąć do bilansu co najwyżej według ceny nabycia*“.

W spółkach tych należy zatem rozróżnić waluty obce nienotowane na giełdzie i notowane. Nienotowane przyjąć trzeba w bilansie po cenie nabycia, notowane natomiast : a) po cenie nabycia, o ile przeciętny kurs giełdowy z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym jest wyższy od ceny nabycia ; b) po przeciętnym kursie giełdowym, o ile on jest niższy od ceny nabycia.

We wszystkich wypadkach, gdy mowa jest o cenie nabycia walut obcych rozumieć należy cenę kupna (kurs kupna) z doliczeniem

¹⁾ zob. str. 25.

²⁾ zob. str. 25.

³⁾ zob. str. 27-28.

wszelkich kosztów z tym kupnem związanych, n. p. kurtaż, prowizja bankowa, porto i t. p. Gdy zaś mowa jest o kursie giełdowym, to należy brać pod uwagę tylko oficjalny kurs giełdowy, a nie prywatny.

Ponieważ art. 258 i 425 K. H. nie podają sposobu obliczania przeciętnego kursu z ostatniego miesiąca, przeto to obliczenie może być przeprowadzone w dwojaki sposób¹⁾: jako średnia najwyższego i najniższego kursu, notowanego w ciągu ostatniego miesiąca, lub jako iloraz z podzielenia sumy wszystkich notowań dla danej waluty z całego miesiąca przez ilość notowań.

Kon²⁾ rozważa, czy spadek kursu po dniu bilansowym (a przed zamknięciem prac nad bilansem) ma wpływ na bilansowanie papierów wartościowych, walut obcych i należności w obcych walutach? Jakkolwiek art. 258 i art. 425 K. H. nie przewidują możliwości uwzględniania powyższego spadku, to zdaniem Kona w myśl ogólnej zasady bilansowania spadek ten uwzględnić należy w stanie biernym.

Należności w bankach

Ze względu na to, że należności (lokaty) w bankach, którymi może przedsiębiorstwo każdej chwili dysponować, stanowią razem z gotówką najpłynniejsze środki obrotowe i tworzą t. zw. pogotowie kasowe, wydziela się je z wierzytelności innych i umieszcza w bilansie zaraz po gotówce. Ponadto wskazaną jest rzeczą wymienić osobno lokaty w bankach państwowych i w P. K. O., jako lokaty najpewniejsze, a osobno należności w bankach prywatnych, jednakże również zupełnie pewnych.

Wszystkie lokaty w bankach muszą być najpierw uzgodnione z otrzymanymi z tych banków odpisami rachunków i uzupełnione obliczonymi przez banki na korzyść przedsiębiorstwa odsetkami, jak również umniejszone o koszty i prowizje na rzecz banków.

W inwentarzu winny być te wszystkie lokaty wymienione szczegółowo z podaniem nazwy banku i sumy — a podstawą do tego spisu jest księga dłużników i wierzycieli. Wśród lokat bankowych wymienić należy także n a t y c h m i a s t p ł a t n e wierzytelności w bankach z tytułu udzielonych przedsiębiorstwu przez banki kredytów.

Lokaty bankowe w walutach zagranicznych należy przeliczyć na walutę krajową podług zasad, które będą przedstawione przy omawianiu wierzytelności (zob. str. 65).

Dywidenda i kupony zapadłe

W tej pozycji pomieszcza się przyznaną przedsiębiorstwu a jeszcze nie podjętą dywidendę z tytułu udziału finansowego w innym przedsiębiorstwie oraz wartość tych kuponów od papierów wartościowych, które już są płatne, lecz jeszcze nie zostały zainkasowane przez przedsiębiorstwo.

Dywidenda i kupony w walucie zagranicznej mają być przeliczone

1) Kon, Prawo o sp. akc., str. 263.

2) Kon, Prawo o sp. akc., str. 263.

według norm, ustanowionych dla wierzytelności w walucie obcej, o czym będzie mowa później (zob. str. 65).

Papiery wartościowe

W inwentarzu albo w załączniku do inwentarza spisać należy szczegółowo wszystkie posiadane w dniu zamknięcia ksiąg papiery wartościowe (procentowe), uzgodniwszy ich stan z księgą papierów wart. (efektów, walorów). W spisie tym ugrupować trzeba osobno obligacje (posiadające stałe oprocentowanie), akcje (od których dochód jest uzależniony od przyznanej dywidendy) i losy; obligacje dzieli się ponadto na państwowe i prywatne. Osobno wymienia się papiery wartościowe, znajdujące się w przechowaniu w banku; osobno oddane bankowi do sprzedaży (a jeszcze nie sprzedane), a wreszcie odrębną pozycję mają stanowiąc papiery wartościowe oddane pod zastaw (zlombardowane) dla zabezpieczenia otrzymanego kredytu. Zatem ugrupowanie to w inwentarzu przedstawia się w sposób następujący:

I. Obligacje

1 państwowe

- a) w kasie
- b) w przechowaniu bankowym
- c) w komisowej sprzedaży

2 prywatne

- a) w kasie
- b) w przechowaniu bankowym
- c) w komisowej sprzedaży

II. Akcje

- a) w kasie
- b) w przechowaniu bankowym
- c) w komisowej sprzedaży

III. Losy

- a) w kasie
- b) w przechowaniu bankowym
- c) w komisowej sprzedaży

IV. Obligacje

Akcje }
Losy } zlombardowane

Wreszcie osobno wymienić należy papiery wartościowe, przeznaczone na pokrycie (zabezpieczenie) kapitału zapasowego lub funduszów rezerwowych oraz papiery wartościowe, służące do trwałej lokaty środków pieniężnych, w odróżnieniu od papierów wartościowych, służących do obrotu. Te wszystkie papiery wartościowe należą raczej do środków inwestycyjnych, a nie do obrotowych. (Zob. str. 51-52).

Każdy papier wartościowy należy szczegółowo opisać, podając jego

nazwę, ewentualnie wysokość jego oprocentowania (przy obligacjach), wartość imienną, numer, kurs i wartość kursową, n. p. :

I. obligacje :

I państwowe

a) w kasie

zł 1.000,— 3% pożyczka budowl. Nr. 4257   à 38,60 zł 386,—

zł 10.000,— 5% poź. konwers. Nr. 12101/110   à 55,— zł 5.500,

zł 5.886,—

Pamiętać należy o tym, że do wartości kursowej papierów wartościowych, notowanych bez kuponów, doliczyć trzeba wartość kuponu bieżącego, t. j. odsetki za czas od ostatnio płatnego kuponu do dnia zamknięcia ksiąg n. p. :

zł 1.000,— 4% pożyczka . . . . . à 39,—   zł 3.900,—
+ 4% od 1. 7. — 31. 12. od zł 1.000,—   „   20,—   zł 3.920,—

Również w bilansie należałoby zachować takie samo ugrupowanie papierów wartościowych, jak w inwentarzu, ale bez wymieniania poszczególnych sztuk; zatem: obligacje państwowe, obligacje prywatne, akcje i losy; w każdym razie w odrębnych pozycjach należy podać papiery wartościowe zastawione i papiery wartościowe, służące do zabezpieczenia funduszów rezerwowych.

Ponadto wg. art. 194 § 3 (Sp. z ogr. odp.) i art. 365 § 3 (sp. akc.) K. H. „*Udziały (akcje) własne należy umieścić w bilansie, jako osobną pozycję pod nazwą: „Udziały własne do zbycia“ („Akcje własne do zbycia“).*

Ustalenie wartości papierów wartościowych (łącznie z akcjami własnymi, znajdującymi się chwilowo w posiadaniu spółki akc.) przy ich inwentaryzowaniu i bilansowaniu podlega tym samym normom prawnym, co waluty zagraniczne: przedsiębiorstwa jednostkowe, spółki jawne i spółki komandytowe obowiązuje art. 58 K. H., spółki z ogr. odp. art. 258 K. H. i spółki akc. art. 425 K. H.

Zatem wg. art. 58 K. H. wycenić należy papiery wartościowe po kursie nabycia, a gdyby te papiery wartościowe były w dniu bilansowym notowane na giełdzie po niższym kursie od kursu nabycia, to po tym kursie z dnia bilansowego.

Według art. 258 i 425 K. H. obliczać należy :

papiery wartościowe nienotowane — po cenie nabycia

papiery wartościowe notowane, gdy przeciętny kurs giełdowy z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym jest wyższy od ceny nabycia — po cenie nabycia;

papiery wartościowe notowane, gdy przeciętny kurs giełdowy jest niższy od ceny nabycia — po tym przeciętnym kursie.

Te normy stosują się nie tylko do papierów wartościowych, przeznaczonych do obrotu, lecz i do papierów wartościowych, służących do lokat, n. p. dla zabezpieczenia kapitału zapasowego lub celem brania udziału finansowego w innych przedsiębiorstwach.

Co powiedziano w rozdziale: „Gotówka zagraniczna“¹⁾

¹⁾ zob. str. 58.

o cenie nabycia, o kursie giełdowym, o przeciętnym kursie i o obniżeniu się kursu w czasie bilansowania — dotyczy bez żadnych zmian i papierów wartościowych.

Z powodu znacznego spadku kursów tak papierów wartościowych jak i walut zagranicznych, wydana została ustawa z 18 marca 1932 o tymczasowym stosowaniu wyjątkowych zasad bilansowania (Dz. U. Nr 25, poz. 226). Ustawa ta dotyczy tylko bilansów sporządzonych po dniu 30 czerwca 1931 r. aż do odwołania, które dotąd jeszcze nie nastąpiło, i ma zastosowanie fakultywne. Art. 1 tej ustawy opiewa: „Osoby prawne, obowiązane do prowadzenia ksiąg handlowych, wszelkiego rodzaju instytucje kredytowe oraz domy bankowe mogą przy sporządzaniu bilansów, niezależnie od przepisów, obecnie w tym względzie obowiązujących, stosować ustalone niniejszą ustawą zasady wyjątkowe. Ustawa niniejsza nie rozciąga się na spółki firmowe (jawne) i firmowo-komandytowe, z wyjątkiem spółek takich, które prowadzą przedsiębiorstwa bankowe“. O ile zatem chodzi o przedsiębiorstwa, będące przedmiotem omawiania w niniejszej pracy, dotyczy ta ustawa tylko spółek akcyjnych i spółek z ogr. odp.

Sposób bilansowania papierów wartościowych ujęty jest art. 2 tej ustawy: „Papiery wartościowe, nabyte w latach poprzedzających dany rok operacyjny, mogą być przyjęte do bilansu po cenie, przyjętej do bilansu roku poprzedniego; zaś papiery wartościowe nabyte w ciągu roku operacyjnego, po cenie ich nabycia. Gdy chodzi o papiery, notowane na giełdzie, mogą być one przyjęte również i po cenie niższej, jednak nie niższej od przeciętnego kursu giełdowego z ostatniego miesiąca przed dniem zamknięcia bilansu“.

Weksle obce

Z tytułu posiadanych weksli obcych powstają dla ich posiadacza wierzytelności, oparte na rygorach prawa wekslowego, dlatego te wierzytelności wekslowe księguje się w odrębny sposób aniżeli wierzytelności t. zw. książkowe i pomieszcza się je tak w inwentarzu, jak i w bilansie odrębnie, a nie łącznie z wierzytelnościami książkowymi. Weksle (rymesy) będące w posiadaniu przedsiębiorstwa w dniu zamknięcia ksiąg, a pochodzące głównie od odbiorców towarów (t. zw. weksle klientowskie) należy po uzgodnieniu ich z księgą wekslową spisać w inwentarzu lub w załączniku do inwentarza. Każdy weksel powinien być wypisany odrębnie z podaniem: numeru porządkowego wg. księgi wekslowej, nazwiska lub firmy dłużnika (akceptanta, wzgl. wystawcy weksła suchego), terminu płatności i sumy pieniężnej. N. p.:

Lp. 151 n ¹⁾ B. Łazarski, płatny 15 stycznia	zł 4.000,—
Lp. 426 n/ Hurtownia Win, płatny 20 lutego	zł 3.240,—

Ze względu na uwidocznienie wcześniejszej lub późniejszej możliwości zainkasowania (płynność) podzielić należy spis weksli na natychmiast płatne (lub w kilku dniach), o średnim terminie (krótkoterminowe) i długo-

¹⁾ „n/“ oznacza, że wymieniona osoba lub firma jest przekazany wekslowym lub wystawcą weksła suchego.

terminowe n. p. : a) zaraz płatne (à vista), b) płatne do trzech miesięcy, c) płatne po trzech miesiącach.

Ponadto oddzielnie wymienić trzeba weksle nie znajdujące się chwilowo w przedsiębiorstwie n. p. weksle posłane do zainkasowania (weksle w inkasie), a jeszcze nie zainkasowane, weksle dane komuś jako kaucja lub jako zabezpieczenie i t. p. Osobno też wymienić trzeba weksle wątpliwe (niepewne), więc przede wszystkim zaprotestowane z powodu niezapłaty ze strony dłużnika, z podaniem sum, które przypuszczalnie wpłyną, podczas gdy weksle nieściągalne powinny być w inwentarzu wprawdzie wyszczególnione, lecz niedoliczone do innych, a w bilansie pominięte (można wpisać 1 zł pro memoria). Sam fakt zaprotestowania weksla z powodu niezapłaty nie może być podstawą do odpisania jego wartości na straty jako nieściągalnej wierzytelności. Takie stanowisko zajął też N. T. A. w wyroku z dnia 2. 10. 1929 r. (L. rej. 4780/27) : „Stusznem jest twierdzenie władzy skarbowej, że odpisanie na straty przez sp. akc. protestowanych wierzytelności wekslowych, nie jest prawidłowem, gdyż sam fakt dopuszczenia do protestu nie dowodzi jeszcze nieściągalności pretensji wekslowej i w stosunkach kupieckich nie jest za taki dowód uważany. Innemi słowy, zwyczaj kupiecki nie uzasadnia odpisania jako nieściągalnej pretensji z tego tylko powodu, że dłużnik dopuścił do protestu.

Niestusznem jest natomiast twierdzenie władzy, iż protest może uzasadnić nieściągalność pretensji tylko w połączeniu z dokumentami, stwierdzającemi jeden z trzech faktów, mianowicie, albo upadłość dłużnika albo bezskuteczność procesu albo wreszcie „rozliczenie się“. Takie ograniczenie zakresu faktów i środków dowodowych, przydatnych do uzasadnienia nieściągalności pretensji, nie znajduje oparcia ani w zwyczajach kupieckich, ani w prawidłach buchalterii. Jedne i drugie nie wymagają wcale ścisłego dowodu nieściągalności, lecz tylko jej prawdopodobieństwa.

Stawianie zbyt surowych warunków dla odpisania wierzytelności, uważanych przez kupca za nieściągalne, nie odpowiadałoby w ogóle celowi odpisów na straty. Wymaganie, by wierzyciel zawsze przed odpisaniem wierzytelności, dochodził sądownie zapłaty zaprotestowanego weksla albo powodował ogłoszenie upadłości dłużnika, byłoby istotnie tylko narażeniem wierzyciela na nowe wydatki już z góry bezcelowe, w tych wszystkich wypadkach, kiedy ze znanych stosunków majątkowych dłużnika, lub z innych okoliczności faktycznych wynika prawdopodobieństwo nieściągalności. Żadnej zaś podstawy nie miałyby narzucenie w takich wypadkach wierzycielowi obowiązku „rozliczenia się“ z dłużnikiem, czyli dobrowolnego opuszczenia mu części wierzytelności.

Oczywiście z rzędu okoliczności, mogących świadczyć o nieściągalności pretensji, należy z góry wyliczyć wszystkie fakta późniejsze, z czasu po upływie okresu operacyjnego, w którym nastąpiło odpisanie na straty. Zasadność odpisu bowiem na straty nieściągalnych pretensyj, przeprowadzonego przez osobę prawną w jej prawidłowych księgach handlowych, powinna być oceniana w odniesieniu do warunków tego okresu operacyjnego, którego dotyczy odnośne zamknięcie rachunkowe.

A zatem n. p. okoliczność, iż odpisanej wierzytelności nie udało się w latach następnych ściągnąć, nie może służyć do uzasadnienia odpisu“.

Weksle, otrzymane jako kaucje lub poręczenie, wymienić należy w odrębnej pozycji, przeciwstawiając im w pasywach wierzycieli z tytułu tej kaucji lub poręczeń; poprawniej jednak jest pomieszczać takie weksle, nie mogące być puszczone w obrót, w pozycjach t. zw. pozabilansowych (zob. rozdział p. n. „Sumy pozabilansowe“).

Weksle, opiewające na walutę zagraniczną, stanowią osobną pozycję wśród weksli i muszą być przeliczone na walutę krajową podług norm ustalonych dla walut obcych¹⁾.

Weksle w obcej walucie nazywane bywają dewizami, do których zresztą zalicza się także czeki, przekazy, wypłaty telegraficzne i t. p. o ile opiewają na walutę zagraniczną.

W bilansach nie potrzeba oczywiście wymieniać poszczególnych weksli, ale w każdym razie pożądany jest podział ich na grupy wg. terminu płatności: à vista, krótkoterminowe i długoterminowe; ponadto weksle zaprotestowane mają być podane w odrębnej pozycji.

Ze względu na to, że weksle, znajdujące się w posiadaniu przedsiębiorstwa są z reguły płatne dopiero po dniu zamknięcia ksiąg (zatem dopiero w następnym roku obrotowym,) nie mają one w dniu bilansowym pełnej wartości, odpowiadającej ich wartości imiennej (wypisanej na wekslu); dlatego należy potrącić od ich wartości imiennej odsetki za czas od dnia zamknięcia ksiąg do dnia płatności weksli (dyskont) przy użyciu ówczesnej oficjalnej stopy dyskontowej.

N. p. w inwentarzu z dnia 31 grudnia :

Lp. 121 n/ B. Łazarski, płatny 15 stycznia	zł 4.000,—
— 6% dyskont za 15 dni	„ 10,—
	zł 3.990,—

lub przy kilku wekslach zbiorowo obliczony dyskont (przy pomocy liczb procentowych) :

Lp. 151 n/ B. Łazarski,	pł. 15/1 dni 15	L%	600	zł 4.000,—
Lp. 426 n/ Hurtownia Win,	pł. 20/2 dni 50	L%	1.620	„ 3.240,—
		L%	2.200	zł 7.240,—
		— 6% od L%	2.220	„ 37,—
				zł 7.203,—

Oczywiście dyskontuje się dla celów bilansowych tylko weksle przeznaczone do obrotu, a od weksli kaucyjnych, gwarancyjnych, otrzymanych do inkasa, a także od wątpliwych i nieściągalnych dyskontu się nie odlicza.

Ale praktyka dyskontowania weksli dla celów bilansowych, najzupełniej zgodna z zasadami prawidłowej księgowości, nie jest uznawana przez władze skarbowe przy ustalaniu podstawy do wymiaru podatku dochodowego, t. zn., że potrącony w bilansie od weksli dyskont doliczają władze skarbowe

¹⁾ zob. str. 58.

do zysku bilansowego. Takie samo stanowisko zajął N. T. A. w wyroku z dnia 13. I. 1933 (L. rej. 9690/30), którego treść opiewa: „Wykazanie w rachunku strat i zysków dyskonta od znajdujących się w dniu bilansowym w portfelu podatnika długoterminowych weksli, później płatnych, otrzymanych od nabywców towaru, podlega doliczeniu do dochodu“.

To stanowisko władz skarbowych i Najwyższego Trybunału Administracyjnego rozpatrzył szczegółowo Lulek¹⁾ i wysunął słuszny wniosek, że jest ono niezgodne z ustawą o państwowym podatku dochodowym, a opiera swój wniosek na twierdzeniu, że dyskont potrącony od weksli w bilansie, służy tylko do ustalenia wartości weksli w dniu bilansowym a nie jest, jak przyjmują władze skarbowe, kosztem przewidywanym, rzeczywiście nieponiesionym. To potrącenie dyskontu służy tym samym do ustalenia właściwego dochodu, w myśl art. 6 ust. o państwowym podatku dochodowym, które nie jest możliwe bez właściwego oceniania wszystkich rimanentów, a więc i weksli w portfelu.

Wierzytelności

Wszystkie wierzytelności (oprócz tych, które powstały z tytułu posiadanych weksli — zob. „Weksle obce“) ustalone w dniu bilansowym na podstawie księgi dłużników i wierzycieli (księgi kontokorentowej) stanowią mają odrębną pozycję tak w inwentarzu jak i w bilansie. Przy tym ustalaniu wierzytelności pamiętać jednak trzeba, że na rachunkach oprocentowanych w księdze dłużników i wierzycieli uwzględnić należy odsetki do dnia bilansowego i ewentualnie koszty, prowizje i t. d. (zob. „Należności w bankach“). Tak ustalone wierzytelności wpisuje się bądź w inwentarzu, bądź w dodanym do niego załączniku i to każdą wierzytelność z osobna, podając nazwisko, wzgl. firmę dłużnika, jego adres i termin płatności, o ile wierzytelność jest terminowa. Ten imienny spis dłużników jest wymogiem zasad prawidłowej księgowości (zob. rozdział p. n. „Inwentarz“). Stąd wynika niedopuszczalność kompensowania wierzytelności i długów i wpisywania w inwentarzu lub w bilansie tylko różnicy w aktywach wzgl. w pasywach; zresztą przemawia przeciwko takiemu kompensowaniu fakt, że długi muszą być spłacone, podczas gdy wierzytelności mogą być wątpliwe, a nawet nieściągalne, a ponadto terminy ściągnięcia wierzytelności nie zgadzają się z terminami spłaty długów.

Spis wierzytelności w inwentarzu należy jednak odpowiednio ugrupować według charakteru dłużników; banki, odbiorcy towarów, dostawcy towarów z tytułu wpłaconych im zaliczek, komitenci z tytułu zakupionych dla nich towarów oraz z tytułu wpłaconych im zaliczek, komisanci z tytułu sprzedanych przez nich towarów i z tytułu danych im zaliczek na kupno towarów, inni dłużnicy (z tytułu transakcji nietowarowych, z tytułu udzielonych im pożyczek n. p. hipotecznych — hipoteki aktywne i t. p.), dłużnicy z tytułu wpłaconych im kaucji, oddziały lub filie własne z tytułu zasilenia ich w gotówkę, towary i t. p.

¹⁾ Lulek, Dyskontowanie weksli jako zagadnienie podatkowe. (Ruch Praw. Ekonom. i Socjol. zeszyt III z r. 1935).

O tym, że banki, jeżeli są dłużnikami z tytułu ulokowanych u nich środków pieniężnych na rachunku bieżącym, żyrowym, czekowym, wkładowym i t. p., o ile te lokaty są każdej chwili do dyspozycji—powinny być wymienione zaraz po gotówce—była mowa na str. 59. Jeżeli jednak dysponowanie tymi lokatami jest uzależnione od wypowiedzenia na dłuższy okres czasu, można je pomieścić w grupie „Wierzytelności“ wzgl. „Dłużnicy“.

Wśród wierzytelności (dłużników) wymienić należy w przedsiębiorstwach jednostkowych także saldo debetowe rachunku prywatnego, stwierdzające, jaką wartość podjął przedsiębiorca w gotówce, towarach i t. p. na poczet wykazać się mającego przy zamknięciu czystego zysku (wycofanie części kapitału potrąca się od razu od kapitału własnego). Potrącenie tego salda od czystego zysku przed zestawieniem bilansu spowodowałoby wykazanie w bilansie niepełnego czystego zysku.

Podobnie rzecz się ma w spółkach jawnych i spółkach komandytowych z podjęciami na poczet udziału w czystym zysku przez spółników; salda debetowe ich rachunków prywatnych (rachunków bieżących) mają być pomieszczone wśród dłużników.

W bilansie wystarczy przeprowadzić podział dłużników (oczywiście bez ich wyszczególnienia) na: banki, odbiory, dostawcy, inni dłużnicy i kaucje, a ze względu na możliwość oceny płynności wierzytelności należałoby je w bilansie podzielić na: natychmiast płatne, krótkoterminowe i długoterminowe—ale taki podział niestety bywa w praktyce rzadko stosowany.

W każdym jednak razie spisać należy w inwentarzu odrębnie wierzytelności niepewne (wątpliwe) podając ich wartość przypuszczalnie ściągальną i odrębnie wierzytelności nieściągальne, które równocześnie trzeba w całości odpisać na stratę, pozostawiając ewentualnie zł 1,— pro memoria.

Przykład :

Dłużnicy wątpliwi :

K. Mazurek	zł 3.000,—	
J. Kownacki	„ 1.570,—	zł 4.570,—
	<hr/>	

Dłużnicy niewypłacalni :

B. Jaworski	zł 2.000,—	
K. Ciszewski	„ 735,—	
	<hr/>	
	zł 2.735,—	
— odpisy	„ 2.734,—	zł 1,—
	<hr/>	

Taki postulat stawia też § 2 art. 58 K. H. : „Wierzytelności wątpliwe należy przyjąć według ich wartości prawdopodobnej, a wierzytelności nieściągальne należy odpisać na straty“.

Z punktu widzenia przepisów skarbowych niedopuszczalne jest stosowanie ryczałtowych odpisów, ustalanych zwykle w wysokości z góry określonego procentu od ogólnej sumy wierzytelności; odpisy winny ściśle odpowiadać nieściągальnym pretensjom.

W bilansie podać należy odrębnie ogólną sumę wierzytelności wątpliwych (konto dubioso), a wierzytelności nieściągальne zupełnie pominąć lub wstawić z wartością zł 1,—,

Według praktyki skarbowej następujące okoliczności usprawiedliwiają spisywanie na straty wierzytelności¹⁾:

1. układ polubowny z dłużnikami, z którego to układu wynika, że należność jest całkowicie lub częściowo przepadła;
2. śmierć dłużnika nie posiadającego majątku;
3. nieuchwytność dłużnika z powodu jego wyjazdu w niewiadomym kierunku;
4. likwidacja lub upadłość przedsiębiorstwa, nie mającego żadnego majątku;
5. inne wypadki, stwierdzające niewątpliwie niewypłacalność dłużnika.

W sprawie odpisów nieściągalnych pretensji wypowiedział się N. T. A. w kilku wyrokach.

Wyrok N. T. A. z dnia 17. 4. 1929 (L. rej. 1257/26): „Potrącenie przez osobę prawną, prowadzącą prawidłowe księgi handlowe, z rachunku strat i zysków kwoty strat poniesionych na niewypłacalnych dłużnikach na mocy wiadomości o notorycznym fakcie upadłości dłużnika, choćby płatnik nie udowodnił przez przedłożenie miarodajnych dokumentów, że należności te należy uważać za przepadłe, lub iżby odpisania z tego tytułu nie zostały dokonane przedwcześnie, lecz przeciwnie nawet wyjaśnił, że należności swoje częściowo lub całkowicie w okresie późniejszym odzyskał, jest uzasadnione.

Wyrok N. T. A. z dnia 2. 10. 1929 r. (L. rej. 3745/27):

„W wypadku upadłości dłużnika, wstawienie do bilansu osoby prawnej, prowadzącej prawidłowe księgi handlowe, wierzytelności tej w wartości niższej, czyli odpisanie częściowe, a zależnie od okoliczności faktycznych nawet zupełne odpisanie takiej wierzytelności na straty jest ze stanowiska zwyczaju kupieckiego i zasad buchalterii nie tylko dozwolone, ale i konieczne“.

„Przedłożony dokument, pochodzący z czasu po upływie okresu operacyjnego nie ma żadnego znaczenia dla oceny zasadności odpisu“.

Wyjaśnienia w sprawie odpisów ze stanowiska wymiaru podatku dochodowego zawierają dwa okólniki Min. Skarbu:

Okólnik z 6 marca 1931 r. (L. D. V. 1348/31):

„Wobec różnej praktyki w sprawie należności nieściągalnych wzgl. wątpliwych, spisanych na straty przy wymiarze podatku dochodowego osobom prawnym, opodatkowanym na zasadzie art. 21 ustawy o podatku dochodowym, Ministerstwo Skarbu zgodnie z orzecnictwem Najwyższego Trybunału Administracyjnego wyjaśnia, co następuje:

Przy spisaniu na straty wprost z danego rachunku należności nieściągalnych wzgl. wątpliwych przez osoby prawne, opodatkowane na zasadzie art. 21 ustawy o podatku dochodowym, należy przy wymiarze podatku dochodowego uznać słuszność spisania na straty nie tylko wtedy, jeżeli przedłożone zostały ścisłe dowody nieściągalności, stwierdzające upadłość dłużnika, bezskuteczność procesu, ugodę między dłużnikiem a wierzycielem i t. p., lecz również i wtedy, gdy płatnik uprawdopodobni, że w chwili spisania na straty wierzytelność była nieściągalna. Wyliczenie wypadków prawdopodobieństwa nieściągalności pewnych wierzytelności nie jest możliwe; mogą być one różne, a ocena każdego

¹⁾ A. Zimmermann, Należności wątpliwe a podatki (Czasopismo księgowych w Polsce, Nr. 12 z r. 1932, str. 361).

musi być indywidualną, w każdym jednak wypadku winno być w aktach wymiarowych zaznaczone, jakie okoliczności na uprawdopodobnienie nieściągalności przytoczono oraz, że prawdziwość ich została zbadana i stwierdzona.

Zauważa się również, że nieściągalność pewnych wierzytelności należy oceniać tylko na zasadzie warunków tego okresu operacyjnego, w którym wątpliwa pretensja została spisana na straty, wobec czego fakt, że spisana na straty wierzytelność wpłynęła częściowo lub w całości w późniejszych latach, nie może stać na przeszkodzie uznaniu słuszności spisania na straty we wcześniejszym roku operacyjnym¹⁾.

Okólnik z 6 września 1932 r. (L. D. V. 37125/32) :

W myśl art. 6 i 21 ustawy o państwowym podatku dochodowym, przy wymiarze podatku dochodowego osobom prawnym, opodatkowanym na zasadzie tego art. 21 — władze skarbowe uznają za potrącalne :

a) należności nieściągalne wzgl. wątpliwe, spisane na straty wprost z rachunku danego dłużnika, oraz

b) konkretnie oznaczone należności nieściągalne wzgl. wątpliwe, zrównoważone przez utworzenie w pasywach specjalnego rachunku wątpliwych wzgl. nieściągalnych wierzytelności, pod warunkiem, że tak w jednym jak i drugim przypadku płatnik udowodni względnie w dostatecznie wiarogodny sposób uprawdopodobni nieściągalność tychże należności.

Natomiast Ministerstwo Skarbu nie może wyrazić swej zgody na taką interpretację art. 6 i 21 ustawy o podatku dochodowym, by przy wymiarze podatku były potrącalne kwoty wogóle zarezerwowane na pokrycie przypuszczalnych strat, jakie wyniknąć mogą przy likwidowaniu w przyszłości poszczególnych wierzytelności. W tym ostatnim bowiem przypadku kwoty zarezerwowane podlegają opodatkowaniu w myśl art. 21 ust. 2 ustawy o podatku dochodowym²⁾.

Wierzytelności w walucie zagranicznej należy przeliczyć na walutę krajową. Dla przedsiębiorstw jednostkowych, spółek jawnych i spółek komandytowych nie ma specjalnych norm prawnych co do sposobu tego przeliczenia, ale skoro art. 58 K. H.¹⁾ dopuszcza oznaczanie w inwentarzu i bilansie wartości poszczególnych przedmiotów majątkowych podług ich wartości rzeczywistej, to należy wierzytelności w walucie zagranicznej przeliczyć po kursie tych walut zagranicznych z dnia bilansowania.

Natomiast dla spółek z ogr. odp. i spółek akcyjnych są o identycznej treści szczegółowe normy podane w art. 251 i 426 K. H. „Wierzytelności i zobowiązania w obcych walutach należy przeliczyć według przeciętnego kursu giełdowego dla obcej waluty z ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym“.

Sposób ustalenia przeciętnego kursu omówiony został na stronie 58-59.

Towary

Zasadniczym celem przedsiębiorstwa handlowego jest obrót towarów, t. j. kupno towarów w celu dalszej odsprzedaży z zarobkiem. Zatem głównym składnikiem majątkowym obrotowym jest towar różnego rodzaju. Natomiast zadaniem przedsiębiorstwa przemysłowo-fabrycznego jest czyn-

1) zob. str. 25.

ność wytwórcza lub przetwórcza, wobec czego głównymi składnikami majątkowymi obrotowymi są w nim towary w obszernym tego słowa znaczeniu, na które składają się: 1) surowce i materiały pomocnicze, 2) półprodukty (półfabrykaty) i 3) gotowe produkty (fabrykaty) czyli towary w ścisłym słowa znaczeniu. Ze względu na odmienny sposób oceniania tych trzech grup towarowych należy je podawać w bilansie w odrębnych pozycjach — zgodnie z zasadami prawidłowej księgowości.

Remanenty towarowe należy przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu odpowiednio ugrupować. Gerstner¹⁾ rozróżnia grupy takie:

1. towary we własnym składzie,
2. towary własne w konsygnacji u komisanta,
3. towary obce w komisie,
4. towary własne w drodze.

Dalszy podział jest zależny od stosunków prawnych:

1. towary w swobodnym rozporządzeniu,
2. towary zastawione (zlombardowane),
3. towary otrzymane na zabezpieczenie pretensji,
4. towary kupione z zastrzeżeniem,
5. towary kupione z zapewnioną gwarancją,
6. towary sprzedane, ale jeszcze nie odstawione.

W inwentarzu należy w każdym razie podać w każdej grupie szczegółowy wykaz towarów pod względem nazwy, rodzaju, ilości (m, kg, l, sztuki i t. d.), ceny jednostkowej (za 1 m, 1 kg, 1 l, 1 szt. i t. d.) i wartości ogólnej, a wykaz ten musi się opierać na rzeczywistych zapasach towarowych, uzgodnionych z księgą magazynową, wzgl. księgą towarową. Ewentualne manka muszą być w tych księgach odpowiednio zaznaczone.

Gerstner²⁾ słusznie stwierdza, że sprawą zmniejszenia się remanentów towarowych pod względem ilościowym i wartościowym autorzy prac o bilansach prawie zupełnie się nie zajmują, a jest to zagadnienie ważne i często aktualne. Leżące na składzie towary ulegają częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu (skutkiem wilgoci, zmian temperatury, promieni słonecznych, próbowania, zleżenia i t. p.), lub obniżeniu wartości (skutkiem upływu sezonu, zmiany mody, nowych wynalazków i t. p.). Te ubytki ilościowe i straty na wartości winny być w odpowiedni sposób, oparty na doświadczeniu kupieckim, uwzględnione przy inwentaryzowaniu i bilansowaniu.

W bilansie wystarczy podać ogólną wartość poszczególnych grup towarowych.

Przy ocenianiu remanentów towarowych dla celów bilansowych należy przestrzegać odnośne normy prawne. — Dla przedsiębiorstw jednostkowych oraz spółek jawnej i komandytowej normy te są objęte art. 58 K. H., który tu jeszcze raz dosłownie przytaczam: „W inwentarzach i bilansach należy wartość poszczególnych przedmiotów majątkowych oznaczać podług ich wartości rzeczywistej“. Podstawą dla tej wartości rzeczywistej — jak wskazano na

1) Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 127.

2) Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 128.

str. 26 — jest cena nabycia lub cena wytworzenia, Gdy jednak towary są notowane na giełdzie lub mają cenę rynkową i ta cena jest niższą od ceny nabycia, względnie wytworzenia, to wycenić je należy w inwentarzu i bilansie po cenie giełdowej lub rynkowej. Przykład: towar nabyty po zł 25,— za 100 kg wstawi się do inwentarza i bilansu po tej cenie nabycia (zł 25,—), gdy albo zupełnie nie ma ceny giełdowej lub rynkowej albo cena giełdowa lub rynkowa jest wyższa od ceny nabycia, n. p. zł 28,—; jeżeli natomiast cena giełdowa lub rynkowa jest niższa od ceny nabycia np. zł 23,—, to wycenić należy towar po tej cenie zł 23,—;

Dla spółki z ogr. odp. i spółki akcyjnej decydujące są art. 249 i 424 K. H. o tej samej treści:

„Surowce, zapasy towarów i inne wartości, stanowiące przedmiot obrotu spółki, powinny być przyjęte do bilansu według wartości rzeczywistej, conajwyżej jednak w wysokości kosztów własnych, a gdyby koszty te były wyższe od ceny rynkowej w dniu bilansowym — nie powyżej ceny rynkowej“.

§ 76 (5) rozp. wyk. Ord. Pod. (księgi uproszczone):

„Surowce, zapasy towarów i inne rzeczy, będące przedmiotem obrotu, należy szacować według kosztów własnych, a gdyby koszty te były wyższe od cen rynkowych w dniu bilansowym — według tych cen“.

Treść tych postanowień zawiera dwie zasady: nieuwzględnianie w bilansie zysków jeszcze nieosiągniętych, a uwzględnianie strat.

Szczegółowe omówienie zasad wyceniania towarów zostało uwzględnione w rozdziale p. n.: „Zagadnienie wartości“ na str. 26.

Pod ceną kosztów własnych rozumieć należy przy zakupionych towarach, surowcach i materiałach pomocniczych cenę kupna po doliczeniu związanych z kupnem wydatków np. przewozu, ubezpieczenia w czasie przewozu, cła, prowizji pośrednika i t. p., a przy wyprodukowanych w przedsiębiorstwie towarach — sumę wszelkich wydatków z tą produkcją związanych np. wartość przerobionych surowców i materiałów pomocniczych, liczonych po cenie kosztów własnych (jak wyżej), koszt robocizny, siły napędowej i t. d. Przy obliczeniu ceny do bilansu należy się kierować ceną ostatnio płaconą za towary tego samego rodzaju¹⁾, wzgl. ceną kosztów własnych ostatnio wyprodukowanych towarów tego samego rodzaju.

Towary zepsute należy wciągnąć do inwentarza ilościowo, ale bez podania wartości (wartość = 0), a towary, których wartość uległa skutkiem pewnych okoliczności zmniejszeniu, ocenić odpowiednio (poniżej ceny nabycia, wzgl. wytworzenia).

Istnieje zwyczaj kupiecki stosowania przy szacunku remanentów powszechnie przyjętej zniżki procentowej dla towarów, ulegających szybkiemu zepsuciu, sezonowych i t. p., co nie stanowi jednak tworzenia cichej rezerwy²⁾.

Dopuszczalność zmniejszenia dla celów bilansowych wartości towarów z powodu pewnych okoliczności, stwierdza wyrok N. T. A. z dnia 15. V. 1929 r. (L. Rej. 3775/27):

¹⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 262.

²⁾ Rakower, Księgi handlowe, str. 37.

„Przepis art. 21 ustęp 2 ustawy o pod. doch. nie stoi na przeszkodzie uwzględnieniu przy wymiarze podatku dochodowego rezerwy stworzonej, celem wyrównania ksiązkowej wartości zapasów towarów modnych do wysokości, jaką one posiadają z uwzględnieniem wpływu mody i innych miarodajnych okoliczności“.

Zasadniczo mają być towary inwentaryzowane z końcem każdego roku operacyjnego na podstawie rzeczywistych remanentów celem wpisania ich do głównego inwentarza i ustalenia ich wartości tak w inwentarzu jak i bilansie. Wyjątek dopuszczalny jest dla celów podatkowych na podstawie rozp. wykon. do Ordynacji Podatkowej § 76 (2) (uproszczone księgi handlowe): „W przedsiębiorstwach posiadających na składzie znaczną ilość różnorodnych towarów, spis towarów z natury może być sporządzony raz na dwa lata. W razie skorzystania z tego uprawnienia wartość towarów do inwentarza zamknięcia pierwszego roku dwuletniego okresu oraz inwentarza otwarcia roku drugiego powinna być przyjęta w sumie figurującej w inwentarzu otwarcia pierwszego roku okresu dwuletniego“. Z brzmienia tego ustępu wnioskować należy, że zwalnia on od sporządzania co drugi rok inwentarza towarów, a nie inwentarza ogólnego, obejmującego wszelkie inne składniki majątkowe jak gotówkę, weksle, papiery wartościowe i t. d. oraz długi, ponieważ taki inwentarz musi być corocznie sporządzany zgodnie z art. 57 § 1 K. H.

Zatem tylko inwentaryzowanie towarów dopuszczalne jest raz na dwa lata ale pod warunkiem, że jest ich znaczna ilość, że są różnorodne i drobne i że zachodzi trudność przy ich spisaniu. Ponieważ jednak mimo to inwentarz i bilans muszą być sporządzone każdego roku, zachodzi pytanie: jaką podać w nich wartość towarów w tym roku, w którym towary nie zostały wg. ich remanentów spisane? Podać należy wartość towarów z inwentarza i bilansu zeszlórocznego lub według księgi towarowej.

Jednakże nawet bez spisywania remanentów towarowych można łatwo ustalić ich wartość dla celów bilansowych w sposób następujący:

wartość remanentu z 1. 1. na podstawie inwentarza z 31. 12. poprzedniego roku	zł 12 000,—	
wartość zakupionych towarów w ciągu bieżącego roku na podstawie księgi kupna lub faktur	zł 27 000,—	
	razem :	zł 39 000,—
z przeniesienia	zł 39 000,—	
sprzedano w ciągu roku bieżącego (wg. księgi		
sprzedaży wzgl. kasowej) za	zł 34 000,—	
przeciętny zysk n. p. 10%	zł 3 400,—	zł 30 600,—
wartość remanentu w dniu 31. 12.		zł 8 400,—

* Tak wypośredkowaną wartość towarów wpisać należy w inwentarzu i bilansie.

Wyrok N. T. A. z dn. 26. 4. 1933 (L. Rej. 9023/30): „Szacowanie remanentów winno być dokonywane niezależnie zupełnie od ciągłości bilansowej z końcem każdego roku operacyjnego oraz niezależnie od tego, czy szacowanie w

ubiegłym roku operacyjnym było prawidłowe, czy nieprawidłowe, ponieważ wysokość szacunku takich samych nawet przedmiotów zależną jest od zupełnie innych czynników i nie jest ustawowo ta wysokość uzależnioną od szacunku ubiegłego roku“.

Wyrok N. T. A. z dn. 26. 4. 1936 r. L. Rej. 9023/30 : „Chęć zabezpieczenia się od ewentualnych strat przez stworzenie cichej rezerwy na remanencie towarów, nie znajduje żadnego podtrzymania w ustawie o pod. dochod., która nie uznaje takich rezerw ani jawnych, ani cichych za pozycje potrącalne“.

Wyrok N. T. A. z dn. 9. 6. 1933 L. Rej. 10473/31 : „Niesprzedane w roku operacyjnym zapasy towarów i wyrobów, pochodzące z remanentu ubiegłego roku, nie muszą być szacowane łącznie z nowopowstałymi zapasami towarów i wyrobów jednorodzących“.

Wyrok N. T. A. z dnia 20. III. 1934 r. L. Rej. 4295/30 :

1. Władzy wymiarowej przysługuje zasadniczo prawo prostowania bilansu dla celów podatku również i w zakresie oszacowania remanentów.
2. Prawo władzy do prostowania szacunku remanentów powstaje w ogóle dopiero w razie prawidłowego stwierdzenia, że podatnik przy ich oszacowaniu przekroczył granice przepisów ustawowych z jednej, a zasad prawidłowego bilansowania, w szczególności zasad prawdziwości bilansu — z drugiej strony i przyjął dowolnie za podstawę szacunku ceny, nie znajdujące uzasadnienia w stosunkach faktycznych, istniejących w dniu bilansowym, i mających wpływ na wartość remanentów dla przedsiębiorstwa.
3. Władza wymiarowa nie ma bezwzględnego prawa swobodnej oceny wartości remanentów.

POZYCJE KORYGUJĄCE WARTOŚĆ SKŁADNIKÓW OBROTOWYCH

Praktyka stosuje pewne odchylenia od zasad wyliczonych w rozdziale p. n. : „Składniki majątkowe obrotowe“, zgodnie zresztą z prawidłową księgowością i normami prawnymi.

1. W rozdziale „Weksle“ była mowa o tym, że w dniu ich inwentaryzowania należy odliczyć od nich dyskont od dnia zamknięcia ksiąg do dnia płatności weksli. Zamiast jednak podawać w bilansie sumę weksli netto (po potrąceniu dyskontu) — metodą bezpośrednią — aktywną¹⁾, poprawniejszą jest według zasad prawidłowej księgowości metoda, polegająca na tym, że wpisuje się w aktywach sumę nominalną weksli, a w pasywach jako pozycję korygującą (szacunkową) łączny dyskont od wszystkich weksli; — różnica między pozycjami „Weksle“ w aktywach a „Dyskont weksli“ w pasywach przedstawia wartość rzeczywistą weksli w dniu bilansowym. Ta metoda (pośrednia, pasywna) ma tę zaletę, że stan weksli w aktywach odpowiada ściśle stanowi weksli, wykazanemu przez konto weksli w księdze głównej, na którym księguje się weksle w ich wartości imiennej, a nie zdyskontowanej. W praktyce umieszczona bywa

¹⁾ zob. str. 64.

pozycja pasywna „Dyskont weksli“ niesłusznie pod „Sumy przechodnie“, o których będzie mowa w osobnym rozdziale. Nieracjonalność takiego księgowania polega na tym, że dyskont od rymes (jak zresztą i dyskont od trat) nie posiada wcale charakteru przechodniego, lecz jest tylko sprowadzeniem wartości nominalnej weksli do ich wartości rzeczywistej w dniu bilansowym.

2. Licząc się z nieściągalnością wątpliwych wierzytelności, tak wekslowych jak i wszystkich innych (zob. str. 63 i 66), można je — zamiast zupełnie w bilansie pomijać — wpisać z ich wartością pełną w aktywach, ale w odrębnych pozycjach „Weksle wątpliwe“ wzgl. „Wierzytelności wątpliwe“, a równocześnie umieścić w pasywach pozycje korygujące w tej samej sumie jako t. zw. delcredere, będące pozycją szacunkową (bywa ona nazywana niesłusznie „Rezerwą delcredere“, lub rezerwą na wierzytelności nieściągalne¹). Ta metoda (pośrednia) odpisywania nieściągalnych wierzytelności ma tę dobrą stronę, że z bilansu wyczytać można, na jaką sumę weksle wzgl. wierzytelności zostały zupełnie odpisane. Gdyby w bilansie nie wyodrębniono weksli wątpliwych, wzgl. wierzytelności wątpliwych, lecz pomieszczono w jednej pozycji z weksłami pewnymi, wzgl. wierzytelnościami pewnymi (co jest rzeczą nieprawidłową), a równocześnie wpisano w pasywach delcredere wekslowe, wzgl. delcredere wierzytelności, równające się sumie weksli wątpliwych, wzgl. wierzytelności wątpliwych, to różnica pomiędzy „Weksle“ a „Delcredere wekslowe“, wzgl. pomiędzy „Wierzytelności“, a „Delcredere wierzytelności“ przedstawiałaby wartość weksli pewnych wzgl. wierzytelności pewnych.

N. p. :		BILANS	
Weksle	zł 40 000,—	Delcredere wekslowe	zł 10 000,—
Weksle wątpliwe	„ 10 000,—	Delcredere wierzytel-	
Wierzytelności	„ 75 000,—	ności	„ 15 000,—
Wierzytelności wą-			
pliwe	„ 15 000,—		

lub		BILANS	
Weksle	zł 50 000,—	Delcredere wekslowe	zł 10 000,—
Wierzytelności	„ 90 000,—	Delcredere wierzytel-	
		ności	„ 15 000,—

Delcredere wekslowe dla danego weksla wątpliwego, wzgl. delcredere wierzytelności dla danej wierzytelności wątpliwej kasuje się (likwiduje), gdy nastąpi bezwzględna pewność, że odnośna wartość nie wpłynie do kasy przedsiębiorstwa, lub wtedy, gdy, mimo uznania jej za nieściągalną, zostanie wpłacona.

¹) Według Gerstnera (Bilanz-Analyse str. 134) przedstawia ta pozycja niebezpieczeństwo związane z nieściągalnością wierzytelności.

KAPITAŁY OBCE

Jak w aktywach mają być wymienione wszystkie składniki majątkowe, tak znów w pasywach podać należy wszystkie zaangażowane w przedsiębiorstwie kapitały obce, t. j. wszystkie długi przedsiębiorstwa. Wymagają tego zasady prawidłowej księgowości. Zatem kompensowanie długów z wierzytelnościami jest niedopuszczalne. Nieujawienie w bilansie długów powoduje nieuwzględnienie ich przy wymiarze podatku dochodowego, co stwierdza wyrok N. T. A. z dnia 23. II. 1928 r. (L. Rej. 2817/25): „*Nieuwzględnienie przy wymiarze podatku dochodowego dla spółki akc. w myśl art. 21 ustawy o podatku dochodowym dłużu, nie uwidocznionego w księgach, ani nie wykazanego w zatwierdzonym bilansie spółki na rachunku wierzycieli, nie jest sprzeczne z ustawą (art. 21 w związku z art. 6, 8, 10 i 13)*“.

Długi podzielić należy na następujące rodzaje :

1. wekslowe
2. książkowe
3. hipoteczne.

W spółkach z ogr. odp. i w spółkach akcyjnych (art. 247 p. 7 i art. 422 p. 7 K. H.) bilanse mają wykazywać odrębnie zobowiązania krótkoterminowe i długoterminowe. Co należy rozumieć pod podjęciem zobowiązań krótkoterminowych, tego ustawa nie określa. Również praktyka rozmaicie tę sprawę pojmuje, stawiając granicę 3 do 6 miesięcy.

Długi wekslowe

Długi wekslowe powstają bądź drogą akceptowania przez przedsiębiorstwo ciągnionych na nie trat, bądź drogą puszczenia w obieg weksli własnych (suchych, prostych), t. j. wystawionych przez przedsiębiorstwo na siebie weksli. Jak weksle obce (rymesy) w aktywach, tak straty (akcepty) w pasywach należy w inwentarzu wymienić szczegółowo na podstawie księgi trat, podając numer bieżący wg. tej księgi, termin płatności i sumę ; nazwisko posiadacza może być opuszczone zwłaszcza, że weksle te zmieniają swych posiadaczy bez wiedzy przedsiębiorstwa.

Ponieważ i odnośnie do pasywów obowiązuje zasada, że mają być pomieszczone w inwentarzu i bilansie z wartością z dnia bilansowego, przeto i długi wekslowe należy zdyskontować na dzień bilansowy, t. zn. obliczyć podług ówczesnie przyjętej w bankach stopy procentowej odsetki za czas od dnia bilansowego do terminów płatności weksli ; tak obliczony dyskont albo odrazu się odejmuje od ogólnej sumy nominalnej weksli (metoda bezpośrednia) albo wpisuje po stronie aktywów (metoda pośrednia), jako pozycję korygującą kapitały obce (zob. str. 72-73). Praktyka umieszcza zwykle ten dyskont przy metodzie pośredniej w pozycji „Sumy przechodnie“.

W bilansie wystarczy podać długi wekslowe w jednej pozycji, ale pożądaną jest rzeczą rozbić je przynajmniej podług ich płatności, podobnie jak rymesy w aktywach, na a) płatne natychmiast (à vista), wzgl. w kilku dniach, b) płatne najpóźniej do trzech miesięcy i c) po upływie trzech miesięcy ; podział ten jest ważny ze względu na ocenę wymagalności zobowiązań.

Przykład :

Sp. Akc. „Polonia“ w Katowicach wykazuje w bilansie z dnia 31. 12. 1931 r. podział następujący :

Akcepty własne w obiegu :

z terminem płatności :

do 3 miesięcy	zł 118 093,67	
„ 6 „	„ 66 989,40	
„ 12 „	„ 30 097,49	
w 1933 roku	„ 45 070,09	
„ 1934 „	„ 10 289,67	zł 270 540,32

Akcepty dane tytułem gwarancji, poręki (aval) lub kaucji pomieszcza się odrębnie, często jako pozycje pozabilansowe¹⁾ i bez dyskutowania ich, ponieważ przy nich nie wchodzi w rachubę odsetki.

Puszczone w obieg weksle obce (rymesy) wywołują skutkiem umieszczonych na nich indosów zobowiązania warunkowe (obligo wekslowe)²⁾ i dlatego te zobowiązania wpisuje się w inwentarzu i bilansie odrębnie.

Długi książkowe

Długi nie oparte na rygorach wekslowych, lecz tylko wykazane w księgach (księga dłużników i wierzycieli) na skutek pewnych transakcji obejmuje się nazwą „długi książkowe“. Można je podzielić na grupy w zależności od sposobu ich powstania :

1. wobec banków (kredyty bankowe)
2. „ dostawców (za kupione na kredyt towary)
3. „ odbiorców (otrzymane zaliczki)
4. „ komitentów — za sprzedane ich towary i za otrzymane od nich zaliczki na kupno towarów
5. „ komisantów — za kupione przez nich towary i za otrzymane od nich zaliczki
6. zobowiązania z tytułu otrzymanych kaucji
7. zobowiązania wobec własnych oddziałów
8. rachunek bieżący (prywatny) przedsiębiorcy lub rachunek bieżący spółników w spółce jawnej, wzgl. komandytowej
9. wobec spółnika cichego z tytułu jego udziału i t. p.

W inwentarzu należy spisać dokładnie w podanym wyżej ugrupowaniu na podstawie księgi dłużników i wierzycieli wszystkich wierzycieli imiennie z podaniem ich pełnych wierzytelności oraz ewentualnych terminów płatności a przy długach oprocentowanych — z doliczeniem odsetek do dnia bilansowego. Wszystkie długi powinny być uprzednio uzgodnione z wyciągami rachunków, otrzymanymi od wierzycieli.

W bilansie należy podać długi książkowe w podanych wyżej grupach sumarycznie lub przynajmniej podzielić je na długi wobec banków i długi

¹⁾ zob. niżej.

²⁾ zob. „Sumy wyrównawcze“.

wobec innych wierzycieli; lecz ważniejszy byłby podział tych długów wg. ich płatności na: a) płatne natychmiast (à vista) lub w kilku dniach, b) płatne do 3 miesięcy i c) płatne po 3 miesiącach, — celem uwidocznienia ich wymagalności.

Sporne długi wystarczy podać w inwentarzu i bilansie tylko w wysokości uznanej, a długi przedawnione, o ile przedsiębiorstwo ma zamiar korzystać z przedawnienia, należy zupełnie pominąć¹⁾.

Długi w obcych walutach przeliczyć należy na złote w przedsiębiorstwach jednostkowych oraz w spółkach jawnej i komandytowej — po kursie dnia bilansowego; w spółce z ogr. odp. (art. 251 K. H.) i w spółce akc. (art. 426 K. H.) po przeciętnym kursie, jaki notowano na giełdzie dla obcej waluty w ciągu ostatniego miesiąca przed dniem bilansowym²⁾.

Specjalnym długiem przedsiębiorstwa jest niepodjęty przez spółnika udział w zysku bilansowym, już ustalony przez walne zebranie spółników (niepodjęta dywidenda); ten dług, jako płatny na każde żądanie, wyodrębnić należy w bilansie. Niepodjęty udział w zysku, ale już przedawniony, ma być przelany do funduszu rezerwowego.

Odrębną grupę długów stanowią pożyczki, uzyskane pod zastaw pewnych składników majątkowych ruchomych (papiery wartościowe, waluty obce, towary, wierzytelności i t. p.) i noszące nazwę długów zastawniczych lub lombardowych. Ze względu na to, że na ich zabezpieczenie służą wydzielone z obrotu pewne składniki majątkowe, wyszczególnić dokładnie należy w inwentarzu nie tylko te aktywa³⁾, ale i oparte na nich długi w pasywach, natomiast w bilansie podać trzeba w aktywach ogólną wartość zastawionego składnika majątkowego, podczas gdy w pasywach ogólny stan zobowiązań zastawniczych.

Wartość oddanego w zastaw aktywum oblicza się według przyjętych dla danego aktywum zasad, a dług obciążający to aktywum, wstawia się w pełnej sumie pieniężnej — a ponieważ uzyskana pod zastaw pożyczka nigdy nie sięga 100% wartości zastawionego aktywum, przeto pozycja „aktywum zastawione“ zawsze przewyższa swoją wartością „dług zastawowy“. Niewłaściwą z tego powodu jest praktyka, polegająca na wprowadzeniu do inwentarza i bilansu składnika majątkowego zastawionego tylko z wartością ciężącego na nim długu; wykazuje się w ten sposób cichą rezerwę, często bardzo wysoką.

Długi hipoteczne

Dług zastawniczy powstaje również z pożyczki, uzyskanej pod zastaw nieruchomości (budynku, placu, gruntu) i nazywany bywa wtedy długiem hipotecznym. Ze względu na to, że dług hipoteczny ma specjalne zabezpieczenie w nieruchomościach, wykazanych w aktywach i że jest przeważnie długoterminowy (często spłacany w równych anuitach) pomieszczony być winien w odrębnej pozycji w pasywach, a nie połączony z długami książko-

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 195.

²⁾ zob. str. 68.

³⁾ zob. str. 60 i 69.

wymi lub innymi długami zastawniczymi (lombardowymi). Niedopuszczalne jest podawanie w aktywach wartości obciążonej tym długiem nieruchomości zmniejszonej o ten właśnie dług.

Długi obligacyjne

Spółka akcyjna może przysporzyć sobie kapitałów potrzebnych w drodze emisji obligacji, t. j. papierów wartościowych, na podstawie których posiadacze mają prawo do zwrotu wypożyczonego kapitału, pod warunkami z góry określonymi, i do stałego oprocentowania. Wartość emitowanych obligacji, jako dług, ma być w bilansie w pasywach wstawiona w odrębnej pozycji, mianowicie na podstawie art. 422 p. 5 K. H. z wartością nominalną: „*Obligacje, wydane przez spółkę, należy wykazać w bilansie według wartości nominalnej*“.

Jeżeli spółka pobiera przy emisji wartość niższą od nominalnej (poniżej pari), to tę różnicę (disagio) można, zamiast odprowadzać na konto strat i zysków umieścić w bilansie w aktywach, z tym jednakże, że musi być umarżana corocznie tak, aby zupełne umorzenie nastąpiło z chwilą wykupna obligacji. Drugie zdanie p. 5 art. 422: „*Różnicę między ceną, uzyskaną z emisji poniżej wartości nominalnej, a sumą nominalną można wykazać w aktywach pod warunkiem umorzenia jej, w drodze corocznych odpisów najpóźniej do dnia splacenia obligacji*“.

POZYCJE KORYGUJĄCE KAPITAŁY OBCE

Dyskont od trat (za czas od dnia bilansowego do ich terminów płatności) zamiast potrącać od razu od trat w pasywach (metoda bezpośrednia — zob. str. 74-75) poprawniej jest wstawiać w bilansie po stronie aktywów (metoda pośrednia) jako pozycję, mającą na celu skorygowanie wartości trat, wpisanych w pasywach z ich wartością nominalną.

KAPITAŁY WŁASNE

Kapitał zakładowy

A. W przedsiębiorstwach jednostkowych

W przedsiębiorstwach jednostkowych oblicza się stan kapitału własnego rachunkowo przez porównanie aktywów z długami (kapitałami obcymi); gdy mianowicie aktywa wykazują większą wartość aniżeli długi, to ta nadwyżka aktywów przedstawia kapitał własny przedsiębiorstwa (wkładkę kapitałową przedsiębiorcy). Wynika to z równania bilansowego $M = K + K_o$, gdyż jeżeli $M > K_o$, to $K = M - K_o$. Zatem tylko wartość tych aktywów wykazuje stan kapitału własnego, które są wolne od obciążenia zobowiązaniami (kapitałami obcymi). Więc w przedsiębiorstwach nie posiadających żadnych zobowiązań wartość wszystkich aktywów stanowi kapitał własny ($M = K$).

W inwentarzu wypośredkowuje się kapitał własny w t. zw. zestawieniu ogólnej wartości aktywów z ogólną wartością długów (zob.

str. 6). Jeżeli się inwentaryzuje majątek z końcem roku obrotowego, to ustalony w powyższy sposób kapitał własny jest w porównaniu z kapitałem własnym, jaki był na początku roku obrotowego, albo większy albo mniejszy, zależnie od tego, czy w ubiegłym roku obrotowym przedsiębiorstwo wykazało w ostatecznym rezultacie zysk czy stratę. Ażeby się o tym przekonać, należy zestawić kapitał własny t. zw. końcowy z kapitałem własnym t. zw. początkowym: gdy kapitał końcowy jest większy, to nastąpił w ciągu roku jego przyrost o ostateczny zysk (zysk jest przyrostem kapitału własnego), a gdy kapitał końcowy jest mniejszy, to nastąpiło jego zmniejszenie o ostateczną stratę (strata jest ubytkiem kapitału własnego)¹⁾. Przykłady zestawienia inwentarzowego:

Wartość ogólna aktywów	zł 80 000,—
Wartość ogólna długów	„ 60 000,—
Wartość kapitału własnego końcowego	zł 20 000,—
Wartość kapitału własn. z przed roku	„ 15 000,—
Przyrost kapitału własnego — ostateczny zysk (czysty)	zł 5 000,—

Albo:

Wartość ogólna aktywów	zł 80 000,—
Wartość ogólna długów	„ 60 000,—
Wartość kapitału własnego końcowego	zł 20 000,—
Wartość kapitału własn. z przed roku	„ 24 000,—
Ubytek kapitału własnego — ostateczna strata (czysta)	zł 4 000,—

Należy nie zapominać, że w księgowości systemu podwójnego mają być te ostateczne wyniki (czysty zysk, wzgl. czysta strata) wykazane po raz drugi w księdze głównej na rachunku strat i zysków.

Ustalony w podany wyżej sposób kapitał własny umieszcza się w bilansie (zamknięcia) po stronie prawej („Ma“), z reguły na miejscu pierwszym. Składa się on z dwóch części: kapitału początkowego i jego przyrostu w postaci czystego zysku. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, aby te dwie części kapitału własnego podać w bilansie odrębnie, t. j. osobno kapitał własny początkowy i osobno jego przyrost w ciągu ostatniego roku:

Kapitał własny z przed roku	zł 15 000,—
Czysty zysk z ostatniego roku	„ 5 000,—

Również w razie ostatecznej straty można po stronie prawej bilansu umieścić stan kapitału własnego z przed roku, a po stronie lewej (Winien — po aktywach) czystą stratę; saldo kapitału własnego początkowego i czystej straty przedstawia kapitał końcowy (zmniejszony):

Aktywa	80 000,—	Kapitał początk.	24 000,—
Czysta strata	4 000,—	Długi	60 000,—

¹⁾ zob. str. 6.

Metoda wykazywania w bilansie w osobnej pozycji czystego zysku, wzgl. czystej straty jest stosowana zawsze w spółkach handlowych i spółdzielniach, podczas gdy w przedsiębiorstwach jednostkowych ustaliła się niesłusznie praktyka wstawiania do bilansu kapitału własnego końcowego, t. j. powiększonego o czysty zysk, wzgl. pomniejszonego o czystą stratę. Przeciwno tej praktyce przemawiają różne względy: w bilansie powinno być wyraźnie uwidocznione zażebienie się jego z rachunkiem strat i zysków przez odrębne wpisanie czystego wyniku, wykazanego także odrębnie w rachunku strat i zysków; skoro przedsiębiorca już w ciągu roku podejmie pewne sumy ą conto wykazać się mającego z końcem roku czystego zysku, to jest to dowodem, że on nie ma zamiaru pozostawiać tego zysku (w każdym razie nie w całości) w przedsiębiorstwie; również w sprawie pokrycia czystej straty zadecyduje przedsiębiorca dopiero po zamknięciu ksiąg — albo odliczy go od kapitału albo pokryje nową wkładką. Lulek¹⁾ występuje przeciw przyjętej w praktyce metodzie, opierając się na względach teoretycznych, dydaktycznych i ekonomiczno - wychowawczych.

Dotychczas była mowa o takich wypadkach, w których aktywa przewyższają długi ($A > K_0$), wobec czego można ustalić nadwyżkę aktywów ponad długami jako kapitał własny. Może się jednak wyjątkowo zdarzyć, że aktywa równają się długom ($A = K_0$), a zatem kapitał własny został zupełnie zużyty na pokrycie strat lub wycofany przez przedsiębiorcę; w tym wypadku wystąpią po stronie Ma bilansu tylko długi ($A = K_0$).

Wreszcie zdarza się, że wartość aktywów ulega tak dalece zmniejszeniu, że nie tylko stracony został cały kapitał własny, lecz ponadto kapitały obce nie mają pełnego pokrycia w aktywach ($A < K_0$); wtedy występuje t. zw. niedobór majątkowy, który uwidocznic należy w bilansie po stronie „Winien“ (po aktywach).

Przykład zestawienia w inwentarzu:

Wartość ogólna aktywów	zł 50 000,—
Wartość ogólna długów	„ 60 000,—
Niedobór majątkowy	zł 10 000,—

W bilansie:

Aktywa . . . . . 50 000,—	Długi . . . . . 60 000,—
Niedobór majątkowy . 10 000,—	

a stosując słuszną metodę uwidoczniania w bilansie kapitału własnego początkowego:

Aktywa . . . . . 50 000,—	Kapitał własny początkowy . . . . . 20 000,—
Czysta strata . . . . . 30 000,—	Długi . . . . . 60 000,—

Z tego bilansu jasno wynika, że czysta strata wynosi zł 30 000,— i że nie tylko cały kapitał własny zł 20 000,— został pochłonięty przez straty,

¹⁾ Lulek, Zasady nauczania rachunkowości, Kraków, 1932.

ale jeszcze reszta straty w wysokości zł 10 000,— nie znalazła pokrycia w kapitale własnym.

Pamiętając o tym, że przedsiębiorca jednostkowy odpowiada za zobowiązania swojego przedsiębiorstwa nieograniczenie całym swoim majątkiem, zatem nie tylko wykazany w bilansie kapitałem własnym (wkładką kapitałową), lecz także całym majątkiem, przeznaczonym na jego osobiste potrzeby (majątkiem konsumcyjnym należałoby wymagać, ażeby bilans przedsiębiorstwa jednostkowego wykazywał nie tylko aktywa przedsiębiorstwa, lecz także przedmioty do własnego użytku przedsiębiorcy służące jak domy, papiery wartościowe, urządzenia mieszkania i t. d.¹⁾). Wobec powiększenia wartości aktywów powiększyłaby się automatycznie wartość kapitału własnego w bilansie. Równocześnie i długi osobiste powinny być podane w pasywach.

Ten ze stanowiska teoretycznego słuszny postulat znalazł swój wyraz w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej do kodeksu handlowego, lecz w ogłoszonym już kodeksie został pominięty, gdyż z brzmienia art. 54. Kod. Handl. : „*Kupiec rejestrowy obowiązany jest prowadzić według zasad prawidłowej rachunkowości kupieckiej taką księgowość handlową, jaka ze względu na rodzaj i rozmiar przedsiębiorstwa jest konieczna celem ujawnienia stanu majątku i interesów handlowych*“, należy wnioskować, że skoro metoda księgowości jest uzależniona od rodzaju i rozmiaru przedsiębiorstwa, to i ujawniony w księgowości ma być tylko stan majątku przedsiębiorstwa oraz jego interesów handlowych, a nie osobisty (prywatny) majątek i prywatne interesy przedsiębiorcy.

Prywatny majątek kupca należałoby wymienić w pozycjach pozabilansowych. Jeżeli jednak pod zastaw obiektu prywatnego otrzymano kredyt dla przedsiębiorstwa, to należy ten obiekt uwidocznić w samym bilansie.

B. W spółkach

W spółkach jawnych i komandytowych kapitałem własnym jest kapitał zakładowy, wpłacony przez spółników. Czysty zysk uważa się za kapitał własny, tylko tak długo, jak długo jeszcze nie podzielili się nim spółnicy, względnie wtedy, jeżeli spółnicy cały ten zysk lub jego część przeznaczają na powiększenie kapitału zakładowego. Ponieważ zaś podział zysku, względnie przydzielenie go do kapitału zakładowego przeprowadza się dopiero z początkiem następnego roku obrotowego, przeto w bilansie roku ubiegłego pomieszcza się po stronie Ma niezmieniony kapitał zakładowy (według konta kapitału) i w odrębnej pozycji czysty zysk spółki.

Również w razie wykazania czystej straty bilans będzie zawierał po stronie Ma niezmieniony kapitał zakładowy, a po stronie Winien osobno czystą stratę; dopiero w następnym roku spółnicy pokryją tę stratę kapitałem zakładowym lub dodatkowymi wpłatami. Ze względu na to, że w spółce komandytowej komplementariusze odpowiadają za zobowiązania spółki nieograniczenie całym swoim prywatnym majątkiem a komandytyści tylko do wysokości swoich wkładek kapitałowych, należałoby w bilansie

¹⁾ Leitner, Wirtschaftslehre der Unternehmung, str. 62.

pomieszczać osobno sumę wkładów kapitałowych komandytystów. W ten sposób mogliby wierzyciele spółki wiedzieć, jakie pokrycie mają dla swoich pretensji w samych udziałach komandytystów. Praktyka jednak nie uwzględniła w bilansach tego zróżniczkowania kapitałów.

Tak w spółce jawnej jak i komandytowej mają spółnicy prawo do oprocentowania swoich wkładów kapitałowych (według art. 107 K. H. po 4% p. a., a nadto mogą otrzymywać w ciągu roku à conto wykazać się mającego czystego zysku zaliczki, od których znów winni opłacać spółce odsetki. Odnośne rozliczenia przeprowadza się na rachunkach bieżących spółników. Przy zamknięciu wykazują te rachunki bieżące saldo bądź debetowe bądź kredytowe i z tego tytułu muszą być spółnicy wymienieni w inwentarzu bądź wśród dłużników, bądź wśród wierzycieli, niezależnie od tego, że są wszyscy wykazani obok pasywów z podaniem ich wkładów kapitałowych¹⁾.

Wobec tego inwentarz spółki jawnej, wzgl. spółki komandytowej wygląda nieco odmiennie od inwentarza przedsiębiorstwa jednostkowego.

Przykład :

Różne aktywa		zł 80.000,—
Wkładka kapitałowa spółnika A.	zł 10.000,—	
Wkładka kapitałowa spółnika B.	„ 15.000,—	
Różne długi	„ 45.000,—	„ 70.000,—
Czysty zysk spółki do podziału		<u>zł 10.000,—</u>

W następnym roku uznaje się rachunki bieżące spółników za przypadające na nich udziały w zysku bilansowym, a obciąża te rachunki za udziały w stracie bilansowej.

W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (udziałowych) kapitał zakładowy jest zasadniczo niezmienny, wobec czego z roku na rok bilanse wykazują po stronie „Ma“ kapitał udziałowy jako kapitał własny, w tej samej sumie. Obowiązek wstawienia kapitału zakładowego po stronie pasywów bilansu objęty jest art. 247 ustęp 1 K. H. : „*Kapitał zakładowy i wszelkiego rodzaju fundusze zapasowe i rezerwowe umieszcza się w pasywach*“.

Po myśli art. 159 § 2 K. H. kapitał zakładowy powinien wynosić przynajmniej zł 10.000,—, a według art. 160 p. 2) do powstania sp. z ogr. odp. potrzeba oprócz innych warunków wniesienia całego kapitału zakładowego ; wpłaty ratalne na kapitał zakładowy są zatem dopuszczalne.

Ze względu na to, że art. 159 § 1 w zdaniu 1, brzmiącym : „*Kapitał zakładowy dzieli się na udziały o równej lub nierównej wysokości*“, dopuszcza udziały o różnej wysokości, byle wysokość jednego udziału nie była mniejsza niż zł 500,— (art. 159 § 2, zdanie ostatnie) należy w inwentarzu po stronie pasywów wymienić każdego spółnika odrębnie z podaniem wysokości jego udziału — na podstawie księgi udziałowej (art. 188 § 1 K. H.).

Na mocy art. 178 § 1 (H. K.) : „*umowa spółki może zobowiązywać spółników do dopłat w granicach cyfrowo oznaczonej wysokości w stosunku do*

¹⁾ zob. str. 66 i 75.

udziałów“, a „wysokość i terminy dopłat oznaczane będą w miarę potrzeby uchwałą wspólników“ (§ 4 tego art.). Jeżeli po takiej uchwale spółników wypadnie sporządzić bilans roczny, a w dniu bilansowym jeszcze te dopłaty nie zostały przez spółników wpłacone, to uchwalone dopłaty mają być wstawione w aktywach bilansu jako „Roszczenia dopłaty“¹⁾, a po stronie pasywów obok kapitału zakładowego „Kapitał z dopłat“. Tak postanawia art. 247 p. 4) K. H. „Roszczenia o dopłaty mają być wstawiane do aktywów dopiero po powzięciu uchwały spółników, zarządzającej dopłatą, a jednocześnie równa suma powinna być wstawiana do pasywów; sumy te powinny być umieszczane w osobnych pozycjach zarówno w aktywach jak i pasywach“.

N. p. :

Bilans

Roszczenia o dopłaty zł 20.000,—	Kapitał zakł. . . zł 40.000,—
	Kapitał z dopł. . . „ 20.000,—

Gdyby w dniu bilansowym tylko część kapitału z dopłat została rzeczywiście wpłacona (np. zł 15.000,—), to bilans przedstawiałby się następująco :

Bilans

Roszczenia o dopłaty zł 5.000,—	Kapitał zakł. . . zł 40.000,—
	Kapitał z dopł. . . „ 20.000,—

Art. 247 p. 5) K. H. postanawia : „Dopłaty wykazuje się w pasywach dopóty, dopóki nie będą użyte w sposób uzasadniający ich odpisanie“.

Dopłaty (kapitał z dopłat) mogą być zwracane spółnikom (art. 179 § 1 K. H.) i gdyby w dniu bilansowym jeszcze w całości lub częściowo nie były rzeczywiście zwrócone, należy w bilansie po stronie pasywów pomieścić sumę niezwróconych dopłat pod nazwą: np. „Zaległe zwroty dopłat“ lub „Udziałowcy“.

Ponieważ czysty zysk bilansowy jest przeznaczony do rozdziału pomiędzy spółników, przeto należy go w bilansie wstawić w odrębnej pozycji po stronie pasywów — przed rozdzieleniem stanowi on kapitał własny. Strata bilansowa, która przed uchwałą spółników nie może zmniejszyć kapitału zakładowego, ma być podana w odrębnej pozycji po stronie aktywów. Takie postępowanie z zyskiem bilansowym, względnie stratą bilansową jest zgodne z zasadami prawidłowej księgowości i polecone art. 247 p. 3) K. H. : „zysk lub stratę wykazuje się w bilansie jako osobną pozycję“.

W spółkach akcyjnych kapitałem zakładowym jest suma wpłat akcjonariuszów na akcje, określona ściśle statutem spółki. Ten kapitał akcyjny (zakładowy) jest zasadniczo niezmienny; do jego zmiany wymagana jest zmiana statutu na podstawie uchwały Walnego Zebrania akcjonariuszów. Jako niezmienna wartość występuje kapitał akcyjny po

¹⁾ zob. „Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy“, str. 84.

stronie „Ma“ każdorazowego bilansu rocznego zawsze w tej samej wysokości niezależnie od wartości aktywów i długów, skutkiem czego strony „Winien“ i „Ma“ bilansu nie przedstawiają jednakich wartości. Ażeby nastąpiło zbilansowanie obu stron, należy wyprowadzić różnicę (saldo); ta różnica przedstawia czysty zysk (Z) bilansowy za rok ubiegły, gdy strona aktywów jest większa od kapitałów własnych łącznie z kapitałami obcymi ($A > K + K_o$) i ma być umieszczona w bilansie po stronie „Ma“ jako przyrost kapitału własnego ($A = K + K_o + Z$); w przeciwnym wypadku, gdy aktywa są mniejsze ($A < K + K_o$), różnica bilansowa wykazuje czystą stratę bilansową (S) i jako ubytek kapitału znajdzie się w bilansie po stronie „Winien“ ($A + S = K + K_o$). Wobec tego w bilansie spółki akcyjnej występuje czysty zysk roczny, względnie czysta strata roczna w odrębnej pozycji, ponieważ kapitał akcyjny nie może być o czysty zysk powiększony ani o czystą stratę pomniejszony bez zmiany odpowiedniego postanowienia statutu. Ale jakkolwiek zysk bilansowy w spółce akcyjnej przeznaczony jest do podziału pomiędzy akcjonariuszów w formie dywidendy i na inne cele, to jednak przed uchwałą Walnego Zebrania w sprawie podziału zysku bilansowego jest obok kapitału akcyjnego także kapitałem własnym spółki.

Art. 422 w p. 1 K. H. postanawia: *„Kapitał akcyjny i wszelkiego rodzaju fundusze zapasowe i rezerwowe umieszcza się w pasywach“*, a w p. 4: *„Zysk lub stratę wykazuje się w bilansie jako osobną pozycję“*. Obydwa te postanowienia zgadzają się zupełnie z zasadami prawidłowej księgowości, ale podkreślają one szczególnie konieczność podawania w bilansie czystego wyniku w odrębnej pozycji.

Podczas gdy w przedsiębiorstwach jednostkowych, a także w spółkach jawnych i komandytowych wysokość kapitału własnego nie podlega żadnym ograniczeniom prawnym, to w spółce akc. musi ona odpowiadać pewnemu ustawowemu minimum. Według art. 311 § 1 K. H. kapitał akcyjny spółki (prowadzącej przedsiębiorstwo handlowe lub przemysłowe) powinien wynosić przynajmniej dwieście pięćdziesiąt tysięcy (250.000,— złotych¹).

Według ustępu 3 art. 311 K. H. muszą być akcje pokryte przynajmniej w jednej czwartej ich wartości nominalnej przed zarejestrowaniem spółki. Dopuszczalne są zatem ratalne wpłaty na akcje. Jeżeli w dniu bilansowania nie został wpłacony cały kapitał akcyjny, przewidziany statutem, to po stronie „Ma“ bilansu należy wstawić cały subskrybowany po myśli statutu kapitał (zgodnie z p. 1 art. 422 K. H.) z tym, że równocześnie po stronie aktywów uwidocznia się tę część kapitału akc., której akcjonariusze jeszcze nie wnieśli do kasy spółki — jako zobowiązanie akcjonariuszów pod nazwą np. *„Zaległe wpłaty na kapitał akc.“*, *„Subskrybenci“* i t. p.²); różnica pomiędzy tymi dwoma sumami przedstawia wartość faktycznie wpłaconego kapitału akcyjnego. Np.:

1) W bankach akcyjnych jest kapitał zakładowy unormowany prawem bankowym.

2) zob. *„Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy“*, str. 84.

Bilans

Subskrybenci . . . zł 100.000,—	Kapitał akc. . . . zł 250.000,—
---------------------------------	---------------------------------

Ta sama metoda ma być stosowana, gdy nastąpiło zwiększenie kapitału akcyjnego drogą nowej emisji akcji, lecz jeszcze nie został w całości wpłacony kapitał z nowej emisji — w dniu zestawienia bilansu. W inwentarzu należy podawać odrębnie kapitały akcyjne, pochodzące z różnych emisji np. kapitał akcyjny I emisji zł 250.000,—, kapitał akc. II emisji zł 100.000,—; osobno też kapitał akcyjny uprzywilejowany. Pożądane jest takie wyszczególnianie nawet w bilansach.

Przykład :

„Waleska“ Kopalnia Węgla Sp. Akc. wykazuje w bilansie z dnia 31. 12. 1932 r. :

Rachunek kapitału akcyjnego :

Akcje zakładowe	zł 1.875.000,—	
Akcje uprzywilejowane	„ 1.250.000,—	zł 3.125.000,—

W razie uchwalonej redukcji kapitału akcyjnego, gdy w dniu bilansowania zredukowany kapitał nie został jeszcze w całości lub częściowo wypłacony akcjonariuszom, należy w bilansie wpisać po stronie „Ma“ kapitał akcyjny już obniżony i w odrębnej pozycji kapitał przeznaczony do zwrotu pod nazwą np. „Kapitał akc. do zwrotu“, „Zaległy zwrot kapitału akc.“ lub „Akcjonariusze“ (jako wierzyciele spółki). Np. :

Bilans

Kapitał akc. (zre-	dukowany) . . . zł 300.000,—
Akcjonariusze . . .	„ 200.000,—

Zaległe wpłaty na kapitał zakładowy

Niewpłacone jeszcze przez subskrybentów raty na kapitał akcyjny należy umieścić w aktywach w odrębnej pozycji, jako „Zaległe wpłaty na kapitał akcyjny“. Również zaległe wpłaty udziałowców w spółce z ogr. odp. na kapitał dodatkowy występują w aktywach jako „Roszczenie o dopłatę“ (zob. str. 82).

Kapitały rezerwowe

W przedsiębiorstwie jednostkowym oraz w spółkach jawnej i komandytowej odpowiedzialność właściciela, wzgl. spółników jawnych (komplementariuszy) jest nieograniczona, co ma praktyczne znaczenie takie, że

gdy majątek przedsiębiorstwa jako takiego nie wystarczy na pokrycie jego zobowiązań, to musi być użyty na ten cel chociażby nawet cały prywatny (konsumcyjny) majątek właściciela, wzgl. spółników. Natomiast w spółkach akcyjnej i z ogr. odp. (udziałowej) odpowiedzialność spółników (akcjonariuszy, wzgl. udziałowców) jest ograniczona tylko do ich wkładów kapitałowych, wyrażonych wartością nominalną akcji wzgl. udziałów. Zatem maksymalną granicę odpowiedzialności tych spółek wobec wierzycieli stanowi suma kapitału zakładowego, t. j. akcyjnego, wzgl. udziałowego. Ażeby tę granicę odpowiedzialności podwyższyć przezorna gospodarka przedsiębiorstwa powinna się starać o to, ażeby zyski bilansowe nie były w całości rozdzielane pomiędzy spółników, lecz ażeby część ich pozostawała w przedsiębiorstwie na pokrycie ewentualnych przyszłych strat — możliwych, ale co do wielkości nieznanych. W ten sposób z tych nierozdzielonych zysków bilansowych, a także z innych jeszcze źródeł tworzy się dodatkowy kapitał własny pod nazwą kapitału rezerwowego, czy funduszu rezerwowego, czy rezerwy i przelicza go się odrębnie obok kapitału zakładowego, który jest niezmienny. Fakt, że ten kapitał rezerwowy jest także kapitałem własnym, ujawnia się przede wszystkim w chwili likwidacji przedsiębiorstwa, gdyż o ile nie został on zużyty na pokrycie zobowiązań, zostanie rozdzielony pomiędzy spółników na równi z kapitałem zakładowym.

Równoznaczne z tworzeniem rezerw jest pozostawienie w przedsiębiorstwie części czystego zysku przez przedsiębiorcę jednostkowego lub spółników jawnych i zwiększenie tym samym kapitału zakładowego.

Doniosłość tworzenia kapitału rezerwowego podkreśla ustawodawca, nakładając na spółki akcyjne obowiązek tworzenia tego kapitału — w art. 427 § 1 K. H.: „*Na pokrycie strat bilansowych należy tworzyć kapitał zapasowy, do którego przelewa się przynajmniej osiem od sta czystego zysku rocznego, dopóki kapitał ten nie osiągnie przynajmniej $\frac{1}{3}$ części kapitału akcyjnego*“.

Fundowana z mocy tego przepisu rezerwa jest więc przymusową, ustawową i ma nazwę kapitału zapasowego, a tworzyć ją należy przede wszystkim z czystego zysku bilansowego w sposób wyraźnie wskazany w cytowanym przepisie. Gdy zatem np. kapitał akcyjny spółki wynosi zł 270.000,—, a ostatni bilans roczny wykazał czystego zysku np. zł 30.000,—, to, jeszcze przed wydzieleniem z niego dywidendy dla spółników, wyeliminować trzeba przynajmniej — (można i więcej) 8%, t. j. zł 2.400,— celem zasilenia kapitału zapasowego. Tego rodzaju coroczne zasilenie kapitału zapasowego ma się odbywać tak długo, aż ta ustawowa rezerwa nie osiągnie przynajmniej $\frac{1}{3}$ części kapitału akc., w tym wypadku zł 90.000,—¹⁾.

Ten ustawowy kapitał rezerwowy może być zasilany także z innych źródeł, a §§ 2 i 3 art. 427 K. H. wskazują dodatkowe obligatoryjne źródła tego zasilania. § 2: „*Do kapitału zapasowego należy przelewać nadwyżki, osiągnięte przy wydawaniu akcji powyżej ich wartości nominalnej, a pozostałe po pokryciu kosztów wydawania akcji*“.

§ 3: *Również wpływają do kapitału zapasowego dopłaty, które uiszczają akcjonariusze w zamian za przyznanie szczególnych uprawnień ich dotych-*

¹⁾ Dla banków akcyjnych przewiduje prawo bankowe odmienną normę zasilania kapitału zapasowego.

czasowym akcją bez podwyższenia kapitału akcyjnego, o ile te dopłaty nie będą użyte na wyrównanie nadzwyczajnych odpisów lub strat“.

§ 2 tego artykułu poleca więc przelewać do kapitału zapasowego t. zw. nadwyżki emisyjne (agio), o ile nie zostały zużyte na pokrycie kosztów emisji akcji, a § 3 — dopłaty od akcji uprzywilejowanych. Na podstawie postanowień statutu lub uchwały walnego zebrania może być ten kapitał zapasowy zasilany jeszcze z innych źródeł np. z przedawnionych dywidend, wygranych i t. p.

§ 5 art. 427 wskazuje wyraźnie przeznaczenie kapitału zapasowego : „O użyciu kapitałów zapasowego i rezerwowych rozstrzyga walne zgromadzenie ; jednak części kapitału zapasowego w wysokości $\frac{1}{3}$ części kapitału akcyjnego można użyć jedynie na pokrycie strat bilansowych“.

Wynika z tego postanowienia, że ta część kapitału zapasowego, która odpowiada $\frac{1}{3}$ części kapitału akcyjnego, może być użyta jedynie tylko na pokrycie straty, wykazanej w zatwierdzonym bilansie — na podstawie uchwały walnego zgromadzenia, a jedynie nadwyżka ponad $\frac{1}{3}$ część kapitału akc. może być przez walne zgromadzenie przeznaczona na inne cele np. uzupełnienie dywidendy.

Spółka akc. może tworzyć obok ustawowej rezerwy (kapitału zapasowego) także inne rezerwy t. zw. dobrowolne ze specjalnym przeznaczeniem. Koncesja na tworzenie dobrowolnych rezerw jest zawarta w § 4 art. 427 : „Statut może przewidywać tworzenie pod nazwą rezerwowych jeszcze innych kapitałów na pokrycie szczególnych strat lub wydatków“. Te dobrowolne rezerwy, będące również kapitałami własnymi, mogą być tworzone także z czystego zysku, po zasileniu kapitału zapasowego, albo z zysków brutto, przed ustaleniem czystego wyniku (zysku lub straty), lub z innych źródeł np. przedawniona dywidenda, wygrana z losów i t. p., a cel ich powinien być w statucie określony.

Gerstner¹⁾ uważa, że rezerwy mogą być tworzone tylko z czystego zysku, zysku bilansowego, a nie z zysków brutto przed ustaleniem czystego wyniku. To zapatrywanie musi być uważane za zupełnie racjonalne, ponieważ bilans powinien wykazywać pełny zysk, a nie tylko jego pewną część — ale mimo to pewne rezerwy można tworzyć z zysków brutto np. fundusz emerytalny (zob. dalej).

Rezerwy dobrowolne mogą być przeznaczone, co zresztą wynika z cytowanego § 4 art. 427, na pokrycie szczególnych strat lub wydatków. Zatem mogą być tworzone rezerwy na pokrycie późniejszych strat na różnicach kursowych walut obcych, papierów wartościowych, wiarytelności i zobowiązań w walutach obcych, albo strat w następnych latach na nieściągalnych wiarytelnościach (straty takie bieżącego roku odpisuje się) lub innych strat, mogących wystąpić w późniejszych latach. Ponadto może być przeznaczeniem rezerw pokrywanie wydatków, przewidywanych, spodziewanych, w przyszłości np. uzupełnienie dywidendy do normalnej wysokości, na wypłatę emerytur, na rozszerzenie przedsiębiorstwa, na budowę, na kupno nowych maszyn, na wydatki według dyspozycji zarządu i t. p.

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 186.

Zależnie od swego przeznaczenia bywają też rezerwy różnie nazywane. Ważniejsze spotykane w bilansach rezerwy omówimy tu zgodnie z Gerstnerem¹⁾.

1) Rezerwy na cele dobroczynne, zapomogowe, a zwłaszcza na wypłatę emerytur pracownikom. T. zw. fundusz pensyjny tworzony bywa dlatego, że przedsiębiorstwo albo zobowiązało się wypłacać pracownikom w późniejszych latach emerytury (zwykle i pracownicy wpłacają do tego funduszu pewne składki²⁾), albo dobrowolnie, według swego uznania, chce wypłacać te emerytury. W tym drugim wypadku może być fundusz pensyjny uchwałą walnego zgromadzenia, wzgl. zmianą statutu przeznaczony na inny cel lub zlikwidowany. Ale fundusz pensyjny może stanowić odrębną jednostkę prawną, zarządzaną tylko przez przedsiębiorstwo, i wtedy może być w bilansie albo zupełnie pominięty albo równocześnie wykazany w aktywach jak i pasywach (pozycje wyrównawcze).

Należna kiedyś pracownikom emerytura powinna w odpowiednich częściach obciążać każdy rok bieżący, na równi z bieżącymi płacami. Dotowanie zatem tej rezerwy powinno się odbywać z zysków brutto przed wykazaniem czystego wyniku, a nie dopiero z ewentualnego czystego zysku — zwłaszcza, że może nie być wykazany czysty zysk.

2) Fundusz odnowienia w odróżnieniu od odpisów w formie pozycji szacunkowej (zob. str. 72-73), jest zasilany z zysku bilansowego i służy na pokrycie wydatków (nie strat) związanych z zastąpieniem starych środków inwestycyjnych (n. p. maszyn) nowymi.

3) Fundusz delcredere i fundusz gwarancyjny. Fundusz delcredere, w odróżnieniu od delcredere (del credere), jako pozycja szacunkowej (zob. str. 77), służy do pokrycia przyszłych strat na dłużnikach niewypłacalnych. — Gdy jednak odpisy na zaistniałe już straty skutkiem nieściągalności pretensji przewyższają te straty to pozycja szacunkowa staje się częściowo rezerwą, ale zasiloną z zysków brutto.

Fundusz gwarancyjny jest tylko wtedy rezerwą, jeśli stworzony został na wydatki, które w przyszłości wystąpić mogą z tytułu zobowiązań gwarancyjnych.

4) Rezerwy ubezpieczeniowe (samoubezpieczeniowe) są rezerwami na wydatki, które w przyszłości mogą być spowodowane różnymi szkodami, np. pożarem.

5) Fundusz dyspozycyjny o nieokreślonym przeznaczeniu; pozostaje on do dyspozycji zarządu na pokrycie strat lub wydatków według jego uznania.

6) Rezerwy dywidendowe mają na celu nadanie dywidendzie charakteru stałości, niezależnej od czystego zysku.

7) Rezerwa na umorzenie ewentualnych premii (agio), wypłacanych przy wykupnie obligacji ponad ich wartość nominalną. Gdyby takiej rezerwy nie utworzono, mają być te premie odpisane na stratę w tym roku, w którym je wypłacono i to bez względu na to, czy

¹⁾ Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 189.

²⁾ Wobec obowiązkowych ubezpieczeń społecznych jest obecnie w Polsce tworzenie funduszu pensyjnego nieaktualne.

rachunek strat i zysków zamknie się zyskiem czy stratą¹⁾. Ostatnie zdanie p. 5) art. 422 K. H.: „*premie ponad wartość nominalną, wypłacane przy wykupie obligacyj, powinny być potrącone z zysku tego roku, w którym następuje spłata obligacyj, albo ze specjalnych rezerw*“.

W bilansach spotyka się jeszcze inne rezerwy, np. na pokrycie spodziewanych, a jeszcze nie wymierzonych podatków, na pokrycie możliwych strat kursowych, na pokrycie kosztów, procesowych, jeszcze nie ustalonych, na cele dobroczynne, na podwyższenie kapitału zakładowego, fundusz amortyzacyjny zasilany z czystego zysku (w przeciwieństwie do pozycji szacunkowej) i t. p.

Sp. Akc. „Kolej Elektryczna Łódzka“ wykazuje w swoim bilansie z dnia 31. 12. 1930 r. następujące kapitały rezerwowe przy kapitale akc., wynoszącym zł 20.250.000,— :

<i>kapitał zasobowy (czyli zapasowy)</i>	<i>zł 526.000,—</i>
<i>kapitał amortyzacyjny</i>	<i>„ 3.098.000,—</i>
<i>fundusz dyspozycyjny</i>	<i>„ 276.000,—</i>
<i>fundusz odnowienia</i>	<i>„ 276.000,—</i>
<i>fundusz budowlany</i>	<i>„ 276.000,—</i>

Wszystkie te rezerwy tworzone są z czystego zysku, co widoczne jest z uchwały walnego zgromadzenia z dnia 7 lipca 1931, mocą której z zysku bilansowego za rok 1930, wynoszącego zł 3.379.154,39, przeznaczono na dalsze zasilenie :

<i>kapitału zasobowego</i>	<i>zł 650.000,—</i>
<i>kapitału amortyzacyjnego</i>	<i>„ 818.000,—</i>
<i>funduszu odnowienia</i>	<i>„ 85.000,—</i>
<i>funduszu dyspozycyjnego</i>	<i>„ 85.000,—</i>

Zasadniczo mają być użyte rezerwy dobrowolne (specjalne) na ten cel, na jaki zostały stworzone tak, że straty specjalne, dla których istnieją odpowiednie rezerwy, zostają pokryte z tych rezerw przed wykazaniem ostatecznego wyniku bilansowego (te straty nie występują w rachunku strat i zysków). Ale na pokrycie straty bilansowej muszą być w ostatecznym rezultacie użyte nawet rezerwy dobrowolne, gdyż użycie kapitału zakładowego na pokrycie strat jest dopuszczalne dopiero po wyczerpaniu wszelkich rezerw. Kon²⁾ wypowiada twierdzenie, że strata bilansowa może i powinna być pokryta z kapitałów rezerwowych (prima facie) fakultywnie stworzonych. Kapitał zapasowy powinien być użyty po wyczerpaniu kapitałów rezerwowych. Dopiero po wyczerpaniu kapitałów rezerwowych powstaje niedobór, który pokryć należy kapitałem zapasowym.

Z istoty swej kapitał zapasowy i kapitały rezerwowe (specjalne), jako kapitały własne, mają się znaleźć w bilansie po stronie pasywów, obok kapitału zakładowego, i to każda rezerwa w odrębnej pozycji. Taki postulat stawia też p. 1) art. 422 K. H.: „*Kapitał akcyjny i fundusze zapasowe i rezerwowe wszelkiego rodzaju umieszcza się w pasywach*“.

Dla spółek z ogr. odp. Kodeks Handlowy nie zawiera żadnych przepisów w sprawie obowiązku tworzenia kapitału zapasowego ani też w sprawie

¹⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 252.

²⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 266.

tworzenia dobrowolnych rezerw, ale poleca istniejące ewentualnie rezerwy umieszczać w bilansie po stronie pasywów. P. 1) art. 247: „*Kapitał zakładowy i wszelkiego rodzaju fundusze zapasowe i rezerwowe umieszcza się w pasywach*“.

Rezerwy, jako kapitały własne, mają pokrycie, zabezpieczenie w aktywach (są ulokowane w składnikach majątkowych) w ogóle jak i kapitał zakładowy — więc do zrealizowania rezerw można użyć jakiegokolwiek składnika majątkowego np. gotówki, papierów wartościowych, towarów i t. p. Można jednak dla rezerw stworzyć specjalne pokrycie, przeznaczając na ten cel specjalne składniki majątkowe, które tym samym zostają wyłączone z obrotu. Nadają się do tego najlepiej nieruchomości i papiery wartościowe, które i w bilansie powinny być w aktywach odrębnie wymienione np. „*Papiery wartościowe na pokrycie kapitału zapasowego*“ (zob. str. 85). N. p. *Bank Cukrownictwa, Sp. Akc. w Poznaniu*¹⁾ wykazuje w bilansie z 31. 12. 1931 r. w pasywach „*Kapitał zapasowy zł 3.115.000,— a w aktywach „Papiery wartościowe ustawowego kapitału zapasowego zł 1.093. 594,93*“.

To specjalne zabezpieczenie kapitału rezerwowego ma ten skutek, że dany składnik majątkowy przeznaczony na zabezpieczenie, nie może być użyty do obrotu, jak długo nie zajdzie potrzeba wykorzystania kapitału rezerwowego, kryje w sobie jednak niebezpieczeństwo straty na danym składniku majątkowym np. przy nagłym spadku kursu papierów wartościowych służących na zabezpieczenie, których z powodu ich „*unieruchomienia*“, nie można było przed tym spadkiem kursu spieniężyć. Nadto dla przedsiębiorstwa jest rzeczą niekorzystną jeżeli pewne składniki majątkowe, zwłaszcza znacznej wartości, skutkiem usunięcia z obrotu stają się nieproduktywne. Zdaniem Gertnera²⁾ można w ten sposób lokować tylko mniejsze rezerwy, a unikać tej praktyki przy dużych rezerwach.

Stern³⁾ rozróżnia następujące rezerwy :

- A. 1. Zyskowe — gdy się je tworzy z zysków ; obojętne czy z zysków brutto, czy z zysku netto,
- 2. Kapitałowe — tworzone z innych źródeł, n. p. z nadwyżek emisyjnych, z dopłat do akcji uprzywilejowanych, z przedawnionej dywidendy i t. p.
- B. 1. O ogólnym pokryciu w aktywach.
- 2. O specjalnym pokryciu w aktywach.
- C. 1. Przymusowe (ustawowe) — na pokrycie strat bilansowych.
- 2. Dobrowolne (statutowe, specjalne) — na pokrycie strat specjalnych.

Jak wielkie powinny być tworzone rezerwy zależy przede wszystkim od rodzaju przedsiębiorstwa i jego gospodarki. W każdym razie powinien

1) Prawo bankowe art. 5 zobowiązuje banki do lokowania przynajmniej połowy kapitału zapasowego w papierach wartościowych posiadających bezpieczeństwo prawne.

2) Gerstner, Bilanz-Analyse, str. 187.

3) Stern, Buchhaltungs-Lexikon 1927 r. t. II, str. 273.

zachodzić odpowiedni stosunek pomiędzy rezerwami a kapitałem zakładowym, wzgl. wszystkimi kapitałami pracującymi w przedsiębiorstwie, zatem i kapitałami obcymi. Art. 427 K. H. uzależnia wysokość kapitału zapasowego tylko od kapitału zakładowego, lecz postulat gospodarczy, zdaniem Nicklisch¹⁾, wymaga, ażeby wysokość rezerwy regulować według stanu tak kapitałów własnych jak o obcych.

Cicha rezerwa

Oprócz rezerw odpowiednio w księgach przerachowywanych i uwidoczni-onych w bilansach występują w każdym prawie przedsiębiorstwie rezerwy ciche (ukryte, nieujawnione). Powstają one w ten sposób, że albo aktywa (składniki majątkowe) podane zostały w bilansie z wartością niższą od ich wartości rzeczywistej, albo pasywa (długi) wstawiono do bilansu z wartością wyższą od faktycznej. W jednym i drugim wypadku będzie wskazany zysk bilansowy mniejszy, względnie strata bilansowa większa od rzeczywiście osiągniętego zysku, wzgl. poniesionej straty. Najczęściej powstają te ciche rezerwy skutkiem za wielkich odpisów na umorzenie inwestycji (na istnienie cichej rezerwy wskazuje np. składnik inwestycyjny z wartością 1 zł pro memoria) i t. p.; ten sam skutek ma np. przeliczenie długów w walucie obcej po kursie wyższym od kursu w dniu bilansowym. Kon²⁾ wyjaśnia, że „nie stanowi cichej rezerwy wypadek, gdy przedmioty przeznaczone do obrotu, bilansuje się po cenie kosztów własnych, chociażby cena rynkowa lub giełdowa w dniu bilansowym była wyższą. Zysk nieosiągnięty (potencjonalny) nie jest jeszcze cichą rezerwą i w żadnym razie nie powinien być ujawniony“.

Istniejąca cicha rezerwa ujawnia się dopiero z chwilą spieniężenia składnika majątkowego za nisko wycenionego w bilansie, wzgl. spłaty długu za wysoko ustalonego.

Ciche rezerwy są rezerwami w dosłownym znaczeniu i powiększają kapitały własne — wobec czego, w razie likwidacji przedsiębiorstwa zostają ujawnione i przypadają właścicielowi, wzgl. spółnikom podobnie jak kapitał zakładowy i rezerwy jawne.

Ciche rezerwy powstają bądź mimowolnie, bądź bywają tworzone rozmyślnie celem uniemożliwienia rozdzielenia całego czystego zysku pomiędzy spółników, a stworzenia większych rezerw. Normy prawne odnoszące się do wyceniania składników majątkowych przy bilansowaniu, mają na celu między innymi ochronę spółników przed uszczuplaniem ich udziałów w zyskach; ze stanowiska ustawy o podatku dochodowym tworzenie cichych rezerw jest niedopuszczalne ze względu na nieujawnianie w ten sposób rzeczywistego zysku.

---

¹⁾ Nicklisch, Zeitschrift für Handelswissenschaft u. Handelspraxis z r. 1931, strona 1.

²⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 248.

Pozycje szacunkowe (korygujące) a kapitały rezerwowe

Po omówieniu rezerw wypada jeszcze raz zająć się pozycjami szacunkowymi, zwanymi błędnie rezerwami szacunkowymi, kapitałami lub funduszami szacunkowymi, rezerwami niewłaściwymi i t. p. Przypominam (zob. str. 72 i 74), że pozycje szacunkowe aktywne mają jedynie na celu sprostowanie za wysokich kapitałów i odwrotnie pozycje szacunkowe pasywne korygują za wysokie wartości składników majątkowych. Zatem, do pozycji szacunkowych aktywnych należy omówiony już poprzednio dyskont od trat lub akceptów (zob. str. 74), a do pozycji szacunkowych pasywnych należą :

a) Amortyzacja inwestycji (zob. str. 31). Uważać należy za zupełnie niewłaściwą praktykę tworzenia rezerwy amortyzacyjnej i zasilania jej z zysku bilansowego, zamiast wstawienia w pasywach pozycji szacunkowej „amortyzacja inwestycji“, gdyż wtedy przedkłada się walnemu zgromadzeniu bilans nierealny, nie uwzględniający odpisów na umorzenie za ostatni rok, i wykazujący tym samym za wysoki zysk bilansowy do rozdziału lub za małą stratę bilansową.

b) Dyskont od rymes (zob. str. 72).

c) Delcredere wiarytelności wekslowych i ksiązkowych (zob. str. 73).

Żadna z tych pozycji szacunkowych nie przedstawia zatrzymanych w przedsiębiorstwie zysków lub dochodów, nie stanowi więc powiększenia kapitałów własnych w przeciwieństwie do rezerw. Rezerwy tworzy się na pokrycie przyszłych, nieznanych z góry, nieustalonych strat lub wydatków, a pozycje szacunkowe przedstawiają straty już powstałe, znane co do ich wysokości. Pozycje szacunkowe wstawia się do bilansu bez względu na to, czy wykazany zostanie zysk bilansowy, czy strata bilansowa, podczas gdy rezerwy tworzy się najczęściej dopiero z zysku bilansowego.

Ale pozycje szacunkowe mogą się stać częściowo rezerwami ; gdy np. odpisy od inwestycji przewyższają faktyczne ich zużycie, to ta nadwyżka odpisów ponad rzeczywiste zużycie przedstawia rezerwę ; dlatego dość trudno z bilansu wywnioskować, czy dana pozycja szacunkowa nie przedstawia zarazem rezerwy cichej.

Wyroki N. T. A. stwierdzają odrębność pozycji szacunkowych i rezerw :

Wyrok N. T. A. z 2. 10. 1929 r. (L. rej. 3745/27) : „*Odpisanie na straty części wiarytelności, wywołane zmniejszeniem się wartości teje w dacie bilansu, nie ma nic wspólnego z utworzeniem funduszu rezerwowych, o których mowa w przepisie art. 21 ust. 2 ustawy o podatku dochodowym*“.

Wyrok N. T. A. z 12. 3. 1930 r. (L. rej. 3609/27) : „*Okoliczność, że spółka akcyjna wątpliwe należności spisała na straty przy uznaniu rachunku sum przechodnich, a nie rachunków osobistych dłużników, sama przez się nie uzasadnia wniosku o stworzeniu funduszu rezerwowego w rozumieniu ust. 2 art. 21 ust. o pod. doch.*“.

Wyrok N. T. A. z dnia 9. 10. 1931 r. (L. rej. 1401/29) :

„*Sumy, odłożone na wyrównanie prawdopodobnych i dających się przewidzieć strat, należą do wydatków potrącalnych przy obliczaniu dochodu z*

przedsiębiorstw, prowadzących prawidłowe księgi handlowe, a opodatkowanych na zasadach art. 17 ustawy o pod. dochodowym.

Wyrok N. T. A. z 22. 6. 1931 r. (L. rej. 5076/28) : „Okoliczność, że pozycja bilansowa służy na pokrycie różnic kursowych, sama przez się nie uzasadnia jeszcze skwalifikowania jej jako rezerwy, doliczanej do zysków bilansowych“. Uzasadnienie tego wyroku jest następujące : „Tak zwane różnice kursowe bowiem nie zawsze mają charakter sum, przeznaczonych na utworzenie funduszu rezerwowego, co już choćby stąd wynika, że — jak to trafnie wyjaśnia § 43 alin. 5 rozp. wyk. do ustawy z dnia 14. 5. 1921 r. poz. 928 Dz. Ust. za fundusz rezerwowy uważa się z reguły sumy, nagromadzone z nadwyżek bilansowych, a stanowiące właściwe powiększenie majątku, nie jest zaś — w myśl dalszej alinea tego paragrafu — dochodem funduszu, służący tylko do pokrycia już istniejących zobowiązań.

Błędny byłoby zatem uważać pewną pozycję za rezerwę z tego tylko powodu, że służy ona na pokrycie różnic kursowych i dopiero dokładne ustalenie jakości i przeznaczenia tej pozycji pod kątem widzenia wspomnianych wyżej kryteriów zasadniczych może dostarczyć niezbędnego materiału faktycznego do rozstrzygnięcia wątpliwości, nasuwających się przy ocenie takiej pozycji bilansowej. Zbędny jest przy tym dodawać, że do ustalenia takiego mają zastosowanie wszelkie postanowienia art. 58 i 63 ustawy“.

Wyrok N. T. A. z dnia 24. II. 1936 r. (L. rej. 299/33) :

„Rachunek przejściowy nie jest rachunkiem funduszu zapasowego — ani rezerwą“.

„Odsetki nie wypłacone w terminie mogą być zapisane na rachunek przejściowy w pasywach“.

Wyrok N. T. A. z dn. 31. I. 1935 r. L. rej. 11316/32) :

„Wpłaty na „fundusz odnowienia“, dokonywane niezależnie od odpisu na zużycie, stanowią niepotracalną rezerwę.

Wyrok N. T. A. z dnia 28. I. 1935 r. L. rej. 9498/32) :

„Okoliczność, że fundusz emerytalny spółki akcyjnej, na którego oprocentowanie dokonywane są przez spółkę periodyczne wpłaty, nie posiada odrębnej osobowości prawnej, nie wyklucza uznania tych wpłat za pozycje potracalne“.

Na podstawie Rozporządzenia Prezydenta R. P. z 22. 3. 1928 r. o przerachowaniu bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych (Dz. U. Nr 38, poz. 352) miały być bilanse brutto z dnia 1 lipca 1928 r. przerachowane na złote, określone w rozporządzeniu Prezydenta R. P. z dnia 13 października 1927 r. (Dz. U. Nr 88), przy czym wszelkie inwestycje miały być przeliczone najwyżej po 172 zł (z r. 1924), należności i zobowiązania w złotych w złocie (z r. 1924) miały być wstawione w pełnej wartości w złotych z r. 1927, a należności i zobowiązania w walutach obcych obliczone po przeciętnym kursie z dnia poprzedzającego dzień 1 lipca 1928 roku. Nadwyżka bilansowa, powstała skutkiem tego przerachowania, miała być użyta przede wszystkim na pokrycie strat bilansowych lat ubiegłych, a pozostała jej reszta przelana do kapitału amortyzacyjnego. Stąd w bilansach różnych przedsiębiorstw amortyzacja inwestycji, umieszczona po stronie pasywów, przedstawia częściowo właściwą rezerwę amortyzacyjną, a więc kapitał własny. Wartość tej rezerwy można wypośredkować w przybliżeniu przez porównanie amortyzacji z bilansu za rok 1928 z amorty-

zaciąg z bilansu z r. 1927 — uwzględniając jednak odpisy za r. 1928 wg. r-ku strat i zysków.

Przykład: *Centrala Rolników, Sp. Akc. w Poznaniu wykazywała Fundusz amortyzacyjny w bilansie z dnia 31 grudnia 1928 r. w sumie* zł 160.843,79
a w bilansie z dnia 31 grudnia 1927 w sumie „ 64.214,21

Różnica w sumie zł 96.629,58

powstała częściowo z odpisu od inwestycji za r. 1928 (wg. r-ku

strat i zysków)

„ 52.835,29

a reszta zł 43.794,29

z przerechowania bilansu brutto z dnia 1 lipca 1928 r.

Wynik bilansowy

Ostateczny wynik działalności przedsiębiorstwa w ciągu roku obrotowego jest albo nadwyżką wszystkich osiągniętych (w przedsiębiorstwie zysków surowych (brutto) ponad wszystkimi stratami i przedstawia się jako t. zw. czysty (netto) zysk, albo nadwyżką wszystkich strat ponad zyskami surowymi i występuje jako czysta strata. Jeżeli w danym przedsiębiorstwie nie prowadzono księgowości lub zastosowano tylko księgowość t. zw. pojedynczą to to wypośrodkowanie ostatecznego wyniku (czystego zysku lub czystej straty) jest możliwe tylko przez sporządzenie inwentarza: mianowicie w t. zw. „zestawieniu“ przez porównanie kapitału własnego ustalonego na końcu roku obrotowego (czystego majątku końcowego) z kapitałem własnym, stwierdzonym na początku roku (czystym majątkiem początkowym) okazuje się albo nadwyżka pierwszego, albo nadwyżka drugiego (zob. str. 78). W pierwszym wypadku nastąpiło zwiększenie się kapitału własnego, przyrost jego, czyli osiągnięty został ostateczny zysk, czysty zysk; w drugim wypadku ujawniło się zmniejszenie kapitału własnego, okazał się ubytek jego, czyli powstała ostateczna strata, czysta strata. Jakie w obu wypadkach osiągnięte były w przedsiębiorstwie w ciągu roku zyski surowe a jakie straty surowe, nie da się stwierdzić, wiadomo tylko, że w pierwszym wypadku przeważały zyski ponad stratami, w drugim odwrotnie.

Jeżeli natomiast prowadzono w przedsiębiorstwie księgowość t. zw. podwójną, to oprócz wykazania w inwentarzu — w sposób podany wyżej — ostatecznego wyniku zostanie on poraz drugi wypośrodkowany na rachunku strat i zysków przez zestawienie wszystkich zysków surowych (Ma) i wszystkich strat surowych (Winien) — nadwyżka jednych lub drugich przedstawia czysty zysk lub czystą stratę, zgodną z ostatecznym wynikiem, — wykazaną w zestawieniu inwentarzowym.

Ostateczny wynik musi wystąpić także w bilansie bądź w postaci zwiększonego kapitału własnego, gdy osiągnięto czysty zysk, wzgl. w postaci zmniejszonego kapitału własnego, gdy poniesiono ostateczną stratę — metoda stosowana w przedsiębiorstwach jednostkowych (zob. str. 79) — bądź w odrębnych pozycjach: czysty zysk (zysk bilansowy) po stronie pasywów, czysta strata (strata bilansowa) po stronie aktywów — metoda

stosowana w spółkach (zob. str. 80). Wstawienie w bilansie czystego zysku po stronie pasywów jest powodowane tym, że bilans musi się zająć z rachunkiem strat i zysków (czystym zyskiem obciąża się rachunek strat i zysków a uznaje bilans) i że czysty zysk jest częścią kapitału własnego, zatem występuje w bilansie po tej samej stronie co inne kapitały własne, t. j. kapitał zakładowy i rezerwy.

Przeciwnie czysta strata występuje w bilansie po stronie aktywów celem wyrównania saldem obu stron bilansu, następnie jako zająć z rachunkiem strat i zysków (rachunek strat i zysków uznaje się czystą stratą, a bilans obciąża się nią) i wreszcie jako pozycja korygująca kapitały własne — skoro czysta strata jest pomniejszeniem kapitałów własnych, a nie zostały one umniejszone w bilansie (po stronie pasywów), to ona musi być wpisana po stronie przeciwnej (po stronie aktywów).

W ten sposób ma być wykazany bilansowo cały ostateczny wynik — czysty zysk przed jego podziałem, czysta strata przed jej pokryciem n. p. kapitałem zapasowym. Niedopuszczalne jest więc wykazywanie w bilansie dywidendy już wydzielonej i rezerw już powiększonych o odpowiednie przelew z czystego zysku (bilans netto w odróżnieniu od bilansu brutto).

Ostateczny wynik należy podać w bilansach spółek akcyjnych i spółek z ogr. odp. z mocy ustawy w odrębnej pozycji; art. 247 p. 3 i art. 422 p. 4: „zysk lub stratę wykazuje się w bilansie jako osobną pozycję“.

Zysk bilansowy jest podstawą do wymiaru podatku dochodowego wtedy, gdy zamknięcie rachunkowe zostało dokonane prawidłowo (zgodnie z zasadami bilansowania) i gdy bilans został zatwierdzony przez walne zgromadzenie. W tym sensie wydał N. T. A. wyrok z dn. 21. 11. 1927 r. (L. rej. 3436/25): „Dla ustalenia zysku bilansowego w rozumieniu przepisu art. 21 ustawy o podatku dochodowym wynika, że musi być miarodajne prawidłowo dokonane i zatwierdzone zamknięcie rachunkowe, a zatem zmiana wartości remanentów przez władzę wymiarową, będzie uzasadniona tylko wówczas, gdy oszacowanie tej wartości nie będzie zgodne z prawidłami należytego bilansowania“.

Przykład: Bilans z 31. 12. 1932 r. firmy „Waleska Kopalnia Węgla“, Sp. Akc. wykazuje na końcu aktywów:

r-k strat i zysków:

straty poniesione z lat 1924—1927 i 1930	zł 2.382.907,78
od tego przeniesienie zysku z lat 1928, 1929	
i 1931	„ 20.940,55 zł 2.361.969,23

a na końcu pasywów:

r-k strat i zysków:

zysk za rok 1932	zł 119,24
------------------	-----------

§ 5 rozporz. z 20 kwietnia 1934 r. (zob. str. 14): „Czysty zysk lub strata pozostałe z lat ubiegłych powinny być wykazane w bilansie w oddzielnej pozycji“.

Art. 253 K. H. (spółka z ogr. odp.): „Jeżeli bilans, sporządzony przez zarząd, wykaże straty, przewyższające sumę kapitałów zapasowego i rezerwowych oraz połowę kapitału zakładowego, wówczas zarząd obowiązany jest bezzwłocznie zwołać zgromadzenie spółników celem powzięcia uchwały co do dalszego istnienia spółki“.

Art. 430 K. H. (spółka akcyjna): „Jeżeli bilans, sporządzony przez zarząd, wykaze stratę, przewyższającą sumę kapitałów zapasowego i rezerwowych; oraz jedną trzecią część kapitału akcyjnego, wówczas zarząd obowiązany jest bezwzględnie zwołać walne zgromadzenie celem powzięcia uchwały co do dalszego istnienia spółki“.

SUMY PRZECHODNIE

Wszystkie pozycje bilansowe mają charakter przechodni ponieważ przedstawiają te wartości roku ubiegłego, które wystąpią także w roku bezpośrednio następnym; wartości, które nie mają żadnego wpływu na działalność przedsiębiorstwa w nowym roku nie mogą być wciągnięte do bilansu roku bezpośrednio poprzedniego. Zatem wszelkie pozostałości gotówki, papierów wart., towarów, ruchomości i t. p. oraz stan kapitałów własnych i obcych w dniu zamknięcia jednego roku, są zarazem pierwszym zasileniem przedsiębiorstwa w roku bezpośrednio następnym.

Są jednak pozycje bilansowe, w których występuje charakter przechodni w sposób szczególnie wybitny i dlatego nazywane są „pozycjami przechodnimi“ lub „sumami przechodnimi“ (także pozycjami regulacyjnymi, lub, „interimowymi“ lub antycypacjami).

Chodzi tu o różne wydatki i dochody, które podzielić można na dwie grupy¹⁾:

1) takie, które wystąpiły w roku ubiegłym, ale należą w całości lub części do okresu następnego lub okresów następnych;

2) takie, które wystąpią dopiero w roku następnym, lub w latach następnych, lecz w całości lub części należą do roku ubiegłego.

Obie te grupy wydatków i dochodów muszą być uwzględnione w bilansie, jeżeli ma być wykazany właściwy wynik bilansowy (zysk lub strata).

Szczegółowo przedstawiają się te wydatki i dochody w sposób następujący:

1) Wydatki z tytułu odsetek, prowizji, dzierżawy, poborów, robocizny, podatków i t. p. wypłaconych wzgl. przyznanych już w roku bieżącym, jakkolwiek przypadają do zapłaty dopiero w roku następnym (przedpłaty przedsiębiorstwa) — nie mogą obciążać roku bieżącego t. zn. nie mogą powiększać strat roku bieżącego i dlatego muszą być przeniesione (przerzucone) na rok następny w ten sposób, że pomieszcza się je w bilansie w aktywach, skutkiem czego zysk bilansowy nie zostaje o te wydatki uszczuplony; w nowym roku przejdą te wydatki (te sumy przechodnie) na rachunek strat i zysków i zmniejszą ostateczny zysk, wzgl. zwiększą ostateczną stratę nowego roku.

2) Dochody z tytułu odsetek, prowizji, dzierżawy i t. p., które dotyczą dopiero roku następnego (należą się za rok następny), a wpłynęły wzgl. przyznane zostały przedsiębiorstwu już w roku bieżącym (przedpłaty obce), nie mogą podwyższać zysku bilansowego roku bieżącego, dlatego uwidocznione być mają w bilansie po stronie pasywów; w roku następnym przejdą

¹⁾ Haar, Das Wesen der transitorischen Posten, str. 40.

ostatecznie na rachunek strat i zysków, a tym samym wpłyną na zwiększenie czystego zysku wzgl. zmniejszenie czystej straty.

3) Dochody z tytułu odsetek, prowizji, dzierżawy i t. p., które należy się przedsiębiorstwu za rok bieżący, a jeszcze nie wpłynęły i wpłyną dopiero w roku następnym (zaległości obce), mimo to podwyższają zysk bilansowy roku bieżącego i dlatego należy je pomieścić w bilansie w aktywach; faktyczny wpływ tych dochodów w roku następnym nie wpłynie na ostateczny wynik tego roku, lecz tylko spowoduje skasowanie sum przechodnich.

4) Wydatki z tytułu odsetek, prowizji, dzierżawy, poborów, robocizny, podatków i t. p., które miały być w roku bieżącym wypłacone (miały obciążać rok bieżący), a nie zostały faktycznie wypłacone, lecz wypłata ich nastąpi dopiero w roku następnym (zaległości przedsiębiorstwa), muszą być pomieszczone w bilansie po stronie pasywów, ażeby w ten sposób zmniejszyć nimi zysk bilansowy; gdyby ich tu nie wstawiono, byłby wykazany zysk bilansowy niesłusznie za wielki. Poniesione (wypłacone) faktycznie te wydatki w nowym roku powodują tylko skasowanie (zlikwidowanie) sum przechodnich, a nie wpływają zupełnie na ostateczny wynik tego nowego roku.

Uwzględnienie w bilansie wszystkich tych czterech grup wydatków i dochodów ma zatem na celu ustalenie gospodarczo prawidłowego wyniku danego okresu.

Do sum przechodnich zaliczane bywają także dyskonty od rymes, jako antycypacje bierne, a dyskonty od trat (akceptów), jako antycypacje czynne (zob. str. 72 i 74); jest to jednakże zapatrywanie niesłuszne, ponieważ dyskonty od rymes i trat wstawione do bilansu, mają na celu zmniejszenie wartości nominalnej tych weksli (składników maj. obrot. wzgl. kapitałów obcych), są więc typowymi pozycjami szacunkowymi¹⁾, podczas gdy sumy przechodnie „przerzucają“ wydatki i dochody z jednego roku do drugiego (natomiast dyskonty nie są wydatkami ani dochodami). Ponadto dyskonty bilansowe od rymes (w pasywach) nie mają zupełnie pokrycia w aktywach, gdyż one mają na celu tylko zmniejszenie aktywów, natomiast sumy przechodnie bierne mają, podobnie jak rezerwy, pełne pokrycie w składnikach majątkowych np. otrzymane odsetki za rok następny w sumie zł 500,— mają pełne pokrycie w gotówce zł 500,— (aktywa), która z tego tytułu wpłynęła, lub zaległe za rok ubiegły odsetki (antycypacja bierna) w sumie zł 300,— mają pokrycie w gotówce tej samej wysokości, przeznaczonej na wypłatę, lub w innych składnikach majątkowych, które zostaną następnie zrealizowane celem zapłaty tych odsetek.

Szczególniejsze omówienie należy się zaległym wydatkom i zaległym dochodom. Wydatki n. p. z tytułu podatków, świadczeń społecznych i t. p. powinny być zgodnie z zasadami prawidłowej księgowości, zaksięgowane w dniu ich płatności, chociażby faktycznie nie zostały zapłacone: obciążyć konto wydatków (konto podatków, konto świadczeń społecznych i t. p.), a uznać wierzycieli (Kasę Skarbową, Ubezpieczalnię

¹⁾ Haar, Das Wesen der transitorischen Posten, str. 85.

Spółczną i t. p.). Jeżeli w dniu bilansowym ten wydatek nie został jeszcze uskuteczniiony, czyli jest zaległy, znajdzie się jako zwyczajny dług w pasywach bilansu w pozycji „wierzyciele“ (Kasa Skarbowa, Ubezpieczalnia Społeczna). Takie postępowanie jednak nie bywa w praktyce prawie zupełnie stosowane t. zn., że wydatków jeszcze faktycznie nie poniesionych w ciągu roku się nie księguje lecz dopiero w dniu bilansowym ustala się na podstawie dokumentów (rachunków, nakazów płatniczych i t. p.) zaległe wydatki, wyszczególniając je pod nazwą „Sumy przechodnie“ w inwentarzu (pasywa), a wpisując w bilansie pod tą samą nazwą sumarycznie.

Podobnie dochody powinny być z chwilą ich płatności odpowiednio zaksięgowane, chociaż jeszcze faktycznie nie wpłynęły n. p. odsetki, prowizje, dzierżawa i t. p. : dłużników obciążyć, konto odsetek, konto dochodów z nieruchomości itp. uznać. Jeżeli w dniu bilansowym dochody te jeszcze zalegają (jeszcze nie wpłynęły), to wystąpią w bilansie w aktywach pod pozycją „Dłużnicy“. — Ale i tutaj praktyka najczęściej nie stosuje się do tego postulatu księgowości t. zn. nie księguje w ciągu roku zaległych dochodów przede wszystkim ze względów podatkowych. Dopiero w dniu bilansowym ustala się zaległe dochody i wprowadza tak w inwentarzu jak i w bilansie do „Sum przechodnich“.

§ 78 (5) rozp. wykon. do Ord. Pod. (przedsiębiorstwa, prowadzące uproszczone księgi) : „Przy zamykaniu ksiąg należy uwzględnić spodziewane przychody oraz nie poniesione koszty, które jeszcze nie nastąpiły, ale odnoszą się do danego roku operacyjnego“.

Pewne wydatki, poniesione w jednym roku, powinny obciążać nie jeden tylko rok, lecz kilka lat następnych, ponieważ posłużyły do ułatwienia działalności przedsiębiorstwa w tych latach. Przykładem na taki wydatek są koszty związane z organizacją nowego przedsiębiorstwa, wzgl. rozszerzeniem już istniejącego. Gdyby wszystkie te koszty t. zw. organizacyjne uważało się za stratę pierwszego roku, to przedsiębiorstwo nie mogłoby wykazać żadnego zysku. Dlatego rozkłada się koszty organizacyjne (koszt propagandy i reklamy, opłaty stemplowe, opłaty komunalne, koszty notarialne, ewentualnie adwokackie i wynagrodzenia za czynności związane z założeniem¹⁾ na kilka lat w drodze corocznego odpisywania. Dla spółek akcyjnych dopuszcza art. 422 p. 2) K. H. rozkładanie tych kosztów na 5 lat : „Koszty organizacji przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu przedsiębiorstwa można wykazać w aktywach pod warunkiem umorzenia ich w ciągu najwyżej pięciu lat“. Zatem co roku można odpisywać najmniej $\frac{1}{5}$ część z tym, że niezamortyzowane jeszcze koszty muszą być wstawione do aktywów w bilansie. Nie ma żadnej przeszkody stosowania tu metody pośredniej, wstawiając przez cały pięcioletni okres do bilansu w aktywach całą sumę kosztów organizacyjnych, a w pasywach jako pozycję szacunkową odpisy, zwiększające się z każdym rokiem o $\frac{1}{5}$ część kosztów.

Przykład : „Zakłady Przemysłowe O. Kosowski, Sp. Akc. w Grodnie“ zamortyzowały koszty organizacyjne w 2 latach : W aktywach bilansu : koszty organizacyjne zł 31.402,—, w rachunku strat i zysków po stronie „Winien“ : koszty organizacyjne (umorzenie roczne) zł 15.701,—.

¹⁾ Kon, Prawo o sp. akc., str. 251 i 430.

W spółkach z ogr. odp. jest niedopuszczalne stopniowe amortyzowanie kosztów organizacyjnych po myśli p. 2) art. 247 K. H. : „Koszty organizacji i administracji nie mogą być umieszczane w aktywach“.

Ustawa z 18 marca 1932 r. (Dz. U. Nr. 25, poz. 226) o tymczasowym stosowaniu wyjątkowych zasad bilansowania (zob. str. 62) zawiera normy, do których m o g ą się stosować osoby prawne (z wyjątkiem spółek jawnych i komandytowych) przy sporządzaniu bilansów, zamykanych po dniu 30. 6. 1931 r. aż do odwołania art. 3 : „Różnice kursowe, powstałe z przerachowania według zasad, dotychczas stosowanych, należności i zobowiązań w walutach obcych, nie splaconych w ciągu danego roku operacyjnego, mogą być przeniesione w całości lub części na utworzony specjalnie na ten cel rachunek przejściowy różnic kursowych“.

Art. 4 : „W przypadkach wymienionych w art. 3 ewentualny zysk lub strata na rachunku przejściowym nie będzie przyjęta do podstawy wymiaru podatku dochodowego. W miarę rzeczywistej spłaty lub wygaśnięcia w inny sposób tych należności i zobowiązań, podatek dochodowy będzie pobierany od faktycznie osiągniętego zysku“.

Przypominając sposób przeliczania dla celów bilansowych wierzytelności i długów w walutach obcych (zob. str. 68 i 76) stwierdzić należy, że w myśl cytowanego art. 3 można w spółkach akcyjnych i z ogr. odp. wyniki z tego przeliczenia różnice kursowe pomieszczać w bilansach jako „rachunek przejściowy różnic kursowych“ zamiast odprowadzać je na rachunek strat i zysków. Wobec tego zyski na tych różnicach kursowych znajdują się w bilansie po stronie pasywów, straty po stronie aktywów, i w myśl art. 4 tej ustawy nie są brane do podstawy wymiaru podatku dochodowego; dopiero w miarę rzeczywistej spłaty lub wygaśnięcia w inny sposób tych należności i zobowiązań, podatek dochodowy będzie pobierany od faktycznie osiągniętego zysku.

Te „rachunki przejściowe różnic kursowych“ z art. 3 należą także do „Sum przechodnich“.

Zapowiedziany w art. 5 tej ustawy rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu oraz Skarbu w sprawie prowadzenia rachunków przejściowych z dnia 2 lipca 1932 r. ukazało się w Dz. U. Nr. 64 poz. 604 :

§ 1. „Płatnicy państwowego podatku dochodowego, którzy na podstawie ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o tymczasowym stosowaniu wyjątkowych zasad bilansowych (Dz. U. R. P. Nr. 25, poz. 226), zamierzają zrównoważyć różnice kursowe powstałe z przerachowania należności i zobowiązań w walutach obcych, niesplaconych w ciągu roku operacyjnego, przez utworzenie „specjalnego rachunku przejściowego różnic kursowych“ — obowiązani są stosować przytem następujące zasady :

Różnice kursowe, wynikające z operacji przeprowadzonych w ciągu roku operacyjnego lub wynikiłe przy zamknięciu poszczególnych rachunków walutowych z końcem roku operacyjnego, należy przenieść na „rachunek różnic kursowych“ i to w odrębnych pozycjach różnice kursowe faktycznie poniesione, zaś w odrębnych — pozycje różnic kursowych tylko zarachowane.

Różnice kursowe, poniesione w ciągu roku operacyjnego, należy z „rachunku różnic przejściowych“, przy sporządzaniu bilansu zamknięcia oraz rachunku zysków i strat za dany rok operacyjny, odnieść na rachunek zysków i strat.

Natomiast różnice kursowe zarachowane mogą być z „rachunku różnic kursowych“ :

1) w całości przeniesione na rachunek zysków i strat ;
2) w całości zrównoważone przez utworzenie „specjalnego rachunku przejściowego różnic kursowych“ ;

3) w tej samej części procentowej co do wszystkich rachunków walutowych odniesione na rachunek zysków i strat, w pozostałej zaś części procentowej zrównoważone przez utworzenie „specjalnego rachunku przejściowego różnic kursowych“.

§ 2. Jeżeli płatnik państwowego podatku dochodowego ma zarachowane różnice kursowe i na należnościach i na zobowiązaniach w walutach obcych, a zamierza je w całości lub w części procentowej zrównoważyć przez „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“, wówczas jest obowiązany odnieść na „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“ tak różnice kursowe na należnościach jak i zobowiązaniach w walutach obcych w całości lub w procentowej części.

Nie jest dopuszczalne przeniesienie na rachunek zysków i strat zarachowanych różnic kursowych na należnościach w walutach obcych, przy równoczesnym utworzeniu „specjalnego rachunku przejściowego różnic kursowych“ dla zarachowanych różnic kursowych na zobowiązaniach w walutach obcych względnie postępowanie odwrotne. Nie jest również dopuszczalne przeniesienie na rachunek zysków i strat poszczególnych pozycji zarachowanych różnic kursowych, przy równoczesnym odniesieniu pozostałych pozycji na „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“.

§ 3. Zyski lub straty z tytułu różnic kursowych na należnościach i zobowiązaniach w walutach obcych — przeniesione na „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“ w sposób unormowany niniejszym rozporządzeniem — nie będą przyjmowane do podstaw wymiaru podatku dochodowego.

§ 4. Różnice kursowe raz odniesione na „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“ mogą być przeprowadzone przez rachunek zysków i strat tylko w miarę rzeczywistej spłaty, w razie wygaśnięcia w inny sposób odnośnych należności lub zobowiązań w walucie obcej lub też w terminach, które określi Rada Ministrów w trybie art. 7 ust. 2 ustawy. W powyższych przypadkach będą one uwzględniane przy ustalaniu dochodu, miarodajnego dla wymiaru podatku dochodowego.

§ 5. Płatnicy państwowego podatku dochodowego, którzy utworzyli „specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“, winni przy składaniu zeznań o dochodzie zawiadomić o tym właściwą władzę skarbową oraz dołączyć do zeznania specyfikację należności i zobowiązań, na których zostały wyprowadzone różnice kursowe. Nadto przez czas trwania „specjalnych rachunków przejściowych różnic kursowych“ należy władzom wymiarowym przedstawić równocześnie z zeznaniem wyciągi z przerachowanych rachunków walutowych, na których w ciągu roku operacyjnego nastąpiła zmiana.

§ 6. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i ma zastosowanie do bilansów zamykanych po dniu 30 czerwca 1931 r.“.

Przykład : W bilansie z dnia 30. 6. 1933 r. firmy K. Buszczyński i Synowie, Hodowla Nasion, Sp. Akc. jest „Specjalny rachunek przejściowy różnic kursowych“ w aktywach z sumą zł 17.128,62 a w pasywach z sumą zł 115.916,05.

Disagio przy emisji obligacyj zostało omówione na str. 77.

Na zakończenie zaznaczyć należy, że sum przechodnich nie można kompensować wzajemnie t. zn., że odrębnie podawać je należy w aktywach i pasywach, a nie saldować — podobnie jak się rzecz ma z wierzytelnościami i długami. Przykład: „*Nasz Sklep*“ *Urania, Sp. Akc. podaje w bilansie z dnia 31. 3. 1933 r. w aktywach: „Sumy przechodnie zł 11.792,86, w pasywach: Sumy przechodnie zł 40.093,67“.*

Zauważyć jeszcze należy, że antycypacje bierne mają pewne podobieństwo do rezerw; znajdują się w bilansie także po stronie pasywów i przedstawiają stratę, która ma dopiero nastąpić. Ale podczas gdy rezerwę tworzy się na pokrycie strat, które mogą w przyszłości nastąpić lub nie, nie dadzą się ustalić z góry ani pod względem wielkości ani pod względem czasu wystąpienia, to antycypacja bierna przedstawia straty, które (zasadniczo) muszą w przyszłości wystąpić w z góry ustalonej wysokości. Przykład: rezerwa na pokrycie ewentualnych przyszłych strat na różnicach kursowych papierów wart: a zaległe podatki za rok ubiegły.

SUMY WYRÓWNAWCZE I SUMY POZABILANSOWE

W bilansach pomieszcza się niejednokrotnie z różnych powodów jednakowe, pod względem wartości, pozycje po stronie aktywów i pasywów — są to t. zw. sumy (pozycje) wyrównawcze (kompensacyjne). N. p.:

Weksel klientowski, puszczonej przez przedsiębiorstwo w obieg po uprzednim umieszczeniu na nim żyra (indosu) powinien być nadal utrzymany w ewidencji ze względu na to, że z tytułu wypisanego żyra ciąży na przedsiębiorcy odpowiedzialność regresowa (obligo wekslowe) wobec posiadacza wekslu na wypadek niezapłacenia wekslu przez głównego dłużnika. Jak długo ta odpowiedzialność regresowa istnieje tak długo można ją, a nawet zgodnie z zasadami prawidłowej księgowości — powinno się ją uwidocznic w bilansie w ten sposób, że w aktywach pomieszcza się nawet weksle puszczone w obieg (a więc nie znajdujące się już w portfelu przedsiębiorcy) ale równocześnie w pasywach wpisuje się pozycję w tej samej sumie, jako „obligo wekslowe“ lub „odpowiedzialność regresowa“ (w bankach „Redyskonto“). Pozycja „obligo wekslowe“ wykazuje w jakiej sumie w danej chwili ciąży na przedsiębiorcy zobowiązanie regresowe, a różnica pomiędzy pozycjami „Weksle“ i „Obligo wekslowe“ przedstawia stan weksli w portfelu. Przykład:

*Bilans Centrali Rolników, Sp. Akc. w Poznaniu
z dn. 31. 12. 1932 r.*

Weksle . . . . zł 6.474.787,33

Weksle redyskontowane . . . . zł 6.448.048,33

Prawidłowiej należałoby w aktywach wydzielić w odrębną pozycję

weksle zdyskontowane, ażeby ta pozycja ściśle kompensowała z pozycją obliiga :

Bilans

<i>Weksle w portfelu . zł</i>	<i>26.739,—</i>	<i>Obliigo weksl. . . zł</i>	<i>6.448.048,33</i>
<i>Weksle zdysk. . zł</i>	<i>6.448.048,33</i>		

Obliigo wekslowe kasuje się (likwiduje) odnośnie do poszczególnego weksłu, gdy zgaśnie odpowiedzialność regresowa skutkiem zapłaty weksłu przez dłużnika wekslowego lub skutkiem wykupna tego weksłu przez przedsiębiorcę w drodze regresu.

Z reguły spotyka się w bilansach przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych obliigo wekslowe tylko dla weksli zdyskontowanych w bankach, podczas gdy dla weksli puszczonech w obieg jako zapłatę np. za towar nie praktykuje się tworzenia obliiga wekslowego.

Zauważyć należy, że, ażeby można było w bilansie wstawić obliigo wekslowe, należy je odpowiednio zaksięgować w księdze głównej w chwili puszczenia weksłu w obieg, — gdyż stan każdorazowy obliiga ma podawać odnośne konto księgi głównej.

Nie można się zgodzić z Konem¹⁾ w tym punkcie, gdy mówi, że umieszczone „obliigo wekslowe“ w pasywach jako pozycja kompensująca się z wartością weksli (puszczonych w obieg z żyrem) w aktywach, nie ma „żadnego znaczenia dla buchalterii“. Tego rodzaju praktyka, zgodna z zasadami księgowości, daje tak przedsiębiorcy jak i osobom zainteresowanym dokładny pogląd na stan kredytu dyskontowego i ewentualne zobowiązania regresowe — zwłaszcza w czasach znacznej inflacji wekslowej.

Jeśli w aktywach bilansu pomieszcza się przedmioty obce, znajdujące się chwilowo w posiadaniu przedsiębiorstwa, np. towary, papiery wartościowe, waluty obce i t. p. otrzymane do przechowania (depozyty) albo jako zabezpieczenie, albo do sprzedaży, dokumenty obce jak weksle, czek, przekazy, otrzymane do zainkasowania, ale jeszcze nie zainkasowane, to równocześnie trzeba w pasywach wstawić równą co do wartości pozycję kompensującą np. wierzyciele lub różni z tytułu depozytu, zabezpieczenia, towarów komisowych, inkasa i t. d. Np.

*Bilans Spółki Akcyjnej dla Handlu Rurami
z dn. 31. 12. 1932 r.*

<i>Skład towarów</i>		<i>Różni za tow.</i>	
<i>komisowych . zł</i>	<i>300.813,06</i>	<i>komis . . . zł</i>	<i>300.813,06</i>

Sumy wyrównawcze mogą być w samym bilansie pominięte i umieszczone tylko jako uzupełnienie bilansu w formie t. zw. pozycji poza bilansowych.

¹⁾ Kon, Prawo o Sp. Akc., str. 252.

Pewne wartości mają być z mocy ustawy pomieszczone jako pozycje pozabilansowe.

Art. 247 p. 6) K. H. (sp. z ogr. odp.) i art. 422 p. 6) K. H. (sp. akc.): „*Poręczenia (gwarancje), zastawy i kaucje wykazuje się w dodatku do bilansu, przyczem podaje się ogólną sumę każdego rodzaju*“.

Z postanowień tych artykułów wynika, że poręczenia (avale), gwarancje, otrzymane zastawy i kaucje otrzymane powinny być w bilansie uwidocznione, i to każdy rodzaj osobno, jako tak zwane pozycje pozabilansowe. Sądzę, że nie można brać tych przepisów rygorystycznie w tym znaczeniu, że muszą być te zobowiązania umieszczone poza bilansem, a nie w samym bilansie. Taki rygor sprzeciwiałby się zasadom prawidłowej księgowości, na podstawie których uzyskane pożyczki pod zastaw papierów wartościowych lub towarów, księguje się w ten sposób, że obciąża się konto kasy, a uznaje konto wierzycieli lub odrębne konto lombardowe, konto pożyczek zastawowych i t. p. Zobowiązania z tytułu zastawu są zobowiązaniami bezwarunkowymi i jako takie powinny być pomieszczone w samym bilansie w pozycji „Wierzyciele“ lub „Długi“. Tak też czyni się w praktyce. Analogią do zobowiązań zastawnych są długi hipoteczne, a przecież te muszą być w samym bilansie wykazane. Nielogicznym wydaje się i ten moment, że trzymając się litery przepisu prawnego, wykazywałoby się składniki majątkowe (papiery wartościowe, towary), obciążone zastawem w samym bilansie, a zobowiązania z tego tytułu poza bilansem. Zgodnie z teorią księgowości i praktyką wykazuje się w aktywach bilansu przedmioty zastawione np. „papiery wartościowe zlombardowane“ z ich wartością, wycenioną w normalny sposób, a w pasywach dług z tytułu tego zastawu np. „zobowiązania lombardowe“ w wysokości uzyskanej pożyczki¹⁾.

Inaczej rzecz się ma z poręczeniami (gwarancjami); one przedstawiają zobowiązania warunkowe, aktualne dopiero wtedy, gdy osoba, za którą udzielono poręczenia, nie wywiąże się ze swoich zobowiązań. Wobec tego albo wcale się ich nie księguje, albo tylko w księgach pomocniczych, skutkiem czego nie wchodzi też do bilansu i wystarczy je wykazać tylko w dodatku do bilansu.

Otrzymane kaucje (w gotówce, papierach wartościowych i t. p.) także nie muszą występować w samym bilansie, lecz tylko jako pozycje pozabilansowe, albo zgodnie z zasadami księgowości i praktyką obciąża się konto kasy, konto papierów wartościowych i t. p., lub konto kaucji otrzymanych, a uznaje konto wierzycieli kaucyjnych wobec tego w tym wypadku sama kaucja wystąpi w aktywach, a zobowiązania z tytułu kaucji w pasywach (Wierzyciele kaucyjni²⁾).

§ 6 rozp. z 20 kwietnia 1934 (zob. str. 14) postanawia: „*Zobowiązania z tytułu żyr na wekslach tak handlowych jak i finansowych, niewidoczniomych w bilansie, należy podać oddzielnie w pozycji „Sumy pozabilansowe*“.

Kon³⁾ słusznie twierdzi, że żyra wekslowe (obligo wekslowe) nie stanowią

¹⁾ Kon. Prawo o Sp. Akc., str. 253.

²⁾ Stern, Buchhaltungs-Lexikon, t. II, str. 83.

³⁾ Kon, j. w. str. 252.

poręczenia, o jakim mowa jest w art. 247 i 422 K. H. lecz są samoistnym zobowiązaniem i dlatego nie należą do pozycji pozabilansowych.

Sumy pozabilansowe mogą być pomieszczone albo tylko raz albo dwukrotnie n. p.: Bank Dyskontowy Warszawski, Sp. Akc. podaje pozycje pozabilansowe w ten sposób:

Gwarancje	zł 6.351.415,12
Inkaso	zł 27.845.603,12

a spółka Akcyjna Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich wykazuje dnia 30 czerwca 1933 r. następujące pozycje pozabilansowe, dwustronne:

Różni za kaucje	zł 691.500,—	Kaucje	zł 691.500,—
Depozyty	„ 135.010,—	Różni za depoz.	„ 135.010,—
Towary na składzie konsygnacyjnym	„ 112.882,44	Różni za towary na skła- dzie konsygnacyjnym	„ 112.882,44
Towary do dyspozycji dostawców	„ 162.175	Różni za towary do dysp. dost.	„ 162.175,—

Centrala Skór, Sp. Akc., umieściła w bilansie na dzień 31 grudnia 1931 r. weksle zdyskontowane w pozycjach bilansowych:

Razem stan czynny	zł 874.767,95	Razem stan bierny	zł 874.767,95
Weksle zdyskontowane	„ 49.070,—	Weksle redyskont	„ 49.070,—

Wreszcie § 7 rozporz. z 20 kwietnia 1934 (zob. str. 14) żąda: „W uwadze do bilansu należy podać ogólną kwotę zobowiązań zagranicznych“.

RACHUNEK STRAT I ZYSKÓW

Sam bilans sporządzony nawet jak najjaśniej i zgodnie z rzeczywistością oraz przepisami prawnymi, nie daje jeszcze dokładnego obrazu działalności przedsiębiorstwa, musi być uzupełniony rachunkiem strat i zysków, z którym ściśle się zająbia pozycją czystego zysku lub czystej straty.

Zestawienie rachunku strat i zysków odbywało się dotychczas bez zachowania szczególnych prawideł chociażby z tego względu, że ustawodawstwo polskie nie podawało żadnych norm odnośnie do sposobu jego sporządzania jakkolwiek nakładało na niektóre przedsiębiorstwa obowiązek ogłaszania nie tylko bilansu lecz i rachunku strat i zysków: art. 247 (sp. z ogr. odp.) i art. 420 (sp. akc.) K. H. Ponadto względy konkurencyjne skłaniały przedsiębiorstwa do układania rachunku strat i zysków w sposób bardzo lakoniczny, nie przyczyniający się wcale do uzupełnienia bilansu.

Dopiero rozporządzenie Ministra Przem. i Handlu z 20 kwietnia 1934 r. (zob. str. 12) w § 3 ust. (1) podaje, co ma zawierać rachunek strat i zysków osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handl.: „W rachunku strat i zysków należy uwidocznic po stronie strat w oddzielnych pozycjach koszty administracji ogólnej, koszty fabrykacji, koszty sprzedaży, koszty kredytów, podatki państwowe i komunalne, różnice kursowe i odpisy amortyzacyjne, co nie wyłącza możliwości szczegółowszego podziału pozycji i ich uzupełnienia“.

Ponadto ustęp (2) tego §: „Wydatki i wpływy związane z nabyciem i sprzedażą kontyngentów powinny być wyszczególnione w rachunku strat i zysków“.

Wobec tego rachunki strat i zysków spółek akcyjnych, spółek z ogr. odpow., spółdzielni i gwarectw mają odtąd zawierać przynajmniej następujące pozycje:

Winien	Ma
Koszty administracji ogólnej	Wpływy brutto ze sprzedaży
Koszty fabrykacji (w przeds. przem.)	(ewent. czysta strata)
Koszty sprzedaży (handlowe)	
Koszty kredytów (finansowe)	
Podatki państwowe i komunalne	
Różnice kursowe	
Odpisy amortyzacyjne	
Czysty zysk	

Ponadto osobno mają być wymienione wydatki i wpływy z ewent. transakcji kontyngentowych na podstawie umów kartelowych.

Wskazaną jest jednak rzeczą, aby przewidziane cytowanym rozporządzeniem wydatki były rozbijane na szczegółowsze pozycje — dotyczy to zwłaszcza kosztów administracji ogólnej, kosztów fabrykacji, kosztów sprzedaży i kosztów kredytów. Wprawdzie te szczegółowe dane mają być objęte sprawozdaniem (pisemnym) z działalności przedsiębiorstwa na mocy § 1 ust. b) tego rozporządzenia (zob. str. 12), to jednak dostępne one będą tylko dla spółników i władz nadzorczych.

Rachunek strat i zysków, zestawiony nawet zgodnie z zasadami księgowości i normami prawnymi nie zawsze odpowiada wymaganiom skarbowym, o czym świadczy § 32 p. 1) rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 14 września 1934 roku w sprawie wykonania ustawy o państw. podatku dochodowym (Dz. U. Nr. 85, poz. 769):

„Dochód z przedsiębiorstw prowadzących prawidłowo księgi handlowe oblicza się na podstawie zamknięcia rachunkowego za miarodajny okres operacyjny (gospodarczy), przy zachowaniu postanowień art. 6, 7, 8, 10 i 14 ustaw. W szczególności ustawowo niedopuszczalne potrącenia, odliczenia i odpisania, o ile zostały przeprowadzone przez rachunek strat i zysków lub w inny sposób zmniejszają wyniki danego roku operacyjnego, dolicza się do zysku bilansowego, natomiast ustawowo dopuszczalne potrącenia, odliczenia i odpisania, jeżeli nawet nie zostały przeprowadzone przez rachunek strat i zysków, należy uwzględnić przy ustaleniu dochodu z danego przedsiębiorstwa. Zasady wyrażone wyżej należy stosować oczywiście jedynie wtedy, o ile niewłaściwy sposób księgowania nie dyskwalifikuje ksiąg z powodu naruszenia przepisów kodeksu handlowego, zasad prawidłowej księgowości i zwyczajów kupieckich“.

W rozporz. wykon. do Ord. Pod znajduje się przepis w § 63 (6) dla przedsiębiorstw, prowadzących uproszczone księgi handl.: „Płatnicy prowadzący księgi handlowe uproszczone (§ 75) powinni do zeznania o dochodzie dołączyć zestawienie grupowe inwentarza, obliczenie strat i zysków oraz obliczenie dochodu sporządzone według wzorów 12 lub 13“.

Ź R Ó D Ł A

I

U s t a w o d a w s t w o

(W nawiasach skróty używane w tekście)

- Rozporządzenie Prezydenta R. P. z dn. 22. 3. 1928 r. (Dz. U. Nr. 38, poz. 352) o przerechowaniu bilansów przedsiębiorstw publicznych i prywatnych. (Rozp. o przerech. bil.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 20. 12. 1928 r. (Dz. U. Nr. 103, poz. 919) w sprawie warunków dopuszczenia zagranicznych spółek akcyjnych oraz komandytowo - akcyjnych do działalności na obszarze Rzeczypospolitej (Rozp. R. M. w spr. zagran. sp. akc.).
- Ustawa z 18. 3. 1932 r. (Dz. U. Nr. 25, poz. 226) o tymczasowym stosowaniu wyjątkowych zasad bilansowania.
- Rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 2. 7. 1932 r. (Dz. U. Nr. 64, poz. 604) o sposobie prowadzenia rachunków przejściowych różnie kursowych. (Rozp. o różn. kurs.).
- Rozporządzenie Prezydenta R. P. z dn. 27. 10. 1933 r. (Dz. U. Nr. 84, poz. 623) o zasadach sporządzania bilansów, zamknięć rachunkowych i sprawozdań osób prawnych, obowiązanych do prowadzenia ksiąg handlowych. (Rozp. Pr. z 27. 10. 1933 r.).
- Rozporządzenie Ministrów : Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dn. 20. 4. 1934 r. (Dz. U. Nr. 37, poz. 337) w sprawie wykonania rozporządzenia Prezydenta R. P. z dn. 27. 10. 1933.
- Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dn. 30. 1. 1934 r. (Dz. U. Nr. 13, poz. 110) i Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z 26. 2. 1936 r. (Dz. U. Nr. 19, poz. 162) o składzie i sposobie działania komisji szacunkowych, powoływanych do ustalania wartości majątku spółek akcyjnych i spółek z ogr. odp. (Rozp. o komisjach szacunkowych).
- Ustawa z dn. 29. 10. 1920 r. o spółdzielniach ; tekst jednolity ogłoszony Rozp. Min. Skarbu z dn. 16. 6. 1934 r. (Dz. U. Nr. 55, poz. 495) (Spółdz.).
- Kodeks handlowy z dn. 27. 6. 1934 r. (Dz. U. Nr. 57, poz. 502) (K. H.).
- Rozporządzenie Prezydenta R. P. z dn. 27. 6. 1934 r. (Dz. U. Nr. 57, poz. 503). — Przepisy wprowadzające Kodeks handlowy (Prz. wpr. K. H.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 1. 7. 1934 r. (Dz. U. Nr. 59, poz. 511) o rejestrze handlowym. (Rozp. o rej. handl.).
- Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dn. 23. 10. 1936 r. (Dz. U. Nr. 84, poz. 590) w sprawie określenia przedsiębiorstw, prowadzonych w większym rozmiarze.
-
- Kodeks zobowiązań z dn. 27. 10. 1933 r. (Dz. U. Nr. 82, poz. 598) (K. Z.). Przepisy wprowadzające (Dz. U. Nr. 82, poz. 599).

- Rozporządzenie Prezydenta R. P. z dn. 16. 3. 1928 r. (Dz. U. Nr. 35, poz. 323) o umowie o pracę pracowników umysłowych. (Rozp. Pr. o prac. umysł.).
- Prawo o postępowaniu układowem z dn. 24. 10. 1934 r. (Dz. U. Nr. 93, poz. 836). (Prawo o post. ukl.).
- Prawo upadłościowe z dn. 24. 10. 1934 r. (Dz. U. Nr. 93, poz. 834). (Prawo upadł.).
- Kodeks postępowania cywilnego z dn. 29. 11. 1930 r. — tekst jednolity ogłoszony Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dn. 1. 12. 1932. (Dz. U. Nr. 112, poz. 934). (K. P. C.).

Kodeks karny z dn. 11. 7. 1932 r. (Dz. U. Nr. 60, poz. 571). (K. K.).

-
- Ordynacja podatkowa z dn. 15. 3. 1934 r. Tekst jednolity ogłoszony Rozp. Ministra Skarbu z 14. 2. 1936 r. (Dz. U. Nr. 14, poz. 134). (Ord. Pod.).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 25. 3. 1937 r. (Dz. U. Nr. 35, poz. 270) o wykonaniu Ordynacji Podatkowej. (Rozp. Wyk. Ord. Pod.).
- Ustawa o państwowym podatku dochodowym (Tekst jednolity z 14. 12. 1935 r. (Dz. U. z r. 1936 r. Nr. 2, poz. 6). (Pod. Doch.).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 27. 4. 1936 r. w sprawie wykonania ustawy o państwowym podatku dochodowym (Dz. U. Nr. 40, poz. 301) (Rozp. Wyk. do Pod. Doch.).
- Ustawa o państwowym podatku przemysłowym. Tekst jednolity z 30. 5. 1936 r. (Dz. U. z r. 1936 r. Nr. 46, poz. 339). (Pod. Przem.).
- Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 11. 12. 1936 r. (Dz. U. Nr. 93, poz. 649) w sprawie wykonania ustawy o państwowym podatku przemysłowym. (Rozp. Wyk. do Pod. Przem.).
- Ustawa o podatku obrotowym z 4. 5. 1938 r. (Dz. U. Nr. 34, poz. 292).

Wyroki Najwyższego Trybunału Administracyjnego w wydawnictwie: Br. Hasfeld, Orzecznictwo Podatkowe.

Okólniki Min. Skarbu zawarte w Dz. Urz. Min. Skarbu.

II

Literatura

- Aseńko J., Analiza bilansów, 1934.
- Bernadzikiewicz T., Zagadnienie rentowności przedsiębiorstw, 1935.
- Federgrün E. i Diamant P. Księgi handlowe, Komentarz, Kraków 1935.
- Frank M., Odpisy na stałe aktywa przedsiębiorstwa produkcyjnego, 1938.
- Góra W., Bilanse, studia z dziedziny ekonomiki prywatnej, wyd. II. 1938.
- Kaliski M., Amortyzacja, 1936.
- Kon., Prawo o spółkach akcyjnych, komentarz.
- Lulek T., Bilansowanie a opodatkowanie przedsiębiorstw kadukowych, 1935.
- Lulek T., Rewizja bilansów spółek akcyjnych, 1937.
- Morozewicz A., Wykłady o bilansach, 1923.
- Rakower A., Księgi handlowe, Komentarz, Warszawa 1935.
- Sand H., Amortyzacja w rozumieniu gospodarczym i podatkowym, 1936.
- Scheffs M., Wzór bilansu w banku i spółce, 1916.
- Scheffs M., Bilans kupiecki a bilans podatkowy, 1936.
- Scheffs M., Tendencje podatkowe i gospodarcze w bilansie, 1937.
- Scheffs M., Oznaczenie wartości przedmiotów bilansowych, 1938.
- Seifert T., Polskie bilansoznawstwo, 1930.
- Seifert T., Zasady techniki badania bilansu wraz z przeglądem ustawodawstwa księgowego, 1938.
- Skalski W. i Ratowski M., Normy prawne dotyczące księgowości, wyd. II, 1939.
-
- Bauer J., Inventur und Bilanz der Aktiengesellschaft, Leipzig, 1906.
- Beigel R., Theorie und Praxis der Buchführungs- und Bilanzrevision, III. Auflage, Dresden 1922.
- Berliner M., Buchhaltungs- und Bilanzlehre, 6. Aufl. Hannover, 1920.
- Brosius H., Die Bilanz. Die Arten und Formen, der Zweck, das Wesen und die Bedeutung der kaufmännischen Bilanz.
- Fischer R., Die Bilanzwerte, was sie sind und was sie nicht sind. Leipzig 1919.
- Gerstner P., Betriebs-Analyse, Berlin 1933.
- Gerstner P., Kaufmännische Buchhaltung und Bilanz, 5. Auflage, Leipzig 1931.
- Gerstner P., Bilanz-Analyse, 1933.
- Grull W., Die Inventur, Aufnahmetechnik, Bewertung und Kontrolle.
- Leitner F., Bilanztechnik u. Bilanzkritik, 1929.
- Osbahr-Niklisch, Die Bilanz vom Standpunkt der Unternehmung, 1923.
- Rehm H., Die Bilanzen der Aktienunternehmungen, 1914.
- Reisch-Kreibig, Bilanz u. Steuer, 1930.

Schär J., Buchhaltung und Bilanz, 1932.
Schmalenbach E., Dynamische Bilanz, 1931.
Schmidt F., Bilanzwert, Bilanzgewinn, Bilanzumwertung, 1924.
Sommerfeld H., Die Wertansätze in der Inventur, 1923.
Stern R., Buchhaltungs-Lexikon, 1928.

SKŁADNICA KSIĘGARSKA

(Polish Books Depot)

1 ATHOLL PLACE. Tel. 21583

POSIADA NA SKŁADZIE KSIĄŻKI

POLSKIE

<i>Chrzanowski J.</i> Literatura Niepodległej Polski	10/-
<i>Danilewiczowa M.</i> Losy Bibliotek polskich	w druku
<i>Rusiecki A. M. i Zarzecki.</i> Arytmetyka dla kl. III Szkoły Powsz.	3/-
<i>Iwaszkiewicz, Mazur, Słowikowski.</i> Arytmetyka dla I kl. Gim.	2/6
<i>Ks. Dr. Baranowski i ks. Dr. S. Kowalski.</i> Nauka Wiary i Obyczajów	2/6
<i>Ks. Dr. M. Dybowski.</i> Liturgika	2/6
<i>Karpiński K.</i> Stenografia polska	3/6
<i>Krasiński Z.</i> Irydion, z cyklu " Biblioteka Narodowa "	wyczerpane
<i>Pomniki Literatury Ojczyściej :</i>	
Tom 1 zeszyt. 1, 2, 3, 4	1/-
Tom 2 „ 1—Mickiewicz	1/6
Tom 2 „ 2—Słowacki	1/6
Tom 2 „ 3—Krasiński	1/6
Tom 5 „ 1—Wyspiański	1/6
Tom 5 „ 2—Kasprowicz	1/6
<i>Słowacki J.</i> Anelli i Ojciec Zadźmionych	wyczerpane
<i>Słowacki J.</i> Kordian	wyczerpane
"Technik." Podręcznik dla inżynierów	30/-
<i>Turkiewicz E.</i> Świat Chemii III kl. Gim.	3/-
<i>Skalski W.</i> Zasady inwentaryzacji i bilansowania	7/6
<i>Lewicki.</i> Historia Polski	w druku
<i>Prus B.</i> Lalka	w druku
<i>Konopnicka M.</i> O sierotce Marysi i Siedmiu Krasnoludkach	w druku

ANGIELSKIE

<i>Eckersley E.</i> Essential English, Part I	3/6
„ „ „ „ II	3/6
„ „ „ „ III	3/6
„ „ „ „ IV	5/-
Concise Grammar for Foreign Students	2/9
English for the Allies	1/6
Everyday English Course	2/9
England and the English	4/-
Brighter English	2/9
Polish Reader—wyjątki ze znanych powieści polskich w języku polskim i angielskim, ze słowniczkiem i objaśnieniami	6/-

Oraz duży wybór książek angielskich o Polsce

